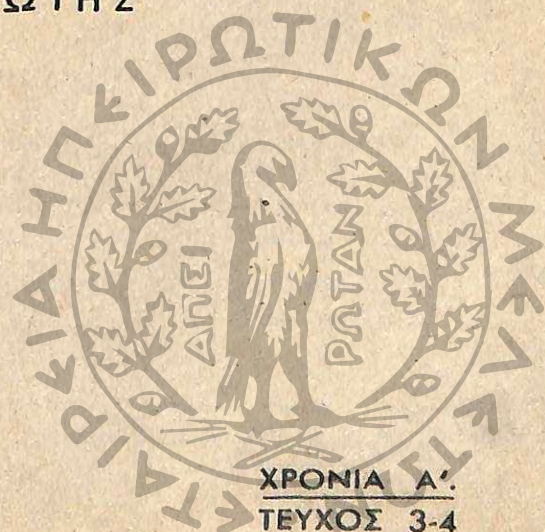

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ
Δ. Β. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ
ΜΑΡΤΗΣ-ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1944

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἑκδότης: ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Συνδρομές, συνεργασία καὶ ἀλληλογραφία στὸν κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΑΛΑ-
ΜΑΓΚΑ, Γραμματέα τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὁδὸς Δωδώνης 29
Ἰωάννινα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημοτικὸ Τραγούδι	
Κώστας Κρυστάλλης (ἀποστ. Γ. Γάγαρης) Τὰ Γιάννινα (ἀνέκδοτο ποίημα)	
Δημ. Σιώμοπουλος	«Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ» (μελέτη)
Λεάντρος Παπαβρανούσης	Τραγουδάκι (ποίημα)
Φρ. Σίλλερ (μεταφρ. Ἄρ. Γεροντικός) Τὸ δαχτυλίδι τοῦ Πολυκράτη (ποίημα)	
Fr. Villiers (μεταφρ. Ν. Σημηριώτης)	Πρελούντιο Ρωμαντικὸ (ποίημα)
Χρῖστος Ι. Σούλης	Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασιλῆ (μελέτη)
Κίμων Τζάλλας	Ξέρω ἓνα σπῆρι (ποίημα)
Νίκος Σημηριώτης	Ἡ Σιγοῦρα (ποίημα)
Γεώργιος Λύκας	Ὁ ὕπνος σου (ποίημα)
Γεώργιος Κ. Γάγαρης	Κώστας Κρυστάλλης (μελέτη)
Ὅσσιαν (μεταφρ. Μάρκος Κρόκος)	Τραγούδι στὴ Σελήνη (ποίημα)
Μιχ. Καμπὰς	Γιαννιώτικη Φαντασία (ποίημα)
Νιόβη Γεωργοπούλου	Ἀπόψε ... (ποίημα)
Γιάννης Σαραλῆς	Λιμνὴ Γιαννίνων (ποίημα)
Γιάννης Μπενέκος	Τὸ Στο χεῖρ (διήγημα)
Αἰσώπου μῦθοι (ἀπόδ. Λ. Παπαβρανούση) Οἱ Ξυλοκόποι καὶ ἡ Βα- λανιδιά (ποίημα)	
Β. Μπέλλης	Στὸ στομάχι (ποίημα)
Δημ. Σολωμίδης	Περίπατοι στὰ Γιάννινα (μελέτη)
Κίμων Βασιματζίδης	Σὰν διειρο (ποίημα)
Θάλεια Ἰωάννου	Ἰκεσία (ποίημα)

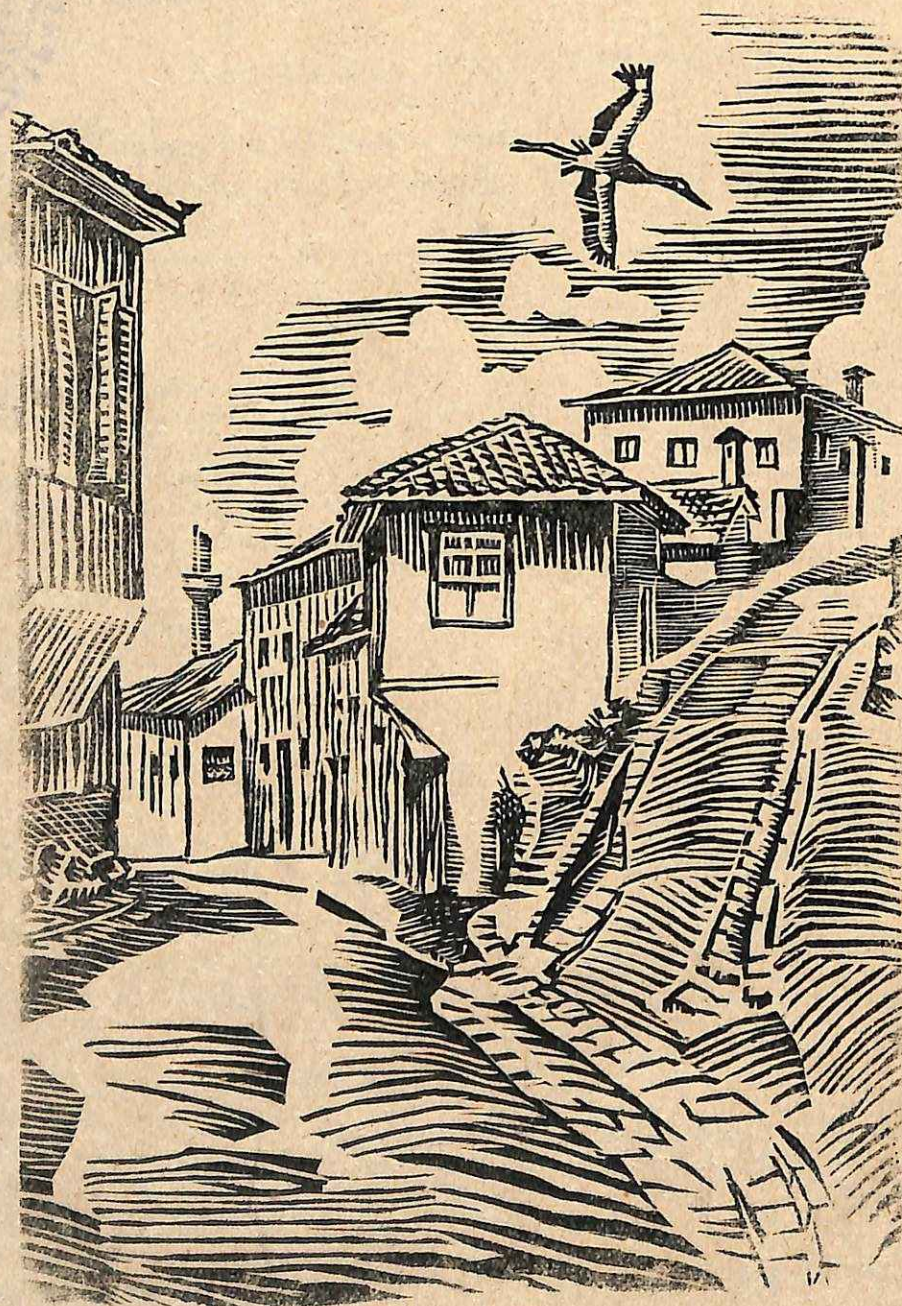
ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Τὰ Πενήνταχρονα τοῦ Κρυστάλλη.—Στὸ Νεκραταφεῖο ... Π. Φ.—Βιβλιο-
κρισιές: Χ. Ι. Σ. «Ὁ Τσέλιγκας».—Γιάννης Μπενέκος.—Τὰ ποιήματα τοῦ
Χρηστοβασιλῆ.—Φιλολογικὴ γιορτὴ γιὰ τὸν Κρυστάλλη.—Μερόπη Σαλα-
μάγκα.—Ἐπιβεβλημένη δῆλωση.—Νέα Βιβλία.—

Οἱ Ξυλογραφίες τῆς «Κρυόβρυσης» καὶ τῆς «Φιγοῦρας» ἔγιναν ἀπὸ τὸν
κ. Ν. Σημηριώτη.

Τυπώθηκε στὰ Καλλιτεχνικὰ Τυπογραφεῖα «Ἑρμῆς» Εὐθυμίου Τζάλλα
Δαγλῆ 10—Ἰωάννινα

Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΩΤΤΕΙ ΓΩΝΙΕΣ
Η ΚΡΥΟΒΡΥΣΗ

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ,

ΜΑΡΤΗΣ 1944

ΤΕΥΧΟΣ 3

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

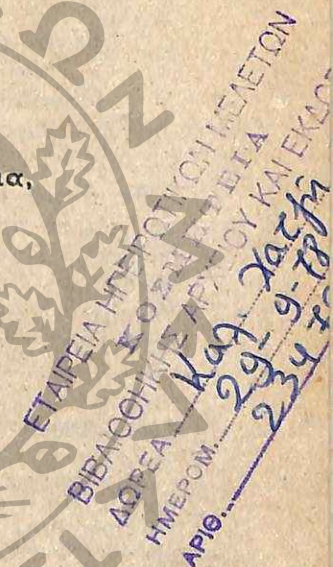
— 1 —

Αὐτοῦ ποῦ πᾶς παιδάκι μου κι' ἐμένα μὴν ξεχάσεις
μὴ σέ γελάσ' ὁ Χάροντας καὶ σέ κρυφομαγέψει.
Κι' ἂν θὰ σοῦ δώσει λούλουδα ἐσὺ μὴν τὰ μυρίσεις
κι' ἂν θὰ διψάσεις γιόκα μου σέ βρύση μὴ ζυγώσεις.
"Λσε τὸ Χάρο μόνο του μπροστὰ γιὰ νὰ τραβάει
καὶ σὺ κοντὰ του πήγαινε σημάδια γιὰ νὰ βάνεις.
Καὶ καμιὰ νύχτα ὁμορφὴ ἀπὸ τὸν ὕπνο σήκω
κι' ἔλα σιμὰ μας γιόκα μου νὰ σέ χαροῦμε πάλι.—

— 2 —

Παιδάκι μου στὸ μνημα σου δὲν ἔσπειρα λουλούδια,
δὲν ἔσπειρα ἀμάραντο, βασιλικά καὶ κρίνους,
ἄφησα τ' ἀγριολούλουδα τὸν γάφο νὰ στολίζουν.
Οἱ κρίνοι καὶ τ' ἀμάραντα στὴ ρίζα τὸ νεράκι
ὀλημερίς τὸ θέλουνε, γλυκάδα νὰ τοὺς χύνει,
κ' ἐγὼ ἢ μαύρη γέρασα καὶ ὄρεξη δὲν ἔχω,
τὰ γόνατά μου κόπηκαν, τὰ πόδια μου πονοῦνε.
Δὲ θᾶχαν ποιδὲς λίγο νερὸ στὴ ρίζα τοὺς νὰ ρίξει
καὶ θάριχναν τίς μυρωδιές στοῦ ἡλίου τὸ λιοπύρι
κ' ἄφησα τ' ἀγριοχόρταρα νᾶναι τὸ στολισμὰ σου
ποῦ δὲ χαλέβουνε νερό, βοτάνισμα καὶ κόπους.

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ «Ἡπειρω-
τικὰ μοιρολόγια» τοῦ κ. Χρ. Ι. Σούλη).

ΕΝΑ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Τὰ Γιάννινα μ' ἀρέσουν
Μ' ἀρέσουν πολὺ
Γιατὶ ἔχουν παιδάκια
Μὲ ὁμορφιά πολλή.

Γιατὶ ἔχουν κορίτσια
Μὲ μάτια φλογερά
Ποδ σφάζ' ὡς σὰ μαχαίρια
Δίκοπα κοφτερά.

Γιατὶ ἔχουν γυναῖκες
ὠραίαις λιγυραῖς
Πολὺ ξευγενισμένες
καλαῖς νυκοκυραῖς.

Εἶν' ἐξυπνοὶ οἱ ἄνδρες
Κ' ἐλεύθερα φρονοῦν
Τὰ γλέντια τοὺς ἀρέσουν
Πολὺν παρὰ χαλοῦν.

Εἶναι καὶ παλληκάρια
Καὶ ἄξιοι στὴ δουλιὰ
Πονοῦν γιὰ τὴν πατρίδα
Καὶ γιὰ τὴ φαμιλιά

Τὸ ἔσχατο τοῦτο ἐψάλη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ πρῶτον Ὁδεῖον τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τῆς δεσποινίδος Ἀννέτας... Ἰταλίδος, τῇ αἰτήσῃ τῆς ὁποίας καὶ συνετέθη, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1887.

ΣΗΜ. ΙΩΜΑ

Ὁ παλαίμαχος λόγιος Ἡπειρώτης καὶ σπουδαῖος φίλος κ. Γεωρ. Γάγαρης ὁ φίλος καὶ προστάτης τοῦ Κρυστάλλη εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλῃ γιὰ τὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» τὸ ἀνεκδοτὸ ποίημα ἀφιερωμένον εἰς Γιάννινα. Τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι ἐπὶ τὰ πρωτόλεια τοῦ ποιητῆ, γιατί δὲν εἶχαν τὸ ἔγραψε ἦσαν 18 χρονῶν—καὶ δὲν ἔχει ποιητικὴ ἀξία. Εἶναι ὁμῶς, ἀσυντάκτο ντοκουμέντο γιὰ τὴν γνωριμία μετὰ καλλιτέρας τὸν

Τὰ Γιάννινα μ' ἀρέσουν
Τὴν ἀνοιξι πολὺ
Γιατὶ ἔχουν περιπάτου;
Γιατὶ ἔχουν ἐξοχή.

Ἔχουν τὸ καλοκαίρι
στὴ λίμνη, σ' τὸ νησί
ζωὴ χαριτωμένη
τραγούδια καὶ κρασί.

Ὅταν χεινοπωριάσῃ
Καὶ πέφτουν αἱ βροχαῖς
ἔχουν καφενεῖα
Ἀντὶ γιὰ ἐξοχαῖς

Ἔχουν τὸν χειμῶνα
Κονσέρτες.
Ποὺ τραγουδοῦν κορίτσια
Μὲ λιγυραῖς φωναῖς.

Τὰ Γιάννινα ἂν εἶχαν
Καὶ ἄλλο ἓνα καλὸ
Ἐὰν κ' ἔχομα· νὰ ζήσω
ἐδῶ, νὰ παντρευτῶ.

Ἐγγραφὸν ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 25
Δεβρίου 1886

Κ. Δ. ΚΡΟΥΣΤΑΛΛΗΣ

Ἐτηρήθη ὁ τονισμὸς καὶ ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου.

Ἀθῆναι 18 Φεβρουαρίου 1944

Γ. ΓΑΓΑΡΗΣ.

ποιητῆ εἶναι γραμμένον τὴν ἴδιαν ἐποχὴν καὶ γραφτὴν καὶ δημοσιεύθηκα οἱ «Σκέτς τοῦ Ἀδου».

Ὁ κ. Γάγαρης εἶναι ὁ πρῶτος ἐκδότης τῶν ἔργων τοῦ Κρυστάλλη καὶ ὁ μοναδικὸς Ἡπειρώτης ποῦ ἔβγαλε ὅλο τὸ δράμα τῆς ζωῆς τοῦ δυστυχισμένου ποιητῆ καὶ βασικὸς τοῦ βιογράφου. Στὴν ἱστορικὴ τοῦ «σοφίστα» ποῦ εἶναι χρόνια κατοικησὶς στὴν ὁδὸν Ἐδουάρδου Δ' πολλὰς φορὲς φιλοξένησε τὸν ἄνθρωπον

χο ποιητῆ ποῦ πῆγαινε νὰ διαβάσῃ τὴ «Φωνὴ τῆς Ἡείρας», ποῦ ἐξέδιδε ὁ κ. Γάγαρης καὶ νὰ μάθῃ νέα ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ὁ κ. Γάγαρης εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δείξῃ τὰ ἀνεκδοτὰ ποιήματα καὶ πεζογραφήματα καὶ ἐπιστολὰς τοῦ Κρυστάλλη ποῦ ἔχει στὸ ἄρχειο του. Ἐλπίζω ὅτι θὰ θελήσῃ νὰ τα παραχωρήσῃ στὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα»

τὰ νὰ τὰ ἐκδώσουν. Ἐλπίζω ἐπίσης ὅτι ὁ κ. Γάγαρης θὰ μᾶς βοηθήσῃ μετὰ τὴ συνεργασία του στὴν ἐκδόσιν τοῦ πανηγυρικοῦ τεύχους ποῦ σκέπτονται νὰ ἐκδώσουν τὰ «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα» γιὰ τὰ πενήντα χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ μεγάλου Ἡπειρώτη ποιητῆ, ὅπως παρακάτω ἀναγγέλλουμε.

ΧΡ. Ι. ΣΟΥΛΗΣ

ΔΗΜ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ ΦΛΟΓΕΡΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ,,

ΤΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιά εἶναι κυρίως ἐπικοί πίνακες, κολλημένοι ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἄλλον, ὅπως στὰ ψηφιδωτὰ εἶναι κολλημένες οἱ ψηφίδες ἢ μιὰ δίπλα στὴν ἄλλη. Ἀλλὰ τί δυνατοὶ πίνακες! Τί ζωηρὰ χρώματα! Τί αὐστηρὲς καὶ ἀτεγκτες μορφὲς σὰν τίς ἀπότομες βουνοκορφές τοῦ Πίνδου ἢ τῆς Ροδόπης! Τὰ πρόσωπα τοῦ ἔπους μοιάζουν σὰν ὑπεράνθρωποι. Ἡ Θεοφανὴς κατὰ σὰν Μήδεια, ἀλλὰ καὶ πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ εἶχε γεμίσει ὁ κόσμος ἀπὸ προσευχόμενες γυναῖκες, ὁπλίζει τὸ ἓνα τῆς χέρι μετὰ τὸ σπαθί καὶ μετὰ τὸ ἄλλο περιπτύσσεται τὸν ἐκλεκτὸ τῆς καρδιάς της. Ὁ Βουλγαροκτόνος ρίχνει παντοῦ τὸν ἥσκιο του, βρίσκεται παντοῦ, οἱ δρόμοι τὸν γνωρίζουν ὅλοι.

Τρίστρατα καὶ τετράστρατα καὶ μονοπάτια. Ἐκεῖνος.

Ἀλύγιστος, ἀσκητικὸς, μετὰ τρίχινο σάκκο, ὁ μέγας αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ζῇ μιὰ ζωὴ σκληρὰ ἀνδροπρεπῆ:

Κι ὅπως ἀπὸ τὰ τρυφερά καὶ ἀπὸ τὰ [χαῖνα, ἀπ' ὅλα, ψυχὴ μου, σὲ ξεστόμισα καὶ σάφησα [μὲ μόνο

τὸ γυάλισμα τῆς γύμνιας σου, σκληρῆς, τραχείας, ἀντρίκειας ἔτσι ἔρριξ' ἀπὸ πάνω μου κ' ἔβγαλ' [ἀπ' τὸ κορμί μου τὰ πλήθια τὰ διαμαντικά καὶ τὰ λαμ- [προβαμμένα φορέματα καὶ τὰ κριβὰ σογιὰ καὶ [σκαραμάγκια, γιατί ὅλα τοὺς ἀταίριαστα κι ἀνάξια [τῆς ζωῆς μου, ἀστόλιστης κι ἀσκητικῆς κι ἐλεύθε- [ρης.....

Ὁ ζωγράφος καλὸς συμ- πλῆ- ρώνει τὸ τρίπτυχο τῶν θνητῶν, ποῦ κατέχουν ξεχωριστὴ θέσιν μέσα στὸ ἔπος.

Ἀντιπροσωπεύει τὴ θρησκευτικὴ ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, τὴν θρημμένη μετὰ τὴν προσευχὴ καὶ μετὰ τὸ θαῦμα καὶ ἀπλωμένη στὴ καρδίαν μακρυὰ ἀπὸ τίς στοχαστικὰς ἀπορίες καὶ τοὺς δια- λεκτικοὺς ἀκροατισμοὺς τοῦ μυα- λοῦ. Μιὰ πίστη ποῦ ἐκδηλώνεται μετὰ τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ μετὰ τὸ «χαῖρε κεχαριτωμένη». Ὁ νοῦς τοῦ καλὸ γε- ρου αὐτοῦ εἶναι,

σὰν τὸν ἀχνὸ τοῦ λιβανίου στῆς Πα- [ναγίας τὴν ὄψη

Ἡ ἀποθέωσις τῆς Παναγίας συντε-

λείται μὴ τὴν πίστη αὐτῇ. Καὶ τὴν ἐνσαρκώνει τὸ πλουσιόπαιδο, ποὺ παράτησε «φλωριά καὶ φέουδα» καὶ κλείστηκε σὲ μοναστήρι καὶ ζωγραφίζει ἐκεῖ προσευχόμενος. Γράφει μικρογραφίες, καὶ κρίνα ἐπάνω στὰ ἱερὰ Βιβλία καὶ ἀφοῦ πέθανε, φυτρώνει ἐπάνω στὸν τάφο τοῦ ἑνῶ ἀνθός, ἕνα κρίνο, κ' ἐπάνω στὰ φύλλα τοῦ εἶναι γραμμένα τὰ λόγια «χαῖρε κεχαριτωμένη». Ἄν ἡ Θεοφανώ καὶ οἱ ἡσκιῶτες τῶν αὐτοκρατόρων ἀντιπροσωπεύουν τὴν αὐλὴ τοῦ Βυζαντίου, ἂν ὁ Βουλγαροκτόνος ἐνσαρκώνει τὸ ἡρωϊκὸ πνεῦμα τοῦ, ὁ καλόγερος ὁ ζωγράφος ἐκφράζει τὴν ψυχὴ τοῦ, μιὰ ψυχὴ ὁρθοσκευτικὴ καὶ μυστικόπαθη, ψυχὴ ποὺ παραμέλησε τὴ γνώση καὶ τὴν ἐπιστήμη καὶ ἀφωσιώθηκε καθητὶκὰ στὴν ἰδέα τοῦ Ὑπερπέραν.

**

Οἱ πίνακες τῶν τόπων δὲν εἶναι λιγώτερο ἐκφραστικοί. Ἐνα βακχικὸ μεθύσι ἐμπνέει τοὺς στίχους τοῦ Παλαμά, ποὺ ἀναφέρονται στὰ Πριγκηπόννησα. Μιὰ ὀψὲς παραδείσια καὶ κολασμένη συνάμα κυριαρχεῖ στὰ μέρη αὐτά, ποὺ ἀντικρύζουν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος τὴν πόλιν μὲ τὰ παλάτια τῆς καὶ τὴ λαμπρότητα τῆς αὐλῆς τῆς, μὲ τὴν ὀνειροφάνταστη κοσμικὴ τῆς ζωῆς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὰ βουνὰ τῆς Βιθυνίας μὲ τὰ μοναστήρια τοὺς καὶ τὴ ζωὴ τὴν ἀσκητικὴν, τὴ σκληρὴν, τὴν ἀπάνθρωπην, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἀρνιέται τὴν ἀνθρωπιά του, γιὰ νὰ πλησιάσει περισσότερο στὸ Θεό. Κ' εἶναι τὰ Πριγκηπόννησα στὴ μέση τῶν δύο αὐτῶν κόσμων, κατοικίες τῶν πριγκιπῶν, μοναστήρια τῶν ἐξόριστῶν Βασιλέων καὶ Βασιλισσῶν, μοναχικοὶ τόποι κατάλληλοι γιὰ περισυλλογὴ καὶ κατάνυξη, ἀλλὰ καὶ γεμάτοι μὲ ὅλα τῆς πλάσης τὰ γητέματα:

Τὰ ὠραία νησιά, τὰ τραγικὰ νησιά,
[τὰ ἐννιά ἐρημονήσια.
Μὲ τὴ χλωρὴ τὴν Πρίγκιπο, μὲ τὴν
[ξηρὴ τὴν Πρώτη
στὴν ἀγκαλιά τοῦ Μαρμαρᾶ κουλου-
[ριαστὰ πλαγιάζουν

τοῦ πράσινου τὰ θάματα καὶ τοῦ
[χαμοῦ τὰ μάγια
καὶ γκόρφια τοῦ κατάστενδου καὶ τοῦ
[χαμοῦ ἀργαστήρια
στάζουν τὸ μέλι, τὸ δροσὸ, τὸ φῶς,
τὸ μύρο, τὸ αἷμα.
Παράξενα καὶ μυστικά, βουβὰ καὶ ἀ-
γέλαστα εἶναι

Οἱ Ἑλληνικοὶ τόποι, ποὺ ἔδωκαν τοὺς πεζοὺς καὶ τοὺς καβαλλάρους τοῦ στρατοῦ, περισσότερο ἀπὸ πίνακες ἱστορικοὶ. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὅμως βρίσκεται τὸ τραγούδι τοῦ Παρνασοῦ, στοιχειωμένο, μυστηριακὸ ἀπὸ τοὺς χρησμούς τῆς Πυθίας κ' ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ Ἀπολλώνιο πνεῦμα, ποὺ κατοικοῦσε στὰ παλὰ χρόνια κ' ἐξακολουθεῖ κρυφά, μυστηριακὰ νὰ κατοικεῖ ἀκόμα. Στὸ τραγούδι τοῦ Παρνασοῦ, ὅπως εἶναι κάπως μυστηριακὸ, καὶ ὅπως παρουσιάζει πολλοὺς ἀναχρονισμοὺς στὰ διάφορα ἱστορικὰ γεγονότα, ὅπου ἀναφέρεται, καὶ γιὰ τὴς καλλιτεχνικὲς ἀντιλήψεις ποὺ ἐκφράζει, μποροῦμε νὰ διακρίνωμε τρία πράγματα: Πρῶτο, τὸν φυσικὸ κόσμον ποὺ ἔγινε κατοικία καὶ θρόνος τοῦ Θεοῦ τοῦ φωτός, ἢ σωστότερα ποὺ μεταμορφώθηκε ὁ ἴδιος σὲ θεῖα οὐσία.

Τὰ δύο τὰ πάναγνα, τὸ φῶς καὶ
(τὸ νερό, ἐδῶ πέρα
πήρανε σάρκα, γίνανε πλάσματα,
γίναν πλάστες
καὶ τὸνα ὑψώθηκε Θεός, Ἀπόλλωνα
τὸν εἶπαν
καὶ τ' ἄλλο βλάστησε Θεά, καὶ εἶν ἡ
Θεά, εἶν' ἡ Μοῦσα
ἡ ἐννιάδιπλη κ' ἐννιάψυχη κ' ἐννιά-
φορὲς μητέρα.

Δεύτερο, εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ ποιητῆ, ποὺ ἐξετάζει ρωμαντικά, φιλοσοφικά καὶ μὲ ἀρκετὴ μυστικοπάθεια τὰ γύρω του φαινόμενα.

Τίποτε δὲν καταφρόνεσα· εἶναι
κ' ἡ στρουγγὰ ἐμένα δόξα μου κα-
θὼς θὰ μοῦ ἦταν ἕνας
ναός, καὶ ἀκούω τὸ λάλημα τοῦ κούκ-
κου μὲ τὸ ἴδιο
ὁρθοσκευτικὸ λαχτάρισμα ποῦ ἀκούω

κ' ἐπάνωθ' ἐμοῦ
νὰ πολεμᾶν τὰ νέφελα καὶ ν' ἀ-
στραποβροντᾶνε.

Καὶ τρίτο, εἶναι τὸ ἔσμα τῆς ἴδιας τῆς Ἀπολλωνίας φωνῆς ποὺ ἐπεξηγεῖ, σὰν χρησιμοδοτοῦσα ἀκόμα, τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τὰ ἔργα.

Ὅλα εἶναι ἀφροὶ καὶ ὀνειράτα. Γιὰ
τί ὁ Θεὸς ποὺ ὑπάρχει
ἀπάνου ἀπὸ θεοὺς Θεός κ' ἕνα ὄνο-
μα δὲν ἔχει
νὰ τὰ χαλάσει βιάζεται, τρανὰ, μι-
κρὰ ὅσα πλάθει
καὶ ὅσα εἶναι ὠραία καὶ γονατὰ ἢ
ψυχὴ νὰ τὰ λατρεύει.
Ὅλο τραβὰ καὶ μάχεται νὰ κατα-
φέρει καὶ
Θεὸς ἀπάνω στοὺς θεοὺς, ποὺ ἀ-
σύγκριτα ν' ἀξίζει.

Εἶναι ποίημα ποὺ στάζει δροσιὰ καὶ λεβεντιά καὶ διαπνέεται ἀπὸ προφητικὸ μεγαλεῖο καὶ θεῖα ἀπλότητα. Εἶναι μιὰ ραψωδία ἀντά-
ξια τῶν ραψωδιῶν τοῦ Ὀμήρου. Τὴν
λέει ἐπάνω κάτω τὸ ἔσμα;

Στὸν Παρνασσό, ποὺ τὴν ἄλλαξε
καὶ κράζεται Λιάκουρα, τὸ φῶς,
σύμβολο τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀλή-
θειας, καὶ τὸ νερό, σύμβολο τοῦ
καθαρμοῦ, ἔγιναν θεότητες. Τὸ πρῶ-
το, ὁ Ἀπόλλων, καὶ τὸ δεύτερο, οἱ
ἐννιά Μοῦσες. Ὁ ἴδιος ὁ Παρνα-
σσὸς εἶναι κορμὶ, γραμμὴ καὶ ἦχος.
νῶρα ἔφυγαν οἱ λειτουργοὶ καὶ οἱ
προφῆτισσες, ἔφυγαν ἢ βρυκολά-
κισαν. Θάρθει ὅμως πάλι καιρὸς
τὰ ξαναῖδον τὸν ἥλιο μὲς στ' ἀρ-
γαστήρι τοῦ σοφοῦ καὶ μὲς στὰ ἔρ-
γα τῆς τέχνης. Χάθηκαν ὅμως ἀπὸ
τὴ ζωτανὴ ζωὴ, γιὰ τὴν πάντα
εἶναι «ἀφροὶ καὶ ὀνειράτα» δημιου-
ργήματα καὶ συντρίμματα τοῦ μονα-
δικοῦ ἀγνωστοῦ Θεοῦ ποὺ βρίσκεται
ἔξω ἀπὸ κάθε φανταστικὴν εἰκόνα
τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαρκῶς ἐργάζε-
ται νὰ πλάσει ἕναν κόσμον ἰδανικώ-
τερο.

Κι ὅσα παλὰ καὶ τρικλιστὰ πα-
ραμερίζει τὰ ὅλα

γιὰ νὰ τὸν τρέχει ἀνέμποδα τὸν μυ-
στικὸ τοῦ δρόμο
μπορεῖ πρὸς κόσμον πρὸς μέσθ' ἀπὸ
τοῦτο καὶ πρὸς ἀκέρητο.

Αὐτὸς ὁ ὕμνος πρὸς τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὴν ὁρθοσκευτικὴν ἀξίαν τοῦ φυσικοῦ κόσμου ἀποτελεῖ τὸ πιὸ μυστικόπαθο ὕμνολόγημα τῆς φύσης καὶ ἀνοίγει τὴν πύλιν τοῦ ναοῦ τοῦ παν-
θεϊσμοῦ, Ὁ Παλαμάς μὲ τοὺς στί-
χους αὐτοὺς μᾶς δίνει τὴν ὠραιότε-
ρη διδασχὴ ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς δώσει
τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Δὲν εἶναι ἡ
φύση κατὰ τὸ ἄψυχο, ἱκανὸ γιὰ ὑλι-
κὴ ἐκμετάλλευση, ἢ τὸ πολὺ γιὰ νὰ
περάσωμε λίγες ὥρες ἀργόσχολες
κοιτᾶς τῆς. Ἀλλ' εἶναι φορέας ἀξι-
ῶν, ποὺ θὰ μπορέσουμε νὰ τίς ἀ-
νακαλύψουμε ἂν ζήσουμε ἀγνὰ κοντὰ
τῆς θάμπορέσουμε νὰ νοιώσουμε κατὰ
βάθος τὴν ἀρμονία, τὴ θεῖα ἀπλότητα
καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς. Ὁ Παρνασσός,
τὸ ἐνδοξότερο Ἑλληνικὸ βουνὸ ἔπει-
τα ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, δὲν ψάλλει
μόνο τὴ δικὴ του τὴ δόξα, ἀλλὰ καὶ
τὴ δόξα ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς υπαί-
θρου τῆς πλημμυρισμένης καὶ τότε
καὶ τὴν ἀπὸ θεοὺς καὶ δαίμονες,
νεράιδες καὶ ξωθιές, ἀπὸ ἡσκιῶτες
καὶ φαντάσματα, ἀλλὰ προπάντων
τῆς γαμψῆς ἀπὸ χιλίης χάρες, ποὺ
γεννᾷ τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου
στὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' εἶναι ἀκόμα
οἱ στίχοι αὐτοὶ καὶ τὸ αἰσθητικὸ, τὸ
ποιητικὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἴδιου τοῦ
Παλαμά, ποὺ δὲν ἀρνήθηκε τίποτε
στὴν ποιησὴν τοῦ, ἀφοῦ παντοῦ ὑπάρ-
χει τὸ ὠραῖο καὶ θεϊκόν, φτάνει νὰ
τὸ κοιτάξει κανεὶς μὲ τὴ ματιὰ ποὺ
πρέπει.

Τίποτε δὲν περιφρονῶ, γιὰ τὸ
συμπάθειο εἶν' ὅλα
γιατὶ μὲ νόημα ὅλα βαλτά, σταλμέ-
να ἀπὸ τὴ μοῖρα
τραγουδεῖ ἄλλοις ὁ ποιητὴς καὶ
οἱ στίχοι αὐτοὶ ἐκφράζουν τὸ ἴδιο
νόημα μὲ τοὺς στίχους ποὺ τρα-
γουδεῖ ὁ Παρνασσός. Καὶ ὅπως ὁ

Κωστή Παλαμά, Βαρκοί, Γυναικες

Παρνασσὸς κρατάειστοὺς κόρφους τοῦ τὰ λείψανα τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν καὶ τὰ κεφάλια τῶν ἡρεμῶν προβάτων μὲ τοὺς βοσκούς τῶν, ποὺ παίζουν τῇ φλογέρα τους, ἔτσι κ' ἡ Παλαμικὴ μοῦσα ἀγκαλιάζει τὰ μεγάλα ὁράματα τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν Θρησκευτῶν, τὰ προβλήματα τῆς ἀνθρωπογονίας καὶ τῆς μοίρας, ἀλλὰ καὶ τὰ μυστικά τῶν ἀπλῶν καρδιῶν, τῶν τρυφερῶν λουλουδιῶν τοὺς ψιθύρους, καὶ τῶν ξωμάχων τίς ἀνησυχίες. Καὶ ὁ διπλὸς αὐτὸς λόγος δηλ. ὁ λόγος τοῦ Παρνασοῦ κ' ἡ ποιητικὴ τοῦ Παλαμᾶ συνεχίζεται.

Γιατ' ἀγαπῶ τοὺς ταπεινοὺς καὶ τοὺς ἀπλοὺς κ' ἐκείνους τοὺς ἀνδρειωμένους κι ἀγαπῶ καὶ τοὺς ἀποδιωγμένους τοῦ κόσμου πῶρονται σὲ μέ καὶ ἐν τοὺς λαχαῖάζει τ' ἀνέβα μου, οὔτε τὸ τραχὺ τῆς ὕψους μου τρομάζουν

Καὶ τελειώνει τὸ τραγούδι τοῦ Παρνασοῦ μὲ τὸ χαιρέτισμα τῶν ἀρματελῶν, ποὺ δὲν εἶχαν ἐμφανισθεῖ σιὸ 1018, ἀλλ' ὅπως εἶπαμε, τοὺς ἀναφέρει μὲ τρόπο ἀναχρονιστικό, γιατί εἶναι κυρίως τοῦ Παλαμᾶ κι ὄχι τοῦ Παρνασοῦ τραγούδι. Ἀκολουθοῦν τέλους μερικοὶ στίχοι, ποὺ γράφηκαν ἀργότερα γιὰ νὰ συνδεθεῖ τὸ ἄσμα τοῦ Παρνασοῦ μὲ τὴν ἐπικὴ ὑπόθεση τῆς φλογέρας, ποὺ θὰ μπορούσαν καὶ νὰ λείπουν, χωρὶς νὰ ζημιώσουν κανέναν.

Ἄλλος πίνακας τοπογραφικὸς εἶναι ὁ πίνακας τῆς Ἀττικῆς γενικότερα καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἱεροῦ βράχου τῆς Ἀκρόπολης. Ἡ Ἀττικὴ! Τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς φύσης, ὅπου φανερώθηκε τὸ θαῦμα τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ ἐκδηλωμένο σὲ τὴν ἐπιστήμη, σὲ τὴν τέχνη καὶ σὲ τὴν φιλοσοφία. Ἐνα θαῦμα χωρὶς τὸ ὅμοιό του μὲ σα σὲ ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ σὲ ὅλες τίς χώρες. Ἡ Ἀττικὴ. Καὶ ἀλ-

λοῦ τὴν ἐτραγούδησε ὁ ποιητὴς λυρικὰ καὶ παθητικὰ καὶ πολὺ συχνὰ ἐπανέρχεται σὲ κάθε σχεδὸν ποιητικὴ συλλογὴ νὰ μᾶς τραγουδήσει πότε αὐτὴν καὶ πότε ἐκείνη τὴ χάρη της, πότε στὸν κόσμον τῶν αἰσθήσεων καὶ πότε στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος. Ἄλλ' ἐδῶ ψάλλει συνθετικὰ τὸν ὕμνον τοῦ ἀρχαίου πνεύματος καὶ τὸν ὕμνον τῆς Ἑλλάδας ἀνάμεσα ἀπ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ ἀπ' ὅλους τοὺς κατακλυσμούς ποὺ γνώρισεν ὁ τόπος.

Τὴν πνευματικότητα τοῦ τόπου αὐτοῦ τὴν ἐτραγούδησε πρῶτος ὁ Πινδαρός καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης.

Μὲ Πινδαρικό τρόπο κι ὁ Παλαμᾶς ὕμνει τὸ μεγαλεῖο τοῦ τόπου:

Καὶ τῆς Πεντέλης ἡ κορυφὴ καὶ τὰ χαμνὰ υπερδοῦκλι καὶ ὁ λαμπρομέτωπος ναὸς καὶ μιὰ χλωμὴ ἀνεμώνη τὰ πάντα ὅμοια βαραίνουνε στὴ ζυγαριὰ τῆς πλάσης.

Γιατὶ ὅλα ἐδῶ μιλοῦν πρὸς τὴν ψυχὴ καὶ στρέφουν τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν ἰδέα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθινοῦ.

Συμπληρώνει τοὺς παραπάνω στίχους μὲ τὰ ἐξῆς λόγια ποὺ διατυπώνει ἄλλοις ὁ ποιητὴς μιλώντας πάλι γιὰ τὴν Ἀττικὴ.

Τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει. Ὅλα ἐδῶ λοιπὸν εἶναι ὠραῖα ἀρμονικά, σὰν ἀέρινα ὅλα, πνευματικά, «ἀποπνέοντα ψυχὴν» κι «ὁ ἐλεφαντένιος Ὑμηττός κ' ἡ ἀγέρινη Πεντέλη». Ἄλλ' ὁ τόπος αὐτὸς δὲν εἶναι μόνον ἕνας ὠραῖος, ἕνας πνευματικὸς τόπος. Εἶναι καὶ ἡ ἱστορία ποὺ «ζει ἐδῶ» εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ πνεύματος ποὺ κατάντησε θρόνος καὶ μῦθος ἡ πῆρε τὸ μῦθο συντροφιά. Εἶναι τὰ ἀθάνατα μνημεῖα τῆς τέχνης. Εἶναι ὁ δωρικὸς ναὸς ὁ «ἀπλὸς καὶ τρισμεγάλος» ποὺ μιλεῖ μὲ τοὺς θεοὺς του, μὲ τ' ἀνάγλυφά του καὶ μὲ τὴ

1) Κωστή Παλαμᾶ: Ἀσάλευτη ζῶη, Πατριάρχης

σοφὴ ἀρμονία τῶν γραμμῶν τοῦ καὶ τῶν ἀναλογιῶν του.

Πλάσμα ποὺ ἐνῶ τὰ μάτια σου γιομίζοντασὰ εὐφραίνει στέκει σὰν κάτι τι νοητὸ καὶ κάθε μιὰ του ἀράδα κι' ὅλοι του οἱ κύκλοι ἀσύγκριτοι στοχάζονται, μιλᾶνε.

Σὲ μιὰ πανθειστικὴ ἔκσταση ὁ ποιητὴς καὶ σὰν οἰστηλατῆς ἐπὶ τὸ ὄραμα παραδέχεται, ὅτι ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς Ἀττικῆς, ὁ ἴδιος ὁ ἄψυχος βράχος, ἡ ὕρε ψυχὴ, ἡ ὕρε αἴσθησις καὶ ζυπνὰ τὴν ἡμέρα ποὺ πρόκειται νὰ φτάσει ὁ Βουλγαροκτόνος Ὁ Νεοελληνικὸς λαὸς ὅμοια φαντάζεται ἔμψυχη κ' αἰσθαντικὴ τῇ φύσει.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ λαὸς ἐμψυχώνει τὴ φύση ἀπὸ ποιητικὴ εὐχαισθησία μονάχα, ἐδῶ ὁ ποιητὴς ἐπιμένει, ὅτι δὲν πάσχει ἀπὸ καμμιὰ παραισθήση γράφοντας αὐτὰ, ἀλλ' ἐπεξηγεῖ ὅτι γιὰ νὰ νοιώσει κανεὶς τὴν αἴσθησις τῶν ἀψύχων χρειάζεται νὰ ἔχει μιὰ εὐαισθησία πολὺ λεπτή, νὰ ἔχει τὴν καθαρὴν αἴσθησις, τῶν ψυχῶν ποὺ ζοῦν ἐξω ἀπὸ τὸ σῶμα, τὴν καθαρὴν αἴσθησις τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν δαιμόνων, τὴν καθαρὴν αἴσθησις τῶν ἀρχαίων θεῶν, ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν κάτω ἀπ' ἄλλα ὀνόματα καὶ γυρεύουν ἀπὸ τοὺς θνητοὺς τὴν ἴδια τὴ λατρεία. Μονάχα αὐτοὶ οἱ ψυχῆς, εἴτε ζοῦν ἐδῶ στερωμένοι εἴτε στὸν ἄλλο κόσμον βρίσκονται ἄυλες, μποροῦν νὰ νοιώσουν τὸ παράμαρτυρὸ στοιχειωμένου κόσμου. Ὁ ποιητὴς ἐπιμένει νὰ μᾶς βεβαιώσει, ὅτι ὑπάρχει καὶ σι' ἄψυχα κάποια κρυφὴ, κάποια τυφλὴ αἴσθησις. Ὑπάρχουν τὰ δάκρυα τῶν πραγμάτων ὅπως εἶπε κι ὁ Βιργίλιος. Αὐτὰ τὰ δάκρυα τῶν πραγμάτων αἰσθητοῦ εἶσιν ἐν τῇ περιφῆμῳ I, erg me regni ὁ Πορφύρας. Ὑπάρχει ἡ ψυχὴ τῶν πραγμάτων ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ πανθειστές. Ἄν μποροῦσε κανεὶς ν' ἀποδείξει τὴν ὑπαρξὴ κάποιας ψυχικότητας μέσα στὴ φύση, τότε μό-

νον θὰ μπορούσε νὰ βεβαιώσει τὰ παραπάνω. Ἄλλ' ἕνας ποιητὴς πρέπει νὰ πιστεύει πρῶτ' ἀπ' ὅλα στὴν ποιητικὴν ἀλήθεια: σ' ἐκείνο ποὺ ἀπαιτεῖ ὁ νόμος τῆς τέχνης. Κι' ὁ νόμος ὁ αἰσθητικὸς ἀπαιτεῖ τὴν ὥρα αὐτὴ τὸ ξύπνημα τῆς φύσης, τὸ διῶξιμο τοῦ ὕπνου καὶ τὴν ἀναμονὴ τοῦ μεγάλου στρατηλάτη. Καὶ πρέπει νὰ εἶναι ξύπνημα στοιχειωμένου κόσμου: γιατί εἵναι κόσμος ποὺ δὲν πεθαίνει καὶ μόνο μὲ τὰ μάγια ποὺ τοῦκανάν οἱ νέοι καιροὶ καὶ οἱ νέες θρησκείες εἶχαν ἀποκοιμηθεῖ, ἡ εἶχε πέσει σὲ νάρκη. Σύντομα καὶ παρενθετικὰ διατυπώνεται ἡ γνώμη γιὰ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν κάτω ἀπὸ νέες μορφές, ὅτι ἡ λατρεία δὲν ἄλλαξε παρὰ μονάχα κατὰ τύπους. Ἐπαναλαμβάνει ἐδῶ ὁ Παλαμᾶς τὸν ὕμνον τοῦ πρὸς τὴν αἰώνια καὶ ἀμετάβλητη Ἑλλάδα, τὴ λατρίσσα τοῦ φυσικοῦ, τοῦ στοιχαστικοῦ καὶ τοῦ ὠραίου, ποὺ ἔψαλε στὸς «Ἰαίβους καὶ Ἀνάπαιστους»:

Ἡ γῆ μας γῆ τῶν ἀρθατῶν ἀερικῶν κ' εἰδῶτων πασίχαρος κ' ὑπερτατος Θεὸς μας εἶν' ὁ Ἀπόλλων.

Στὰ ἐντάφια λευκὰ σάβανα γυρτὸς ὁ ἐσταυρωμένος εἶν' ὁλόμορφος Ἀδωνις ροδοπεριχυμένος.

Ἡ ἀρχαία ψυχὴ ζεῖ μέσα μας ὁλόβαθα θαμμένη Ὁ μέγας Πᾶν δὲν πέθανε ὄχι ὁ Πᾶν δὲν πεθαίνει.

Ζυπνὰ τὴν ἡμέρα αὐτὴ τοῦ ἔρχομο τοῦ Βουλγαροκτόνου ὁ στοιχειωμένος βράχος, ποὺ φορεῖ κορὸν τοῦ τὸν Παρνασσῶνα, ἀντιλαμβάνεται τὸ φῶτερό σύννεφο ποὺ ἔρχεται κι' ἀναρωτιέται: Μὴν ἔρχεται «στρατάρχης νικητὴς» ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης; μὴν εἶν' ὁ Δέξιππος, ὁ τελευταῖος ἱστορικὸς καὶ πολεμι-

κός πρόμαχος της 'Αττικής έναντίον των Γόθων; "Οχι δέν είναι ο 'Ιουλιανός, δέν είναι ο Δέξιππος. Οί δυό λύχνοι πού είχαν ανάφτει έδώ, ο ένας πού τόν είχε ανάψει ή σοφία —ένέργεια, πού κράζονταν 'Αθηνά, κι' ο άλλος πού τόν είχε ανάψει ο σοφός, έχουν σβυστεί. Οί τελευταίοι φιλόσοφοι έφυγαν, αλλά τó εΐδωλο πού πήρανε μαζί τους και πού νόμιζαν πώς ήταν ή σοφία ή 'Ιδια, ήταν ένα άθλιο σωμένο ξόανο. «Μην έπιστρέφουν από την Περσία οί διωγμένοι φιλόσοφοι ή μη γυρίζει στο ναό της ή 'Αθηνά;» αναρωτιέται πάλι ο στοιχειωμένος βράχος. "Η μήπως έρχονται σά θηρία και σάν ακρίδες οί Σλαβοί, οί Ούνοι, οί Ταυροσκύθες καμμιās πατρίδας και φυλής να μην αφήκει σπόρο σέ δύση και σ' ανατολή τó ξαναγύρισμά τους;

Μην είναι οί ρασοφόροι λύκοι, πού τούς σπρώχνει ή ασκητική μανία έναντίον των Ιερών λειψάνων της αρχαιότητας; "Οχι! είναι στρατός και λάβαρα, είναι σταυροί κι άετοι και λόγχες και σκουτάρια.

Και ο άρχηγός πού φαίνεται «σά συγγενάδι μακρινό δικό μας» είναι κάποιος άλλος, έμπνευσμένος όχι από τούς τάφους, σάν τούς φιλοσόφους πού φύγανε, άλλ' από τή ζωή. Είναι δόλκληρος ένας γρανίτης κ' ή

φυλή του εύγενικά. Είναι ο "Αρης. "Ο "Αρης είσαι κ' έρχεσαι και κλείς μέ την ψυχή σου με μιά καινούργια δύναμη την 'Ιδια την 'Ελλάδα κι ακόμα πιο βαθύτερα κρατās μες στην καρδιά σου τή σαΐτια του έρωτα, πού καιει και πού σέ σπρώχνει στην 'Αφροδίτη. Πόθησες την 'Αφροδίτη. Σου είπαν: —'Η 'Αφροδίτη κάθεται στο βράχο τοΰτο—Και ήρθες.

Οί τελευταίοι αυτοί στίχοι δικαιολογούν όχι με τόν τρόπο πού απαιτεί τó έπος ή τó δράμα, άλλ' έσωτερικά και ψυχολογικά τó ταξίδι του Βουλγαροκτόνου στην 'Αθήνα. 'Αφού παραβάλλεται ο Βουλγαροκτόνος με τόν "Αρη, πού ή μυθολογία τόν θέλει έραστή της 'Αφροδίτης (φιλότης και νείκος είπε έπιστημονικά κώτερα ο Έμπεδοκλής) λαμβάνεται ο βράχος σά σύμβολο της όμορφιάς και της καλλιτεχνικής δημιουργίας, πρós τήν όποίαν έλκεται και γέρνει ταπεινός σάν άλλος 'Ηρακλής στά πόδια της Ομφάλης ο μεγάλος αγωνιστής. Μετά την ύλική κατάκτηση ή κατάκτηση του πνεύματος, πού απαιτεί ταπείνωση κ' έξομολόγηση, πού απαιτεί πρώτ' απ' όλα τήν έλξη του καλού,

('Ακολουθεί τó τέλος)

ΤΡΑΓΟΥΔΑΚΙ

Στή λιγερή ν' ανέβαινα κληματαριά σου
ρόγα τή ρόγα να τρυγώσα τó σταφύλι
κι απ' τó παράθυρο σά μπώ, στήν άγκαλιά σου
γυριός, τó μέλι νάπινα απ' τά δυό σου χείλη. . .

ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΦΡ. ΣΙΛΛΕΡ

(1759—1805)

"Ο παλαιός 'Ηρόδοτος, με όλη τήν αφέλεια μιās μεγάλης θρησκευτικής ψυχής, μās έδωσε τήν τραγική ιστορία του Πολυκράτη, όπως μās έδωσε τήν τραγική ιστορία του Κροίσου. Γι αυτόν ή ιστορία του τυράννου της Σάμου ήταν ένα φοβερό σύμβολο του πεπρωμένου, πού άνίκητο κυβερνάει τήν ανθρώπινη τύχη. "Ο άνθρωπος, όσο κι αν ανοίξει δι' πλαταφτερά, όσο κι αν τόν εύνοήσει καλόβουλη ή Μοίρα, πάντα χτυπιέται σάν τó πουλί, τó πιασμένο στά ξόβεργα. Γύρω του κάποια θέληση πανίσχυρη έχει ύφάνει άκατάλυτα δεσμά, και όταν αυτός νομίζει πώς κέρδισε τήν εύτυχία, ένα χέρι πανίσχυρο του θυμίζει, πώς δέν μπορεί να περάσει τó κατώφλι των ανθρώπινων επιδιώξεων και να ύψωθεί άπάνω από τήν 'Ιδια του τή φύση.

"Ο Σίλλερ, ψυχή άγνή και γεμάτη θαυμασμό για τó μυστήριο πού μās περιβάλλει, βρήκε, μέσα στο κείμενο του άρχαιου ιστορικού, τόν υπέρκομο μύθο, για να συμβολίσει έναν από τούς αιώνιους κοινούς τόπους, πού, αν και ο γραπτός λόγος τούς χειρίζεται επί χιλιάδες τώρα χρόνια, δέν παύουν να συντροφεύουν τόν άνθρωπο, από τήν κοΐνια ως τόν τάφο.

"Ο λυρισμός του Σίλλερ δέν έχει τίποτε τó κοινό με τόν έγωϊστή εκείνο λυρισμό, πού άσχολεϊται μονάχα με τίς άτομικές άποχρώσεις του πάθους. "Ο Σίλλερ δέν άκούει τίς ώρες γι' αυτόν μονάχα να κυλούν. Δέ στήνει τó αυτί, για ν' άκούσει, μέσα στά κατάβαθα της καρδιάς, τó δάκρυ να κυλάει για τόν δικό του μονάχα πό-

νο. "Η μεγάλη του ποιητική ψυχή, γεμάτη άγωνία για τήν ανθρώπινη τύχη, δέν άπομονώνεται σέ φιλντισένιους πύργους, αλλά δονείται από τά αιώνια έρωτήματα πού, με ασύγκριτη ένταση, στέκουν μπροστά στόν κάθε άνθρωπο, σέ μερικές στιγμές της ζωής του. Γι' αυτό, τήν ποίησή του τήν διατρέχει πάντα ένα μεταφυσικό ρίγος "Όπως ο μεγάλος δραματικός προσπαθεί ν' άποσπάσει τó μυστικό της αιώνιας ούσίας, πού, σά μόνιμο υπόστρωμα, στηρίζει τίς παροδικές εκφάνσεις της ζωής, έτσι κι ο μεγάλος ποιητής, πλαταίνοντας τήν ποίηση, τήν βγάζει από τόν φαύλο κύκλο του έφήμερου και του παροδικού και τήν αναγκάζει, σέ μιá δυνατή προσπάθεια, ν' άγκαλιάσει ό,τι αιώνια βασανίζει τήν ανθρώπινη ψυχή.

Γι' αυτό έλεγε ο "Εγελος, αναφερόμενος στόν ύψηλό λυρισμό, πώς τά πάθη της ψυχής και οί πόνοι της καρδιάς τότε μόνον ανήκουν, ως ύλη, στην ποιητική σκέψη, όταν έχουν κάτι τó γενικό, τó στερεό, τó αιώνιο.

"Ο Σίλλερ, αυτό τó γενικό, τó στερεό, τó αιώνιο τó εκφράζει με πλατεία σύμβολα. "Όπως στις «Καμπάνες», τόν όρειχάλκινο σύντροφο, πού με τή φωνή του μās συντροφεύει από τή γέννηση ως στόν θάνατο, όπως στά «Βουτηχτή», με μιá άριστουργηματική διαφάνεια, μās ιστορεί τήν ματαιότητα του ανθρώπινου μόχθου, τó μυστήριο της ανανεώσεως της ζωής και τήν όρμη για τήν κατάκτηση του ιδανικού, έτσι και στά «Δαχτυλίδι του Πολυκράτη», πίσω από τó λαμ-

πρὸ πέπλο τοῦ μύθου, πίσω ἀπὸ τὴν νοῦ, βλέπει τὸν αἰώνιον ἄνθρωπο
παληὰ ἱστορία τοῦ σκληροῦ τυράν- πιασμένο στὰ δίχτυα τῆς Νεμέσεως.

ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ ΤΟΥ ΠΟΛΥΚΡΑΤΗ

Ὅρθος στοῦ παλατιοῦ τοῦ τὸ ψηλὸ ἡπαλκόνι,
Μὲ τὴν καρδιά χαρὰ γεμάτη καμαρώνει
Τῇ Σάμῳ, τὸ νησί, πρὸ ἀπλώνεται μακρὰ.
«Αὐτὸς ὁ τόπος ὅλος μοῦ εἶναι ὑποταγμένος»
Συμφώνησε καὶ σὺ πῶς εἶμαι εὐτυχισμένος»
Στῆς Αἰγύπτου ἄρχισε νὰ λέει τὸν βασιλιά.

«Τῶν ἑλῶν πλούσια γνώρισες τὰ δῶρα
Ὅσοι ὅμοιοι σου λογιόταν, σκύβουν τώρα,
Στὸ κραταῖο σου σκῆπτρο ὑποταγμένοι.
Μὰ κάποιος βρίσκεται ποὺ θὰ τοὺς ἐκδικήσει.
Τὸ στόμα δὲ μπορεῖ νὰ σὲ κλυτοχύσει,
Ὅσο ἄγρυπνος ὁ ἐχθρὸς σου περιμένει».

Μὰ πρὶν ὁ λόγος νὰ εἰπωθεῖ ὁ βασιλικὸς,
Ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Μιλήτου βιαστικὸς
Ἀγγελιαφόρος μπρὸς στὸν τυράννο προβάλλει :
«Τῶν θυσιῶν ἡ κνίσσα ἄς ἀνεβῇ ψηλὰ,
Καὶ μὲ τῆς δάφνης τὰ χαρούμενα κλαριά
Γιορταστικά στόλισε, Κύριε, τὸ κεφάλι»

Κονταροχτυπημένος χάθηκέ σου ὁ ἐχθρὸς,
Κι' ἐμὲ ὁ πιστὸς σου μ' ἔχει στείλει στρατηγὸς
Πολύδωρος, μὲ τὸ καλὸ τὸ νέο» Καὶ βγάνει
Καὶ στοὺς Ρηγάδες ποὺ τὸν κύτταζαν χλωμοί
Γνωριμότητα κάποια δείχνει κεφαλὴ,
Ματωμένη, ἀπὸ κατάμαυρη λεκάνη.

Ἀποτραβιέται ὁ Ρήγας μὲ τρομάρα εὐτὺς :
«Στὴν εὐτυχία ποτὲ τυφλὰ μὴ μπιστευτεῖς,
Τοῦ λέει, κουνώντας μ' ἔγνοια τὸ κεφάλι,
Συλλογίσου πῶς, πάνω στ' ἄπιστα νερά,
Τῶν караβιῶν σου ἡ τύχη ἄστατη γυρνᾷ,
Πολὺ εὐκόλα τὰ καταλυεῖ ἡ ἀνεμοζάλη».

Μὰ πρὶν τὸ λόγο ν' ἀποσώσει τὸ στερνόν,
Φωνὲς χαρᾶς ἀντιλαλοῦν στὸν οὐρανόν,
Ποὺ φτάνουν χαμηλὰ ἀπ' τ' ἀραξοβόλι.
Μὲ θησαυροὺς βαρεῖα γεμάτοι ξενικοὺς,
Ξαναγυρίζουν στοὺς γιαλοὺς τοὺς πατρικοὺς,
Σὰν δάσος καταρτιῶν, τοῦ βασιλέα οἱ στόλοι.

Ἀπόρεσε μ' αὐτὸ ὁ βασιλικὸς ὁ ξένος :
«Τῆς τύχης εἶσαι τώρα ὁ χαῖδεμένος,
Μ' ἀπὸ τὴν ἄστατὴ τῆς πρόσεχε καρδιά,
Σὲ φοβερίζει, μὲ ὀπλισμένο χέρι,
Τῶν Κρητικῶν τὸ γυμνασμένο ἄσκέρι.
Νάτοι, σ' αὐτὴ ζυγώνουν τὴν ἀκρογιαλιά».

Μιλοῦσε μ' ἄξαφνα τῶν караβιῶν οἱ ἱστοί
Σημαῖες γιομάτοι φαίνονται, ὅπως σὲ γιορτῇ.
Καὶ στόματα χιλιάδες ἀλαλάζουν : «Νίκη!
Λευτερωθήκαμε ἀπ' τὸ ζόρι τῶν ἐχθρῶν.
Τὸν στόλο σκόρπισε ὁ καιρὸς τῶν Κρητικῶν.
Ἀπόδωξε μαζί καὶ τῶν μαχῶν τὴ φρίκη».

Στ' ἄκουσμα αὐτὸ ἀνατριχιάζει ὁ ξένος :
«Τὸ βλέπω, λέει, πῶς εἶσαι εὐτυχισμένος»
Μὰ μὲ τρομάζει ἡ στερνὴ σου μοῖρα.
Τὸ θεῖο μᾶς βλέπει πάντα φτονερά,
Καὶ στὴ ζωὴ, ἡ ἀκύμαντὴ χαρὰ
Ἀνθρώπου κανενὸς ποτὲ δὲν εἶναι κλήρα.

Καὶ γιὰ μένα ὅλα πρόκοβαν μὲ τάξη
Σὲ κάθε μιὰ τῆς ἐξουσίας μου πράξη
Γνώριζα πάντα βολικὸ τὸν οὐρανόν.
Θὰ εἶχα κι' ἐγὼ παιδί ἕνα ἀγαπημένο.
Ὁ Θεὸς μοῦ τὸ πῆρε, τῷειδα πεθαμένο !
Στὴ μοῖρα πλήρωσα τὸν φόρο τὸν κοινόν.

Κι ἂν θέλεις νὰ μὴ σ' εὖρη ἡ δυστυχία,
Ζήτησε ἀπ' τὴν ἄόρατὴ ἐξουσία
Τὸν πόνο, νὰ σοῦ γίνῃ ἐξιλασμός,
Γιατὶ ποτὲ δὲ γνώρισε ὡς τὰ τώρα
Τέλος καλόν, ἐκεῖνος, ποὺ τὰ δῶρα,
Σκόρπισε ἀπλόχερα ἀπάνω τοῦ ὁ Θεός.

Κι ἂν ὁ οὐρανὸς αὐτὴ τὴ χάρη σοῦ ἄρνηθῃ,
Ἄτός σου φώναξε τὴ δυστυχία νάρθῃ.
Τὴ φιλικὴ μου γνώμη κάμε τὴν δική σου.
Σ' αὐτὴ τὴ θάλασσα, ποὺ ἀπλώνεται μπροστά,
Ρίξε ὅ,τι ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς σου πρὸ πιστὰ
Μὲ ἀληθινὴ χαρὰ γεμίζει τὴν ψυχὴ σου».

Καὶ λέει ὁ ἄλλος μὲ τρομάρα περισσὴ :
«Ἀπ' ὅ,τι κρύβει τοῦτο τ' ὁμορφὸ νησί,
Τὸ πρὸ ἀκριβὸς μου εἶν' αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι.
Στὶς Ἐρινύες τ' ἀφιερώνω, καὶ μπορεῖ
Ματιὰ σὲ μένα νὰ μὴ ρίξουν φτονερὴ»
Εἶπε, καὶ πέταξε στὸ κύμα τὸ στολίδι.

Μὰ σάν τῆς νέας ἡμέρας ἔφεξε τὸ φῶς,
Κάποιος ψαῖς προβαίνει χρωπός,
Καὶ στέκεται στῆς κάμαρης τῇ μέσῃ:
«Ἐβγαλα, Κύριε, αὐτὸ τὸ ψάρι ἔχτες.
Τέτοιο δὲν πιάστηκε στὰ δίχτυα μου ποτές·
Στὴν ἀφεντιά σου φέρνω το πεσκέσι».

Καὶ σάν ἔσκισε ὁ μάγειρας τὸ ψάρι,
Τρέχει σχεδὸν χωρὶς πνοὴ νὰ πάρει,
Κι ἀλαφιασμένος στὸν Ἀφέντη του μιλεῖ:
«Τὸ δαχτυλίδι, ποῦ φοροῦσες εἰς τὸ χέρι,
Στὸ ψυροστόμαχο, ἀνοιγμένο μὲ μαχαίρι,
Τὸ βρήκα, Κύριε· ἡ τύχη σου τρανὴ»!

Αποστρέφει μὲ φρίκη ὁ ξένος τὸ κεφάλι:
«Ἐγὼ στὸ σπῖτι σου δὲν ξαναπαίνω πάλι,
Κι οὔτε γιὰ φίλο μου σὲ λογοσιάζω πιά.
Οἱ Θεοὶ θέλουν τὴν καταστροφή σου,
Καὶ φεύγω, γιὰ νὰ μὴ χαθῶ μαζί σου».
Εἶπε, καὶ φεύγει μὲ ὀλοφούσκωτα πορνιά.

(Ἀπ' τὸ Γερμανικὸ) Μεταφρ. ΑΡ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

FR. VILLAESPESA

ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΟ ΡΩΜΑΝΤΙΚΟ

Ρωμαντικὴ μου ἀγάπη, ἐρωτεμένη,
μὲ τὰ μεγάλα μάτια, τῇ χλωμάδα,
πεῦ τῆς ματιᾶς σου ἡ ἄστρινη λαμπάδα
τίς μποέμικες τίς νύχτες μου ὠμορφαίνει!..

Πές, ζωντανὴ ὀπτασία, νεκρὴ ἐρωμένη,
τάχα συχνὰ ὀνειρεύτης τὴν ἀσπράδα
τοῦ φεγγαρόφωτου πάνω ἀπὸ τὴ Γρενάδα,
στὰ ψηλὰ τὰ καφάσια ἀκουμπισμένη;..

Ἡ πόρτα εἶν' ἀνοιχτή: μπές, μὴ φοβᾶσαι,
τί μ' ἀγάπη παληὰ γιὰ νὰ θυμῶσαι
καὶ τραγούδια νὰ λές λησιμονημένα

—μελαγχολίας ποιὸς στεναγμὸς σβυσμένος;—
ταιριάζει αὐτὸς ὁ κήπος, ὁ θλιμένος
ὡς ἡ ψυχὴ σου κι ἡ ψυχὴ μου ἑμένα!

(Ἀπ' τὸ Ἰσπανικὸ) Μεταφρ. Ν. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΟΥΛΗ

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗ

Ἦταν Αὐγούστος τοῦ 1881. Τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου εἶχε ἐπιδικάσει στὴν Ἑλλάδα τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἄρτα καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προχωροῦσε γεμᾶτος ἐνθουσιασμό καὶ καταλάμβανε τίς νέες χώρες. Παντοῦ τὸν ὑποδέχονταν οἱ σκλαβωμένοι Ἕλληνες μὲ ἀσυγκράτητη χαρὰ καὶ ἑξαλλο ἐνθουσιασμό.

Στις 22 Αὐγούστου 1881 ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔμπαινε στὰ Τρίκκαλα τῆς Θεσσαλίας. Ἐνας νέος τότε ζωηρός, κοντόσωμος, ὀρμητικὸς, εἰκοσι χρονῶν παλληκάρι, ξεπετάχτηκε γεμᾶτος ἐνθουσιασμὸ πατριωτικὸ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πλήθη τοῦ θεσσαλικοῦ κάμπου καὶ μ' ἓνα του ποίημα μακρὸ, γεμᾶτο πόνο καὶ πατριδολατρικὸ παλμὸ προσφώνησε τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ ἀρχίζοντας ἔτσι:

Ἀδέρφια καλῶς ἦρθατε, ἀδέρφια ἀγαπημένα,
μὲ τὸ σταυρὸ στὸ φλάμπουρο μὲ τὰ σπαθιά ζωμένα
Σᾶς ἐπονέσαμε πολὺ καρτέρει καὶ καρτέρει
ἐαρματωμένοι καὶ γυμνοὶ στὸ τούρκικο μαχαίρι.
Σᾶς ἐπονέσαμε πολὺ ἑστερφεψ' ἡ καρδιά μας
ἀπ' τῆς σκλαβιάς τὸ βογγητό, ἀπ' τ' ἀναστεναγμὰ μας.
Ἐστράβωσαν τὰ μάτια μας τηρῶντας καὶ τηρῶντας
τὸ δρόμο νὰ μᾶς ἔρθητε σάν ἀετοὶ πετώντας.
Νὰ φέρετε τὴ λευτεριά τὴ νεκραστάσῃ μας

καὶ νὰ ἡσυχάσῃ ἀδούλωτο τὸ μαῦρο τὸ κορμὶ μας.
Ἀνοίξετε τὴν ἀγκαλιά ἀδέρφια πονεμένα
εἴμαστ' ἀδέρφια κι' ἀπὸ μιὰ μαννούλα γεννημένα.

Ὁ νέος αὐτὸς ἦταν ὁ Χρηστοβασίλης, ποῦ τὸν εἶχε φέρει ἐκεῖ ἀποδιωγμένον ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ τοὺς γονεῖς του ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνηση. Πενήντα καὶ πλέον χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότες. Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Χρηστοβασίλης, ὁ Σουλιώτης, ὅπως ὑπογράφεται στὸ ποίημα ἐκεῖνο ἀπέκτησε στὰ νεοελληνικὰ γράμματα μιὰ ξεχωριστὴ καὶ τιμητικὴ θέσιν καὶ δημιούργησε ἔργο λογοτεχνικὸ ἀξιόλογο, τοῦ ὁποῦ τὴν ἀξία δὲν μπορεῖ νὰ παραγνωρίσει κανένας.

Ἀλλὰ τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη δὲν εἶναι ἀπλό. Ὁ Χρηστοβασίλης δὲν εἶναι μονάχα διαλεκτὸς καὶ ἀξιόπροςεχτος λογοτέχνης, εἶναι καὶ θερμὸς καὶ ὀρμητικὸς πατριώτης, τολμηρὸς δημοσιογράφος καὶ ἀκέραιος πολιτευόμενος. Ἀλλὰ καὶ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο δὲν εἶναι ἀπλό. Ἀρχισε ἀπὸ τὴν ποίησιν, ὅπως ἀρχισαν ὅλοι οἱ λογοτέχνες καὶ ὅπως ἀρχισε καὶ ἡ λογοτεχνία, πέρασε ἀπὸ τὸ δράμα καὶ στάθηκε δουλεὺτῆς ἀμύμητος στὸ διήγημα, στὸ ὁποῖο ἔδωκε μιὰ ἰδιότυπη μορφή καὶ προσωπικὴ σφραγίδα. Γι' αὐτὸ στοὺς πολλοὺς ὁ Χρηστοβασίλης εἶναι γνωστός μονάχα ὡς διηγηματογράφος. Θὰ προσπαθῶ γι' αὐτὸ νὰ ἀνασκοπήσω ὀλάκερο τὸ λογο-

τεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ ποιήματά του.

Τὰ ποιήματα τοῦ Χρηστοβασίλη εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λυρικά ἢ ἐπικολυρικά. Δάσκαλό του ἔχει τὸ μεγάλο δάσκαλο, τὴ δημοτικὴ ποίηση, ἢ ὅποια στάθηκε ὁ ἐμπνευστὴς καὶ καθοδηγητὴς ὅλων τῶν μεγάλων μας ποιητῶν ἀπὸ τὸν Σολωμὸ καὶ τὸν Βαλαωρίτη ὡς τὸν Κρυστάλλη καὶ τὸν Παλαμᾶ. Τὸ ποιητικὸ του ἔργο δὲν εἶναι πλούσιο εἶναι ὅμως λαγαρό καὶ πηγαῖο καὶ πρὸ παντὸς αὐθόρμητο καὶ εἰλικρινές. Τραγουδάει τὴν πατρίδα, τὴ φύση καὶ τὴν ἀγάπη, τὴν ἀγάπη τὴν ἀγνὴ καὶ ἄδολη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γύρω ἀπὸ τὴν μεγάλη αὐτὴ τριλογία στρέφεται ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη. Τὸ σημαντικώτερο τοῦ ποιήμα εἶναι ἡ 'Αγάπη, εἶναι ἓνα μεγάλο ἐπικολυρικὸ ποίημα μὲ βουκουλικὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χαρακτήρα, εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτά του ποιήματα τὸ πειδὸ δουλεμένο καὶ τὸ πειδὸ ὁλοκληρωμένο. 'Εδημοσιεύθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὰ 1897 σὲ δυὸ μέρη. Τὸ πρῶτο μέρος τὸ ἐπεγράφε ἡ Μάγισσα καὶ τὸ δεύτερο τὸ Βοτάν. τῆς ἀγάπης. Ἀργότερα ὁ Χρηστοβασίλης ἐπεξεργάστηκε καλῶς τὰ ποιήματα αὐτά, τὸ μεγάλωσε καὶ τὸ ἐδημοσίευσε στὰ 1906. 'Η 'Αγάπη εἶναι τριλογία καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη τὸν 'Αντρεωμένο τὴν 'Ανέραστη καὶ τὴ Μεγάλῃ ἰδέα. Στὴν 'Αγάπη φαίνεται ὅλος ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ Χρηστοβασίλη. Τὸ πατριδολατρικὸ καὶ τὸ φυσιολατρικὸ στοιχεῖο εἶναι πλούσιο ἐκεῖ μέσα. 'Η 'Αγάπη ἔχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Κρυσταλλικῆς ποιήσεως καὶ μερικὲς ὁμοιότητες μάλιστα. Εἶναι ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὲς ἀστείρευτες παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ γραμμένη ἐπάνω στὰ ἀχνάρια τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

ἸΟ Χρηστοβασίλης, ὁ τόσο λιτὸς καὶ ἀπλοὺς στὸ διήγημα, στὴν ποίησίν του εἶναι σπάταλος.

Ψηλά σὲ ράχην ὠμορφὴ καὶ δὲν

τροστολισμένη
ὁποῦχε κάμπους γύρα τῆς καὶ λόγους καὶ λειβάδια
καὶ βρύσες δέκατέσσερες, ἑφτάκρουνες, δροσάτες
μὲ κἀναλες ὁλάργυρες καὶ γοῦρνες μαρμαρένιες
ἦταν ἓνας Πύργος πᾶμπαιλιος χιλίων χρονῶν ἐπύργος
ποῦχε τοὺς τοίχους τοῦ πλατυοῦς, γερούς βραχόχτισμένους
πράσινους καταπράσινους καὶ μὲ κισσοὺς νιυμένους
ὕπερψηλα παράθυρα μὲ σιδερίδες φραγμένα
καὶ θύρα δίφυλλη χοντρή, σιδεροσκεπασμένη
πάντα κλεισμένη καὶ βουβὴ μανταλωμένη πάντα
καὶ μέσα κόρη κάθονταν μὲ τετρακόσιες δοῦλες
ὠριοπανώρια κορασιά, στὸν κόσμον ἑξακουσμένη
ῥηγάγγονο, ῥηγόπαιδο μοναχοθυγατέρα
ποῦχε τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στήθος
καὶ τὸν λαμπρόν αὐγερινὸ στὴ φλογερὴ ματιά της.

'Ετσι ἀρχίζει ἡ τριλογία τῆς 'Αγάπης μ' ἓναν καταρράκτη ἀπὸ ἐπίθετα καὶ ἓνα σύγνεφο ἀπὸ εἰκόνες.

'Αλλὶὰ τὴν κόρη τὴν εἶχανε μαρὰ νει οἱ σκληρόκαρδες οἱ μοῖρες.

«Κι' ἂν ὅποιον ἔπαιρνε ἄντρα της, κι' ἂν ὅποιον ἀγαποῦσε δὲν ἦταν ἄξιος καὶ ὁμορφος γερός καὶ παλικάρι
θὰ ρεύανε τὰ μάτια της ἀπ' τὸ πολὺ τὸ κλᾶμα
καὶ πάντα μὲς στὴ σκοτεινιά θεοτυφλὴ θὰ ζοῦσε»

Προξενητάδες πηγαينوέρχονταν κάθε μέρα στὸν πύργο τῆς κόρης, ὅπου αὐτὴ κάθεται γνέθοντας κι' ὁφαινοντας μεταξωτὰ διασίδια.

σὲ φιλντισένον ἀργαλιὸ καὶ χρυσάφενιο χτένι

κι' ἔβγαζε βλάρια τὸ πανί μ' ὁλάργυρη σαῖτα.

'Ωραῖο εἶναι τὸ τραγούδι ποὺ βάνει ὁ ποιητὴς στὸ στόμα τῆς κόρης τοῦ ὁποίου κάθε στροφή ἀρχίζει μὲ τὸν ἴδιο στίχο. Σὰς διαβάζω μιὰ στροφή.

'Ηλιε μου καὶ τρισήλιε μου καὶ κομογουριότη μου
ποιὸς εἶναι ἄξιος καὶ ὠμορφος γερός καὶ παλληκάρι
νᾶχει φωνὴ τὸν κεραυνὸ κι' ἄνάσσα τὴ φουρτοῦνα
νὰ τραγουδάη καὶ ν' ἀρχωνται τ' ἀρκούδια νὰ χορεύουν
κι' ἀπὸ τὴ ζήλεια τὴν πολλὴ τὰ δόνιανὰ σωπαίνουν.

'Ετσι τραγουδώντας ἡ Κόρη, σὶδὸν πύργο περιμένει τὸν καλὸ της ποὺ τὸν θέλει ὁ Χρηστοβασίλης νᾶχει τέσσερα προσόντα τὴν ἀξιάδα, τὴν ὁμορφάδα, τὴν ὕγεια καὶ τὴν παλληκαριά, ἀκριβῶς ὅπως τὸν θέλησε πάντοτε τὸν ἄντρα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου ὡς τὰ σήμερα.

Κι' εἶναι αὐτὸς ὁ Γιὸς τῆς χήρας, ὁ μακρυνὸς ἀντίλαλος τοῦ 'Ακριτικοῦ ἔπους, ποὺ τὸν διέσωσε ἡ 'Ηπειρωτικὴ παράδοση, τὴν ὁποία ὁ Χρηστοβασίλης ἔχει ὡς σύμβολο στὸ πρῶτο ποίημα τῆς τριλογίας του καὶ γι' αὐτὸ τῆς δίνει τὸ ὄνομα ὁ 'Αντρεωμένος.

Τὸ δεύτερο μέρος τὸ ἐπιγράφει ἡ 'Ανέραστη. Ὁ Γιάννος ποὺ συμβολίζει τὸν 'Αντρεωμένο θέλει τὴν κόρη ἀλλὰ ἡ Κόρη δὲν παντρεύεται γιατί φοβᾶται τὲς μοῖρες ποὺ τὴν εἶχαν μοιράνει νὰ χάσει τὰ μάτια της ἂν παντρευτεῖ. Ὁ Γιάννος τότε καταφεύγει στὲς μάγισσες γιὰ ν' αὐρῇ τὸ βότανο τῆς ἀγάπης τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως.

Τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἄφραστο γιὰ τὸ μεγάλο πλοῦτο ποὺ κρύβει μέσα του ἀπὸ τὲς παραδόσεις τοῦ λαοῦ γιὰ τὰ μάγια καὶ τὲς μάγισσες. Καμμιά παράδοση δὲν μένει ἀνεκμετάλλευτη καὶ φαίνεται ἐδῶ πόσο βαθειὰ ἔχει γνωρίσει καὶ ἔχει μελετήσει ὁ Χρηστοβασίλης τὴν Ἑλληνικὴ Λαο-

γραφίαν καὶ τὴν ἑλληνικὴ παράδοση. Καὶ ὁ Σαῖκσπηρ θὰ ζήλευε τὴν περιγραφή ποὺ κάνει γιὰ τὰ μάγια ὁ Χρηστοβασίλης.

Τὸ τρίτο μέρος τῆς τριλογίας τὸ ἐπιγράφει ὁ ποιητὴς ἡ Μεγάλῃ ἰδέα. Ἡ κόρη ποὺ κάθεται στὸν πύργο καὶ κεντάει τὸ μαντήλι τοῦ γάμου περιμένοντας ἀνυπόμονα τὸν ἀνδρειωμένο της, γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς μεγάλης χαρᾶς τῆς ἀποκατάστασής της εἶναι ἀλληγορικὰ κατὰ τὸν ποιητὴ ἡ σκλαβωμένη 'Ελλάδα ποὺ ἀνυπόμονα περιμένει τὸν μαρμαρωμένο της γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς μεγάλης ἰδέας τῆς ἀπολύτρωσής της. Στὸ κομμάτι αὐτὸ φαίνεται πόσο ζεῖ ὁ Χρηστοβασίλης τίς μεγάλες ἐθνικὲς παραδόσεις τῆς φυλῆς μας, πόσο αἰσθάνεται βαθειὰ τὸν πόνο τοῦ σκλαβωμένου καὶ δικαιολογεῖται ἔτσι τὸ πάθος ποὺ χύνεται στὰ διηγήματα τῆς σκλαβιάς ποὺ ἔγραψε. Τὸ μαντήλι ποὺ κεντάει ἡ κόρη γιὰ τὸν γαμπρό στὸ πόνημα αὐτὸ εἶναι ὑπέροχο. Σὲ πλοῦτον εἰκόνων ξεπερνάει τὸ μαντήλι τοῦ Κρυστάλλου κ' ἔχει κάτι ἀπὸ τὴν ἀσπίδα τοῦ 'Αχλλέα τοῦ Ὀμήρου καὶ τὴν ἀσπίδα τοῦ 'Ηρακλέα τοῦ 'Ησιόδου.

«Κένταε κι' ὠριοκένταε ἡ λυγερὴ Χρυσάϊδω

τ' ὠριο μαντήλι τοῦ γαμπροῦ τοῦ γάμου τους τὸ δῶρο, μ' ὁλόχρυσες μ' ὁλάργυρες κλωστές καὶ μεταξένιες»

'Αφοῦ κέντησε τὸ Σταυρό καὶ τὸ Βαγγέλιο, τὸ Χριστό καὶ τὴν Παναγιά στὲς ἄκρες, κεντάει ἔπειτα μέσα, τὸ σπῆτι της, τὸ ψίκι τοῦ γάμου της, τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα, τὲς τέσσερες ἐποχές, τὰ Γιάννενα μὲ τὴν λίμνη, τὴ θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ τὸ χωριὸ τῆς μὲ τὰ χωράφια του καὶ τὰ κοπάδια του καὶ τὰ ποτάμια του, τὸν Ὀλυμπο μὲ τίς σαράντα δυὸ κορφές καὶ τίς ἐξήντα δυὸ βρυσσοῦλες καὶ τέλος σύμφωνα μὲ τὸν ψυχικὸ κόσμον τοῦ ποιητοῦ,

«Κένταε ἡ κόρη ψηλὸ βουνό ...

κι' ἔβγαίνει ἀντάρα στὴν κορφή καὶ
καταχνιά στὴ ρίγα
Στὰ πλάγια γιδοπρόβατα μὲ κύ-
πρους μὲ κουδούνια
κι' ἀνάμεσα στὰ πρόβατα κι' ἀνά-
μεσα στὰ γίδια
κένταε ἄξιους πιστικούς καὶ σκύ-
λους καὶ κουτάβια
κι' ἓνα καθάριο πιστικὸ σ' ἓνα ψη-
λὸ κοτρώνι
νὰ κάθεται καὶ νὰ λαλή γλυκόφω-
νὴ φλογέρα.
Καὶ τέλειωνε τὸ κέντημα τὸ χιλιο-
ξομπλιασμένο
κεντώντας πόλι κατάσπρη κοντά
σὲ περιγιάλι
μὲ μάρμαρα πελεκητὰ καὶ χρυσο-
σκαλισμένα
καὶ στὴν κορφή πανέμορφο βασιλι-
κὸ παλάτι. . .
Κι' ἀντίκρυ ἀπὸ τοῦ βασιλιά τὸ
κάτασπρο παλάτι
Κένταε βράχο ἔδοξο περήφανο
μεγάλο
ἀπὸ τὸν ἥλιον κόκκινο κι' ἀπὸ τὰ
χρόνια μαῦρον
καὶ στὴν κορφή τὸν ἔακουστο καὶ
θεῖον Παρθενῶνα
τῆς Τέχνης ἅγιο λείψανο, τοῦ ὁ-
ραίου ἅγιο βῆμα
Προσκυνητάρι σεβαστὸ τοῦ κόσμου
πέρα ὡς πέρα
κι' ἐμπρὸς τοῦ τὸν πολιτισμὸ δει-
λὰ γονατισμένο
νὰ σκύβῃ τὸ κεφάλι του καὶ νὰ τὸν
προσκυνάῃ»

Ἐδῶ φαίνεται ὁ Χρηστοβασίλης
δλάκερος. Ὁ Χρηστοβασίλης ὁ ἐθνικὴ
στῆς, ὁ Χρηστοβασίλης ὁ πατριώτης
ὁ Χρηστοβασίλης ὁ τηρητὴς τῶν πα-
ραδόσεων ὁ Χρηστοβασίλης ὁ ποιη-
τῆς. Ἄν τὸ κέντημα τοῦ μαντηλιοῦ
τοῦ Κρυστάλλη ἔχει κλασσικὴν ἀκρί-
βεια τὸ μαντήλι τοῦ Χρηστοβασίλη
ἔχει ἓνα διακοσμητικὸ πλοῦτο ἀνυ-
πέρβλητο, καθαρὰ Ἑλληνικὸ καὶ κα-
θαρὰ ποιητικὸ.

Ὁ Κωσταντῆς σὺν εἶδε τὸ μαντή-
λι βαρειαναστέναξε καὶ εἶπε τῆς Χρυ-

σάτδως.

«Πάρε κλωστὲς ὀλόγρυρες, χρυ-
σὲς καὶ μεταξένιες
ποὺ ν' ἄχουν τόσα χρώματα. ὅσα
ἔχουν τὰ λουλούδια
τῶν λειβαδιῶν τὴν ἀνοιξη, τὸ Μᾶη
τό καλοκαίρι
ἀσπροκαθάριες, κίτρινες, σταχτιὲς
κόκκινες, μαῦρες,
ἀσπρόμαυρες, κεραμιδιᾶς, μουντὲς,
κροκίες, γεράνιες,
ἄλινες, βαθυκόκκινες, τριανταφυλλί-
ες, κρασάτες,
πράσινες, μαυροπράσινες, καφιᾶς
καὶ καστανάτες
κι' ὀλόγυρα στὸν ἔακουστο τὸν
θεῖον Παρθενῶνα
κέντα μιὰ Ἑλλάδα ὑπέραντη πα-
νένδοξη μεγάλη
Ἑλλάδα τοῦ Θεμιστοκλῆ Ἑλλάδα
τ' Ἀλεξάνδρου
ποὺ νὰ ξαπλώνεται βαρειά σ' Ἀνα-
τολὴν σὲ Δύση
Κι' ἀνάμεσα ἀπ' Ἀνατολὴν κι' ἀ-
νάμεσα στὴ Δύση
κέντα μιὰ πόλιν ὠμορρῆ, ἑφτάλο-
φη, μεγάλη
μὲ κυπαρίσσια ἀρίφνητα, μ' ὀλόχρυ-
σα παλάτια
μὲ τὺργους, κάστρα καὶ τζαμιά κ'
εὐρύχωρα λιμάνια».

Ἡ τριλογία τῆς Ἀγάτης γιὰ ὁ-
σους ἔχουν μελετήσει τὴ δημοτικὴ μας
ποίησι, τίς παραδόσεις μας καὶ τὴ
λαογραφία μας εἶναι καὶ θὰ μείνῃ
ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα στολίδια τῆς
νεοελληνικῆς μας λογοτεχνίας. Ὁ
Χρηστοβασίλης δείχνεται στὴν Ἀ-
γάπη ὑπέρροχος τοῦ στίχου σμιλευτῆς
πλούσιος σὲ ἔμπνευση, βαθὺς γνώ-
στης τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως καὶ
λεροφάντης τῶν ἱδανικῶν τοῦ Ἑθ-
νους, ζεῖ καὶ κινεῖται ὁ Χρηστο-
βασίλης τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στά-
νης, ὁ Χρηστοβασίλης τῶν ἐθνι-
κῶν πόθων καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἰδε-
ωδῶν.

Ἀλλὰ δὲν τελειώνει ἐδῶ τὸ ποιη-
τικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη. Οἱ Ὁ-
ρες εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πεῖδ συνθετικά

τοῦ ποιήματα. Εἶναι ἓνα ἔπος μὲ θέ-
μα τοὺς δώδεκα μῆνες τοῦ χρόνου
καὶ τῶν ἐποχῶν του.

Νὰ τὴν προβάλλει ἡ Ἀνοιξη χιλιο-
χαριτωμένη
μὲ χίλια μύρια χρώματα, μὲ μύριες
ὁμορφάδες
μὲ κατακάθαρο οὐρανὸ καὶ χρυσα-
φένιες νύχτες.
Ὁ ἥλιος καλεῖ χαϊδευτὰ, ξαστρά-
φτειτὸ φεγγάρι
λυώνουν τὰ χιόνια στὰ βουνὰ οἱ
κάμποι λουλουδιζοῦν
φουντώνουν τὰ σύδεντρα, μαυρο-
λογοῦν τὰ λόγγα,
ἀνθίζουने χαρούμενα μύριων λο-
γιῶν λουλούδια,
ἄλλα στοὺς κλώνους τῶν δεντριῶν
κι' ἄλλα στὶς χλόες μέσα
καὶ χύνουνε μοσκοβολιές, ποὺ εὐ-
φραίνουνε τὸν κόσμον.
Καὶ μεσ' ἀπὸ τὲς εὐωδιᾶς καὶ μεσ'
ἀπ' τὰ λουλούδια

σηκώνεται ἓνα ἀθάνατο τραγούδι
στὸν αἰθέρα
σὰν νὰ ἦταν σύγνεφο χρυσὸ, εὐχα-
ριστήριος ὕμνος.
Κι' ἐνῶ οἱ χρυσὲς ἡλιολαμπές τοὺς
κάμπους ἀγκαλιάζουν
ἀπάνω στὰ ψηλὰ βουνὰ, στ' ἄ-
γρια τὰ κορφοβούνια
τὸ νεῖδ τὸ χιόνι ἀσπρογαλαίει κι
ἀστράφτει σὰν διαμάντι,
μῆνυια, μαυρομήνυμχ, τοῦ φοβε-
ροῦ Χειμῶνα.
Καλὸ στὸν μῆνα τὸν καλὸ, τὸν
μῆνα τὸν σποριάρη,
ποὺ φέρνει τὲς καλὲς βροχὲς καὶ
τὲς χρυσὲς λιακάδες.

Ἀπάνω ἀπ' τὰ ψηλὰ βουνὰ χα-
ρούμενα ἀρχινᾶνε
νὰ ροβολοῦν γοργὰ—γοργὰ τὰ
βλάχικα κονάκια,
σπίτια, ποὺ ταξιδεύουνε στ' ἄλο-
γα φορτωμένα
τραβοῦν μπροστὰ οἱ φαμιλιές
καὶ πίσω τὰ κοπάδια,
κοπάδια καλοζώητα καὶ καλοβο-
σκημένα,

χιλίες χιλιάδες πρόβατα καὶ πεν-
τακόσιες γίδια
καὶ πᾶνε τὸν κατήφορο στὰ χλοε-
ρὰ λειβάδια
Νὰ πιάσουνε τὰ χειμαδιά, γιὰ νὰ
ἐξεχειμωνιάσουν.
Κι' ἀχολογοῦν οἱ λαγκαδιές, κι'
ἀχολογοῦν οἱ κάμποι
ἀπὸ τὰ κυπροκούδουνα καὶ τοὺς
στριγγιούδες σαλάγους
—Καλὸ στὸ μῆνα τὸν καλὸ, τὸν
χειμαδιάρη μῆνα,
ποὺ ἀνοίγει τὰ χειμάδια τοῦ στὰ
βλάχικα κοπάδια.

Ἀθελα νομίζει κανεὶς πῶς διαβά-
ζει τὰ Γεωργικά τοῦ Βιργιλίου ἢ τὰ
Βουκολικά τοῦ Θεόκριτου καὶ τὰ Ἑρ-
γα καὶ Ἡμέρες τοῦ Ἡσίοδου. Ἀ-
παράμιλλη εἶναι στὰ ποιήματα αὐ-
τὰ ἡ ζωγραφικὴ δύναμη καὶ ἡ βουκο-
λικὴ ὁρμὴ τοῦ ποιητῆ. Τὰ ποιήμα-
τα αὐτὰ ἐνθουσιάζουν μὲ τὸν ἀγνὸ
ἐνθουσιασμό τῆς χαρᾶς τῆς ζωῆς, γε-
μίζουν τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ αἰσιοδοξία
καὶ φυσιολατρεῖα καὶ πρὸ παντὸς ἀ-
ναπαύουν τὴν ψυχὴ μας στὰ χλοῖ-
σμένα λειβάδια τοῦ δημοτικοῦ τραγου-
διοῦ καὶ τὴν δροσίζουν στὰ κρυστάλ-
λινα καὶ διάφανα νερά τῆς Ἠπειρω-
τικῆς παραδόσεως.

Ἄλλη μιὰ σειρά εἶναι τὰ «Μνη-
μόσυνα», ποιήματα τοῦ Χρηστοβασί-
λη ἀφιερωμένα στὸν Κωνσταντῖνο
Παλαιολόγο, στὸν ἔθνομάρτυρα Πα-
σχίδη, τὸν Ζάν Μωρεᾶς, στὸν Κρυ-
στάλλη, στὸν Γιάννη Καμπύση, στὸν
Ἀβέρωφ, στὸ Λορέντζο Μαβίλη καὶ
ἄλλους.

Ὁ μεγάλος μας δημοσιογράφος
ὁ Γαβριηλίδης ταξίδευε στὸ Ζέμε-
ριγγ τῆς Αὐστρίας καὶ ὅταν διάβασε
τὴν φθὴ τὴν ἀφιερωμένην στὸν μεγά-
λο ἐθνικὸ εὐεργέτη τὸν Ἀβέρωφ τοῦ
ἔγραψε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολὴ:

Ζέμεριγγ 21 Μαΐου 1906

Ἀγαπητὲ Σουλιώταρ

Αὐτὴ τὴν στιγμὴ διάβασα τὴν
εἰς τὸν Ἀβέρωφ φθὴν σου καὶ δὲν
βαστώ, πρέπει νὰ σὲ συγχαρῶ. Τὰ

λιανὰ δὲν εἶναι πολλὰ διὰ νὰ σοῦ τηλεγραφήσω.

ὦ! τί ἐμέτους κοινοτοπιῶν θὰ ἔλεγε κανένας καθαριστὴς εἰς τοιαύτην περίστασιν. Ἐσὺ μὴ ἀρνούμενος τὸ αἷμα καὶ τὴν ζωὴν σου ἀπὸ μέσα ἀπ' αὐτὰ ἤντλησες τὴν μου σικὴν τῆς ὁδῆς σου. Γιὰ τοῦτο βγήκε μουσικὴ ζωντανή, ποὺ συναρπάζει καὶ ἐνθουσιάζει.

Ἦτο ὁλόκληρο κοινωνικὸ, φανταστικὸ, πατριωτικὸ ποίημα. Εὐγε, χίλια εὐγε! Καὶ ἓνα γερὸ σφίξιμο τῆς σουλιώτικης δεξιᾶς σου.

Ὁ φίλος σου
Β. Γαβριηλίδης

Ἀλλὰ καὶ τὰ καθαρὰ λυρικά ποιήματα τοῦ Χρηστοβασίλη δὲν εἶναι τυχαία.

«Τὸ γλυκόφωνο πουλί» ποῦχε γράψει στὴν Ἀθήνα στὰ 1898 εἶναι ἕνας ἀχὸς φλογέρας ποὺ πότε χαρούμενος καὶ πότε λυπητερός βγαίνει ἀπὸ τὴν καρδιὰ ἐνὸς πονεμένου πιστικοῦ. «Ὁ πόλεμος» εἶναι ἕνας αἰσχυλῆος παιδὶν, «τοῦ Χάρου τὸ Τραπέζι» εἶναι μιὰ μακάβρια σικνὴ ζωντανή. «Οἱ θερίστρες» εἶναι ἕνας ὑπερφυσικὸς ζωγραφικὸς πίνακας ζωγράφου τῆς Ἀναγεννήσεως, «ὁ Μάρκος Μπότσαρης» εἶναι μιὰ ὠραία προσπάθεια δημοτικοῦ ἔπους, ὁ «Ὑμνος στὴν ἐλευθερίαν» εἶναι ἀληθινὴ δοξολογία τοῦ ποιητῆ πρὸς τὴ θεὰ αὐτὴ τὴν ὁποία πάντα λατρεῖ καὶ θὰ λατρεῖ ὁ ἐλεύθερος πολιορκημένος Χρηστοβασίλης καὶ τέλος τὸ τραγούδι τοῦ στὰ «Ἐλευθερωμένα Γιάννενα» θὰ μᾶς δείχνει γιὰ πάντα τὴ χαρὰ ποὺ δοκίμασε ὁ Χρηστοβασίλης ὅταν εἶδε τὰ Γιάννενα τὰ σκλαβωμένα, τὰ Γιάννενα τὰ θρυλικά, τὰ Γιάννενα ποὺ τόσο τραγούδη σὲ στὰ δράματά του καὶ στὰ διηγήματά του, ἐλεύθερα.

Ἀλλὰ καὶ ὁ καθαρὸς λυρισμὸς δὲ λείπει ἀπὸ τὰ ποιήματα τοῦ Χρηστοβασίλη. Εἶναι κι' αὐτὸς εἰλικρινὴς ἀλλὰ λίγος πεσσιμιστικὸς. «Ὁ Πελε-

κάνος» γιὰ ὅσους γνωρίζουν καλὰ τὴν πολυκύμαντὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ εἶναι μιὰ συγκινητικὴ ἐξομολόγηση.

Μ' αἷμα σὰς θρέφω ἀνήστικα παι-
διὰ μου
μ' αἷμα βγαλυμένο μὲς ἀπ' τὴν
καρδιά μου.

Φάτε, χορτάστε καὶ μιὰ ἄς μὴ μει-
νῇ στάλα
φάτε, παιδιὰ μου καὶ γίνετε με-
γάλα.

Ἐχω τὰ στήθια μου ἄχ γιὰ σῆς
σκισμένα.
φάτε παιδιὰ μου γιὰ νὰ εἰστε χορ-
τασμένα.

Τρέχει τὸ σῖμα βρύση, ἄς πεθάνω
γιὰ σῆς παιδάκια μου σὰν τὸν πε-
λεκάνο.

Ἄλλες φορές ὁ Χρηστοβασίλης, ὁ πατριδολάτρης ποὺ ζεῖ τὸν κρότο τῶν καρυοφιλιῶν τοῦ Σουλίου καὶ χαίρεται τὴ χωριάτικὴ καὶ τὴ τσοπάνικὴ ζωὴ γίνεται αἰσθαντικὸς καὶ λεπτός. Ὁ ἀγωνίας τῆς ζωῆς, ἡ καταφρόνια τοῦ ὄχλου, τὰ πλήγματα τοῦ χάρου τοῦ κόβουν τὴν ὁρμὴ καὶ τὸν κάνουν νὰ σέρνεται σὰν τὸν πληγωμένο ἀετό.

Τελειώνοντας τὴ λυρική ποίηση τοῦ Χρηστοβασίλη σὰς ἀναφέρω καὶ ἓνα ποίημά του, τὸ «Εἶμαι» στὸ ὁποῖο αὐτοζωγραφίζεται καὶ ἐξομολογεῖται.

Εἶμαι τὸ μαῦρο τ' ἀγριοβόρι
ποὺ κατεβαίνει ἀπ' τὸ βουνὸ
μεγάλα δέντρα ξερριζώνει
κι' ἀπάνω στὴ γῆ τὸ κρῖο ἀπλώνει.

Εἶμαι ἡ μαῦρη ἡ τρικυμία
στ' ὠκεανοῦ τὴν ἐρημία
ποὺ κύματα βουνὰ σηκώνει
καὶ τὰ καράβια ξαρματώνει.

Εἶμαι τὸ κρῖο τ' ἀντρεϊωμένο
τ' ἄγριο καὶ φαρμακωμένο
ποὺ τὰ νερά μεταμορφώνει
σὲ κρούσταλλα, χαλάζι, χιόνι.

Εἶμαι ἡ φωτιά ἡ μανιωμένη

τῆς κόλασης ἡ ἀγαπημένη
ποὺ ὄλον τὸν κόσμον συγυρίζει
καὶ κάνει σιὰ χιτὶ ἀγγίζει.

Εἶμαι τὸ μῖσος τ' ὠργισμένο
τὸ τρισαναθεματισμένο
ποὺ πίνει αἷμα καὶ θεριεύει
κι' ὄλον τὸν κόσμον τὸν ὀχτρεύει.

Εἶμαι ἡ ἀγάπη ἡ τιμημένη
κι' ἀπ' τὸν Θεὸν εὐλογημένη
ποὺ χύνει εἰρήνην κι' εὐσπλαχνία
καὶ πολεμάει τὴν κακία.

Μέσα στὸ ποίημα αὐτὸ θὰ βρῇ ὁ καθένας τὸ Χρηστοβασίλη ποὺ θέλει, τὸ Χρηστοβασίλη ποὺ αἰσθάνεται.

Ἀλλὰ ὁ Χρηστοβασίλης δὲν εἶναι μονάχα ἀξιοπρόσεχτος λυρικός ποιητής, εἶναι καὶ δραματικός. Ἀπὸ τὰ δράματά του ἔχουν ἐκδοθῇ δύο. Τὸ ἓνα ἐπιγράφεται «Ἀγῶνες τοῦ Σουλίου γιὰ τὴν Πατρίδα» καὶ τὸ ἄλλο «Γιὰ τὴν Τιμὴ». Τοῦ πρώτου ἡ ὑπόθεσις εἶναι παρμένη ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν ἔκθρα ποὺ εἶχαν ἀναμεταξύ τους οἱ δύο μεγάλες φάρες τοῦ Σουλίου οἱ Μποτσαράιοι καὶ οἱ Τζαβελαῖοι. Τὸ δράμα ἀρχίζει ἀπὸ ἕναν γάμον σουλιώτικο. Παντρεύεται κάποιος ἀπὸ τὴ φάρα τῶν Μποτσαράιων. Στὸ ξεκίνημα τοῦ ψικιοῦ κάποιος ἀπὸ τὴ φάρα τοῦ Τζαβελαῖων σκοτώνει τὴ νύφη κι' ἔτσι ἀρχίζει ἐσωτερικὸ ἀλληλοφάγωμα τῶν Σουλιωτῶν, τὸ ὁποῖο ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς προσπαθεῖ νὰ ἐκμεταλλευθεῖ. Τὸ Σοῦλι τότε κινδυνεύει ἀλλὰ ἐπεμβαίνει ὁ Σαμουὴλ τοῦ Κουγκλίου, τοὺς συμφιλιώνει καὶ ἐνωμένοι πολεμοῦν οἱ Σουλιῶτες τὸν Ἀλῆ. Στὸ δράμα αὐτὸ ζωντανεύει ὅλη ἡ Σουλιώτικὴ ἐποποιία καὶ ὅλη ἡ Ἡπειρωτικὴ ἡθογραφία. Τὸ δράμα αὐτὸ βραβεύθηκε σὲ διαγωνισμό τοῦ ὁποῦ ἡ εἰσηγητικὴ ἔκθεσις εἶναι πολὺ κολακευτικὴ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη. Τὸ δεύτερό του δράμα «Γιὰ τὴν Τιμὴ» εἶναι παρμένο κι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ Σοῦλι. Ἐνὰ Σουλιωτὸ-

πουλο σκοτώνει τὴν ἀδελφὴν του, γιὰ τί νομίζει πὼς ἀτίμασε τὴν οἰκογένειά του. Ὁλο τὸ Σοῦλι καταριέται τὴν κόρη καὶ τὴν ἀναθεματίζει. Ἀποδεύεται ὅμως τιμὰ καὶ τὸ Σοῦλι τὴν κάνει ἄγλα. Στὸ δράμα αὐτὸ ποὺ εἶναι πλούσιο σὲ εἰκόνες καὶ τραγικότητες καθρεφτίζεται ζωντανὴ ἡ Ἡπειρωτικὴ παράδοση μὲ τὰ αὐστηρά της ἥθη.

Ὁ χῶρος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ παραθέσω μερικὲς σκηνὲς ἀπὸ τὰ δράματα τοῦ Χρηστοβασίλη, γιὰ νὰ φανῇ ἡ δραματουργικὴ δύναμή του. Ἐκτός ἀπ' αὐτὰ ἔχει καὶ ἀνέκδοτα δράματα τὴ «Σφαγὴ τοῦ Γαρδικιοῦ», τὴν «Κυρά Φροσύνη» καὶ «τὸ Παιδομάζωμα» ὅλα σχετικὰ μὲ τὴν Ἡπειρωτικὴ ἱστορίαν.

Ἐρχομαι τώρα στὸ καθαυτὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη τὸ διήγημα. Ἄν μακρηγόρησα γιὰ τὸ ποιητικὸ καὶ δραματικὸ ἔργο του τὸ ἔκαμα γιὰ νὰ τὸν κάμω γνωστὸ καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρά, γιὰ τὴν ὁ Χρηστοβασίλης εἶναι γνωστὸς μόνον ὡς διηγηματογράφος καὶ ὡς διηγηματογράφος πῆρε θέση στὴ λογοτεχνία μας ὅπως ἀντιθέτως ὁ Κρυσιτάλλης ὡς ποιητῆς ἐνῶ ἔχει γράψει καὶ διαλεχτὰ διηγήματα. Στὴ διηγηματογραφία κατέχει ξεχωριστὴ θέση καὶ τοῦ τὴν ἀναγνωρίζουν ὅλοι οἱ κριτικοὶ καὶ ὅλοι ὅσοι κρίνουν τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη χωρὶς προκατάληψη καὶ χωρὶς προσωπικὸ πάθος. Ἀπὸ τὸν Ψυχάρη ὡς τὸν Καμπούρογλου καὶ τὸν Παπαντωνίου δὲν εἶναι κανένας ποὺ ν' ἀμφισβητεῖ τιμητικὴ θέση στὸ Χρηστοβασίλη στὸ Νεοελληνικὸ Παρνασσό. Ὅτι εἶναι ὁ Παπαδιαμάντης γιὰ τὴ Σκίαθο εἶναι ὁ Χρηστοβασίλης γιὰ τὴν Ἡπειρὸ καὶ ἰδίως γιὰ τὸ Σοῦλι καὶ τὰ Κούρεντα. Ὅπως ἐκεῖνος ἔτσι καὶ αὐτὸς ἔχει ξεχωριστὰ στὴν καὶ ξεχωριστὴ γλώσσα στὰ διηγήματά του. Παίρνει τὴν Ἡπειρωτικὴ γλώσσα καὶ τῆς δίνει λογοτεχνικὴ πνοή. Καὶ οἱ πειὸ ἰδιωματικὲς Ἡπειρωτικὲς λέ-

Ξεις καὶ φράσεις παίρνουν χρῶμα καὶ θέση στὸ διήγημα τοῦ Χρηστοβασιλῆ καὶ γι' αὐτὸ στὸ γλωσσικὸ ζήτημα εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους του, γιατί εἶναι ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς καὶ διαλεχτοὺς μαζί με τὸν Βλαχογιάννη τὸν Κρυστάλλη, τὸν Καρκαβίτσα καὶ τὸν Παλαμᾶ ποὺ πρωτόγραψαν περὶ τὴν δημοτικὴ γλῶσσα με ἐπιτυχία. Μελέτησε βαθειὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἡπείρου, τίς παραδόσεις τῆς καὶ τοὺς θρύλους τῆς καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοὺς τοὺς μετ' ἄγχισε ἀτέφους μέσα στὸ διήγημά του με τεχντροπία ἐντελῶς προσωπική. Σὰν τὸ διήγημα τοῦ Χρηστοβασιλῆ δὲν μοιάζει ἄλλο στὴ λογοτεχνία μας. Τὸ διήγημά του θέλγει καὶ ἀναπαύει. Ἐχει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὰ μυστικὰ τῆς μεγάλης τέχνης, τὴν ἀπλότητα, τὸ ἀβίαστο, τὴν ἀταραξία, τὴν ἱκανοποίηση, τὴν χαρὰ. Ἰσως νὰ μὴν ἱκανοποιεῖ μερικὰ ξενότροπα καὶ ἀριστοκρατικὰ γούστα, ἀλλὰ γι' αὐτὸ δὲν φταίει ὁ Χρηστοβασιλῆς, φταίνει τὰ θέματά του. Ὁ Χρηστοβασιλῆς δὲν εἶναι νεωτεριστὴς διηγηματογράφος τῶν πόλεων, τῶν σαλονιῶν καὶ τῆς πάλης τῶν τάξεων. Εἶναι φωτογραφικὸς φακὸς ποὺ παίρνει με τὴν καλλιτεχνικὴ διάθεση ἑνὸς Boissonnade εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ ζωὴ ἢ ποὺ πλάθει εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ ἱστορίαν τῶν σκλαβωμένων χρόνων. Οἱ περιγραφές του ἂν καὶ πολλὲς φορές εἶναι παραμορφωμένες εἶναι ἀριστοτεχνικοὶ πίνακες ἑνὸς Millet ἢ ἑνὸς Roussin. Ἐκμεταλλεύεται με σπατάλη τὸ Σοῦλι καὶ τὴν Ἡπειρωτικὴ λαογραφία. Ζωγραφίζει με χοντρές καὶ πολύχρωμες πινελιὲς τὸ χωριὸ με τὰ παλῆα του ἦθη, τὴν στάνη με τὰ ζῶα τῆς καὶ τὰ σύνεργά τῆς καὶ δίνει ζωὴ στὴν Ἡπειρωτικὴ ψυχὴ. Νοσταλγεῖ τοὺς παλιούς καλοὺς καιροὺς καὶ ἐκεῖ ζεῖ με τὸ διήγημά του. Ὁ Χρηστοβασιλῆς ζεῖ σ' ἄλλον κόσμον, τὸν κόσμον τῶν διηγημάτων του, γι' αὐτὸ πολλὲς φο-

ρές σήμερινὸς κόσμος τὸν πειράζει καὶ τὸν κάνει νὰ τὸν βρίζει. Τὸ παλιὸ ἡπειρωτικὸ σπῆτι, ἢ παλιὰ χωριάτικη ζωὴ με ὅλες τίς χαρὲς τῆς καὶ ὅλες τίς λύπες τῆς, οἱ στάνες καὶ οἱ πιστικοὶ καὶ πρὸ παντός τὸ Σοῦλι καὶ ἡ ἐποποιία του ζοῦν καὶ περνοῦν κάθε ὥρα σὰν φαντάσματα μέσα του.

Θυμᾶμαι σὰν τώρα, ὅταν στὰ 1930 πήγαμε μαζί στὸ Σοῦλι. Ὅλη τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποὺ γυρίζαμε στὰ ρεποθέμελα τοῦ Κουγγιῶ καὶ τῆς Κιάφας καὶ τὰ τραγικὰ ἀπομεινάρια τῶν σπιτιῶν τῶν Μποτσαράων, τῶν Τζαβελαίων, τῶν Δρακαίων, τῶν Μαλαμαίων, τῶν Ζερβαίων καὶ τῶν ἄλλων φαρῶν τοῦ Σουλιῶ ὁ Χρηστοβασιλῆς ἦταν ἄλλος ἄνθρωπος. Κάποτε ἡ ψυχὴ του φτερουγίζε στοὺς παλιούς ἐκείνους χρόνους καὶ ἄθελα ἄρχιζε νὰ λέει τραγούδια τοῦ Σουλιῶ καὶ κάποτε χάνοταν σὰν σὲ ἔκσταση καὶ ἄρχιζε νὰ τραγουδάει με πάθος. Κί' ὅταν ἐπάνω στὰ ἑρείπια τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς τοῦ Κουγγιῶ ἢ κόρη του Ἀνθοῦλα ἀπήγγειλε τὸν Σαμουὴλ τοῦ Βαλαωρίτη δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσει τὰ δάκρυά του. «Πόσο ἤθελα, μοῦ εἶπε, νὰ πεθάνω σήμερα καὶ νὰ με θάψετε ἐδῶ στὸ Σοῦλι». Ὅταν φεύγοντας ὕστερα ἀνεβήκαμε ψηλὰ στὴν Κιάφα καὶ ἀπὸ τὴν ντάπια τοῦ Νότη Μποτσαρῆ ἀγναντέψαμε ὅλον τὸν ἱερὸ ἐρειπιῶνα τῆς Σουλιώτικης πολιτείας τοῦ Τετραχωριῶ, ὁ Χρηστοβασιλῆς ἄρχισε νὰ λέγει μονολογώντας τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ δημοτικοῦ μοιρολογιοῦ γιὰ τὸ πάριμο τοῦ Σουλιῶ

«Πῆραν τὸ Σοῦλι πῆραν το, πῆραν
τὸν Ἀβαρῖκο
τὴν Κιάφα τὴν περήφανη, τὸ ξακου
σμένο Κούγγι
καὶ κάψαν τὸν καλόγερο με τέσ
σερους νομάτους».

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐπιγραφή ποὺ ἐθεώρησα καλὸ νὰ γράψω κί' ἐγὼ ἀργότερα, ὅταν ἔστησα ἐπάνω στὸ Κούγι στὴ γιορτὴ τῆς ἑκατονταετη-

ρίδας, μιὰ ἀναθηματικὴ στήλη γιὰ νὰ μένει ἐκεῖ αἰώνιος ὁ θρήνος τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ γιὰ τὸ ἀθάνατο Σοῦλι καὶ νὰ ἀντηχεῖ στοὺς βράχους του καὶ στὰ φαράγγια του.

Ἀπὸ τὰ διηγήματα τοῦ Χρηστοβασιλῆ ἔχουν δημοσιευθῇ σὲ βιβλία χωριστὰ ὡς τώρα «τὰ Θεσσαλικά», «τῆς ξενητιάς», «τῆς στάνης», «τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου», «ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς» καὶ «τοῦ μικροῦ σκολεῖου». Μένουν ἀκόμη ἀδημοσίευτα σὲ βιβλία, «τὰ διηγήματα τοῦ χωριοῦ μου», «τοῦ σπιτιοῦ μου», «τὰ ζωϊκά», καὶ ἄλλα ἔχουν δημοσιευθῇ κατὰ καιροὺς σὲ περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια.

Αὐτὸ εἶναι σὲ ἀδρές γραμμὲς τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασιλῆ. Θὰ ἦταν σπουδαία παράλειψη ἂν δὲν ἀνέφερα ἐδῶ καὶ μιὰ ἄλλη ἐργασία τοῦ Χρηστοβασιλῆ, τὴ λαογραφική. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ χωριὸ τὸν ὥθησε νὰ μιμηθεῖ τὸν Ἀραβαντινὸ καὶ τὸ

Χασιώτη καὶ νὰ συλλέξει με προσοχὴ ἦθη, ἔθιμα, παραμύθια, παραδόσεις, θρύλους, λέξεις καὶ παροιμίες ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ. Πολλὲς ἀπὸ τίς συλλογὲς αὐτὲς εἶναι βραβευμένες, κι ὅσοι ἀνοίξουν τὸν πρῶτο τόμο τοῦ Νεοελληνικοῦ Λεξικοῦ ποὺ ἐξέδωσε ἡ Ἀκαδημία θὰ ἴδουν ἐκεῖ τὴν πολυτίμη ἐισφορά ἀπ' τὴν ἐργασία τοῦ Χρηστοβασιλῆ.

Τελειώνοντας μιὰ εὐχὴ ἐκφράζω, νὰ βρεθεῖ τρόπος νὰ ἐκδοθεῖ τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασιλῆ, ποὺ τόσο ἐτίμησε τὴν Ἡπειρὸ καὶ τὴν Ἡπειρωτικὴ λογοτεχνία μαζί με τοὺς λιγοστοὺς Ἡπειρώτες λογοτέχνες τὸν Βηλαρά, τὸν Ζαλοκώστα, τὸν Κρυστάλλη, τὸ Χατζῆ καὶ τὸν Γιωσέφ Ἐλιγιά. Θὰ εἶναι αὐτὸ ἡ μεγάλτερη ἠθικὴ ἀμοιβὴ γιὰ τὸν σεβαστὸ διηγηματογράφον Χρηστοβασιλῆ, γιὰ τοὺς κόπους του καὶ τίς θυσίες ποὺ ὑπέφερε γιὰ τὰ Γράμματα, καὶ ἴσως ἡ μεγαλύτερη ἱκανοποίησή του.

ΧΡΙΣΤΟΣ Ι. ΣΟΥΛΗΣ

Σημ. τ. Ἡ Γο. Ἡ παραπάνω μελέτη διαβάστηκε στὸ 30 Γενάρη 1935 στὴ λέσχη τῶν Ἰωαννίνων, τῆς ὁποίας τότε ὁ κ. Σούλης ἦταν καὶ πρόεδρος. Ἡ λέσχη γιόρταζε τότε τὰ 50 ἔτη γιὰ τὴν πεντητάχρονα τοῦ Χρηστοβασιλῆ. Δημοσιεύεται σήμερα στὰ Ἡπειρωτικὰ Γράμματα.

γιατὶ ἐξετάζει τὸν ἀλησμόνητον ἐκείνον Ἡπειρωτὴ διηγηματογράφον ὡς ποιητὴ, μιὰ πλευρὰ ἀγνωστὴ σὲ πολλοὺς τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τοῦ Χρηστοβασιλῆ. Τὸ διηγηματογραφικὸ ἔργο του ἀνάλυσε τότε ὁ Β. Γκορτζῆς καὶ τὸ δημοσιογραφικὸ τοῦ ὁ Κ. Φραντζῆς.

ΞΕΡΩ ἓνα ΣΠΗΤΙ ...

Ξέρω ἓνα σπῆτι, σὲ μιὰ τριβοσθὴ κοιλάδα.
πάνω ἀπὸ τὸ γκριζό ὠκεανό.
Μιὰ κόρη ἐκεῖ, μ' εὐγενικὴ χλωμάδα
τὸ ροδάνι γυρίζει τὸ παλῆο

καὶ τραγουδεῖ σιγὰ, λυπητερὰ ...
Ξάφνου στέκει, τὸν οὐρανὸ κοιτάζει,
τὰ σύγνεφα στὴ δύση πορφυρά.
Καὶ γιὰ κάποιον, μακριὰ, ἀπαλοστενάζει ...

KIMON TZALLAS

Νάμουν φιγοῦρα κάπου καί ν' ἀρμένιζα
Σέ καραβιοῦ τρικάρτου τήν πλώρη.
Μέ τὰ γαλήνια μάτια μου ν' ἀτένιζα
Τοῦ μπλάβου ἀπείρου τοῦς βυθοῦς,
Καί σ' ἥλιους ἀγνωστούς, ξανθοῦς,
Νά μ' ἀργοκύλαε τραγουδώντας τ' ἀγριοβόρι!

Νά διάβαινα, βοερός ταξιδευτής,
Σκίζοντας τὸ φουρτουνιασμένο κύμα—
Τοῦ ἀπίαστου ὀνείρου μου κυνηγητής
Νάχα τὴ θέλλα γι' αὐτὸ μου,
Τὴ νύχτα γιὰ παλάτι μου,
Καί δάση ἀπὸ κοράλλια γιὰ στερνό μου μνημα.

Νά με γνωρίζατε, στοιχεῖα τῆς θάλασσας,
Καί σεῖς πουλιὰ τῆς μπόρας, κουρνιασμένα
Μέρα καί νύχτα στὴ βαθειὰ κουφάλᾳ σας,
Ν' ἀρχίζατε τρελλό χορὸ
Πάνω ἀπ' τὸ κύμα τ' ἀργυρό,
Καλοσωρίζοντας τ' ἀδέρφι σας, ἐμένα!

Νά με καλοῦσαν τοῦ γιᾶλου οἱ ξωθιές,
Γοργόνες κι' Ἀμφιτρίτες καὶ Νηρηίδες—
Σειρήνες νά μ' ἀγκάλιαζαν ξανθειές,
Καί στοῦ Πρωτέα τ' ἀνήλιο
Σὰν ἔφτανα βασιλαιο,
Νάβλεπα φεγγαρόλουστες τίς Ὀκεανίδες!

Στὸ διάφανο ἀστροφῶς νὰ πρωταγνάντευα
Χρυσοὶ νὰ στράφτουν τοῦ Ἑλντοράδο οἱ τροῦλλοι,
Τῶν Ἀτλαντίδων τὰ ρεῖθρα νὰ μάντευα,
Καί κάποιο ἀπόβραδο μουχρὸ
Μέσ' ἀπ' τὸ ἡλιόβολο τ' ὠχρὸ
Θολή νὰ ὀρθώνονταν ἡ ἔσχατη μπρός μου ἡ Θεόλη.

Ἄ τότε νὰ κατέβαινα, γλυκά,
Κάτω ἀπὸ ἀφάνταστα, ρευστὰ ἀκρογιάλια,
Καί κεῖ, σέ κάποια θάμψη μυστικά—
Στερνὴ τῆς μοίρας χάρη μου—
Νάγερνε τὸ κουφάρι μου
Στ' ἀχνά, ἀπολιθωμένα δάση ἀπὸ κοράλλια ...

Ἔτσι φιγοῦρα νάμουν καί ν' ἀρμένιζα
Στοῦ καραβιοῦ τῶν πόθων μου τήν πλώρη:
Μέ τὰ γαλήνια μάτια μου ν' ἀτένιζα
Τοῦ μπλάβου ἀπείρου τοῦς βυθοῦς,
Καί σ' ἥλιους ἀγνωστούς, ξανθοῦς,
Νά μ' ἀργοκύλαε τραγουδώντας τ' ἀγριοβόρι!

ΝΙΚΟΣ ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ

Ο ὙΠΝΟΣ ΣΟΥ

Ἔβσο ἤρεμα μάνα μου, ποῦ κοιμᾶσαι τὸ βράδυ
βλογημένη ἡ ἀνάσα σοι, σὰν ἀνάσα παιδιοῦ,
ξεπερνᾷ τὸ διάστημα τοῦ πυκνοῦ σκοταδιοῦ
καί μοῦ φτάνει, σὰ χάδι.

Ποιὰ νεράϊδα σέ κοίμισε στὰ χρυσὰ τῆς παλάτια;
τὴ γαλήνη σέ πότισε τῶν δικαίων γονιῶν,
καί θὰ βλέπεις στὸν ὕπνο σου κεφαλᾶκια ἐγγονίων
ποῦ μοῦ μοιάζουν στὰ μάτια.

Ὁ μαννούλα τοῦ ὕπνου σου τ' ἀγαθὸ χαμογέλιο
καί τὸ γέλιο τοῦ ὕπνου σου πόση φέρνουν χαρά!
κι' ὡς κοιτάζω τὰ μάτια σου μελετῶ καθαρά
τῆς ζωῆς τὸ εὐαγγέλιο.—

Γιάννενα Νοέμβριος 1942

ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΥΚΑΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Ο φίλος Όλμος Περάνθης, λόγιος Ήπειρώτης έγραψεν υπό τόν τίτλον 'Ο Τσέλιγκας εις πολλά φύλλα παρελθόντος έτους 1943 της Ν. Έστιας περί τοῦ συμπατριώτου μας ποιητοῦ Κώστα Κρυστάλλη δι δηλ. ὁ Σπυρίδων Λάμπρος δέν έπραξε τίποτε ὑπέρ αὐτοῦ (ἡ μάλλον δέν ἡδύνατο νά πράξει), διτι ὁ «Σύλλογος ὠφελίμων Βιβλίων» δέν ἠθέλησε νά χορηγήσει ὑπότροφίαν, διτι ὁ τότε Πρύτανης Γ. Μιστριώτης ἐνώ εἶχεν ὑποσχεθεῖ (εις τόν Λάμπρον βεβαίως) νά τόν καταστήσῃ ὑπότροφον, τόν ἐγέλασε προτιμήσας Πελοποννήσιον, διτι τὸ 'Υπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν εις τὸ ὁποῖον τόν εἶχε συστήσει ὁ ἐν 'Ιωαννίνοις πρόξενος Ποτέν τελείως ἠδιαφόρησε, διτι κανένας ἀπὸ τοὺς εὐπόρους 'Ηπειρώτας δέν συνεκινήθη νά τόν συνδράμῃ καὶ τὸν βοηθήσῃ νά ἀποπεράτωσῃ τὴν 4ην γυμνασίον.

Μολονότι ὁ ἀγαπητὸς κ. Περάνθης ἔγραψε διήγημα καὶ ὄχι ἱστορίαν ἢ βιογραφίαν, ἀξίζει νά διαλευκανθῶσι μερικὰ σημεῖα ἐξ ὧν θά προκύψῃ καὶ ἡ κοινωνικὴ διανόησις καὶ ἡ Κρατικὴ δράσις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

ΑΦΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΟΥ

Όταν ἦλθεν εις Ἀθήνας ὁ Κρυστάλλης ἦτο παιδάκι ἄσημον καὶ ἄγνωστον ἀκόμη καὶ ὡς ποιητής. Ὁ ἴδιος εις τὸν πρόλογον τῶν Σκιῶν τοῦ "Αδου. μᾶς λέγει διτι εὐρέθησαν ἐν 'Ιωαννίνοις φίλοι τοῦ καὶ εἶς μάλιστα καὶ δικηγόρος, οἱ ὅποιοι ἀναγνώσαντες τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐκδόσεως τῶν Σκιῶν τοῦ εἶπαν : «αὐ-

τὰ εἶνε μπανταλά καὶ μὴ ξαναγράφεις στίχους». Διότι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ πολὺς καὶ μέγας εἰς τε πατριωτικὰ αἰσθήματα καὶ ὕλικας προθύμους θυσίας γερω-Κρυστάλλης εἶχε ξεπέσει : οἰκονομικῶς. Πρὸς τοῖς ἄλλοις διέπραξε τὸ λάθος νά ὑπανδρευθῇ διὰ δευτέραν φοράν καὶ νά πολυτεκνῇ 1. Ὡστε δταν τὸ καμάρι τοῦ, ὁ Κώστας τοῦ, ἠναγκάσθη νά δραπετεύσῃ καὶ νά ἔλθῃ εις Ἀθήνας νά μὴ δύναται νά τοῦ ἐμβάξῃ οὔτε πενήκοντα δραχμὰς κατὰ μῆνα. Ἐκεῖνοι λοιπὸν τοῦ τὸν προέτρεπον νά μὴ γράφῃ, δ ἦθεν μπανταλά, αὐτὰ εἶχον ὑπ' ὀψιν καὶ ἡνδούν, ἀντὶ νά θωπεύῃ τὰς Μούσας, νά ἐπιδοθῇ εις τὸ ἐμπόριον, νά ἀνασύρῃ ἐκ τοῦ οἰκονομικοῦ βαράθρου τὸν πατέρα τοῦ. Δέν ἐδόθη καιρὸς εις τὸν ποιητὴν νά σκεφθῇ περὶ τούτου. Ἡ Τουρκικὴ ἀστυνομία τὸν ἀπῆλλαξεν.

Όταν ἔφθασεν εις Ἀθήνας πρῶτα-πρῶτα κατηυθύνθη εις τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρον, καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, διακρινόμενον πάντοτε διὰ τὰ Ἡπειρωτικὰ τοῦ αἰσθήματα, διὰ τοὺς κόπους καὶ τὰς φροντίδας ὄχι μόνον διὰ τὸν Κρυστάλλον ἀλλὰ διὰ πάντ' Ἡπειρώτην. Ἀλλως τε ἦσαν καὶ γείτονες. Ὁ Κρυστάλλης ἦτο ἀπὸ τὸ Συρράκον καὶ ὁ Λάμπρος ἀπὸ τοὺς Καλαρρυτάς. Τὸ ἓνα ἀντίκρυζε τὸ ἄλλο, μὲ τὴν διαφορὰν διτι εις τὸ 1888, ποὺ ἔφυγεν ὁ ποιητής, τὸ Συρράκον ἦτο Τούρκικον καὶ οἱ Καλαρρυταὶ Ἑλληνικὸν ἀπελευθερωθέν τὸ 1881. Ἐχωρίζοντο διὰ τοῦ ποταμοῦ Χροῦσα ἢ Συρρακιώτικου. Ἀμέσως μετὰ τὸ ποτάμι εἶνε ὁ νερό-

μυλος καὶ ἐκεῖθεν ἐν συνεχείᾳ τὸ Συρράκον. Ὁ καυμένος ὁ γερω-Κρυστάλλης ἐπικράθη πολὺ ποῦ ἐτίθετο ἡ γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ ὄχι εις τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ, ὅπως περιληφθῇ καὶ τὸ χωριὸ τοῦ Κωλέττη καὶ τοῦ Ζαλοκώστα εις τὸ Ἑλληνικόν. Ξεκίνησεν ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ μετέβη εις Συρράκον γιὰ νὰ φιλοξενήσῃ τὴν ἐπιτροπὴν ὁροθετήσεως. Προσεφέρθη νὰ δώσῃ καὶ 800 λίρας διὰ νά σπρώξῃ τὸ ὁρόσημον τοῦλάχιστον ἓνα χιλιόμετρο παραπάνω. Ὁ Ἑλληνα ἐπίτροπος συνταγματάρχης Πουρναρᾶς τὸν ἀπεκαρδίωσεν εἰπὼν αὐτῷ ὅτι δέν γίνεται τίποτε. Μὲ τὸν Λάμπρον θά εἶχεν ἀνατιρρήτως καὶ ἀλληλογραφίαν ὁ γερω-Κρυστάλλης : διότι κατὰ τὴν πρώτην ἐπιστράτευσιν τοῦ Δηλιγιάννη κατὰ τὸ 1885 τοῦ ἔγραφε διαρκῶς ὑποδεικνύων ποῦ ἔδει νά εἰσβάλουν ἔνοπλα σώματα καὶ ποῦ νά σταλοῦν ὀπλα πρὸς ἐξέγερσιν τῶν κατοίκων, καθότι ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς καὶ χαλκέντερος ἱστοριοδίφης, ὁ ἐνθουσιάζων τοὺς φοιτητὰς κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ συγκινῶν τὰ πλήθη διὰ τῶν ἀγορεύσεών τοῦ κατὰ τὰς ἐθνικὰς ἑορτάς, εἶχεν ἐπισκεφθῇ, ἅμα τῇ καταλήψει ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὁλόκληρον τὸ ἀπελευθερωθέν τμήμα τῆς Ἡπείρου καὶ εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ ἀκροτάτου σημείου, τῶν Καλαρρυτῶν, τῆς γενετείρας τοῦ πατρός τοῦ. Ἐκεῖθεν ἀντίκρυσε καὶ τὸ πολυπαθὲς Συρράκον.

ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ

ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ

Όταν ὁ ποιητὴς ἔφθασεν εις Ἀθήνας κατὰ πρῶτον, ὡς προείπον, κατέφυγεν εις τὸν Λάμπρον, ὅστις τοῦ παρέσχε πᾶσαν δυνατὴν ὕλικήν συνδρομὴν ἐξ ἰδίων. Κατόπιν ἀνυπολόγιστον τοιαύτην ἠθικὴν ἔτρεξε παντοῦ ἀλλὰ δέν κατώρθωσε τίποτε. Τὸν παρουσίασεν εις τὸν πρύτανην Μιστριώτην ὅπως τὸν προσλάβῃ ὑπότροφον κάποιου κληροδοτή-

ματος. Ὁ πονηρὸς Ἀρκὰς ὑπεσχέθη μὲν ἀλλὰ μετέπειτα διώρισε συμπολίτην τοῦ. Ἐπομένως οὐδὲν παρέλειψε νά πράξῃ. Τοῦτο μᾶς τὸ λέγει καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἰω. Δούμαν ἐπιστολῇ τοῦ ἦν κατεχώρησα εις τὸν πρόλογόν μου ὅτε ἐξέδωκα τὰ ἔργα τοῦ κατὰ τὸ 1912. «Ἐρημος, ὅταν ἦλθον ἐνταῦθα, καὶ οὐδένα ἐκτὸς τοῦ κ. Σπ. Π. Λάμπρου γνωρίζων πατριώτην προσεπάθησα καὶ μόνος μου καὶ μετ' αὐτοῦ ὅπως ἐπιτύχω βοήθειαν χρηματικὴν εἴτε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἴτε παρὰ τοῦ Συλλόγου εἴτε παρὰ πατριωτῶν εὐπόρων· ἀλλ' ἀτυχῶς οὐδαμοῦ εἰσηκούσθην. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ μου καὶ τῇ ἀνεχείᾳ συνάμα διότι μετὰ τινὰς ἡμέρας εὐρέθην χωρὶς τροφὴν, ἀπεφάσισα νά προτείνω εις τὸν κ. Λάμπρον νά φροντίσῃ ἔστω καὶ διὰ τέχνην, νά βγάξω τοῦλάχιστον τὰ πρὸς τὸ ζῆν.»

**

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1889 ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος (12 Δεκεμβρίου) ὁ ποιητὴς ἐπισφραγίζει τὴν πρὸς τὸν Σπυρ. Λάμπρον εὐγνωμοσύνην τοῦ διὰ τοῦ κατωτέρω ποιήματος δι' οὗ τῷ ἠυχῆθη διὰ τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἑορτῇ.

Πόσοι μεγάλοι φίλοι Σου σήμερα

[θὲ ν' ἀρθοῦνε

Γιὰ τὴ γιορτὴ σου γκαρδιακαῖς εὐ-

χαίς νά σ' εὐχηθοῦνε

Σ' ὅλες αὐτὲς ἀνάμεσα καὶ γὰ μιά

θὰ σοῦ πῶ

Μιά ροδομύριστη εὐχὴ σὲ τραγου-

διοῦ σκοπό.

Κ' εἶν' τὸ τραγοῦδι τοῦ πουλιοῦ

ποῦ ἀπ' τῇ ζεστῇ φωλῇ τοῦ

Ἄγριος χειμῶνας τὸδιώξε καὶ ἔρη-

μο στὰ ξένα

Σὲ χίλιες καταφρόνες μόνῃ πα-

ρηγορίᾳ τοῦ

Καὶ μόνῃ ἐλπίδι τοῦ χρυσοῦ εὖρε

σιμὰ σ' Ἐσένα.

Εἰς τὸν Λάμπρον προσέφευγε πάν-

τοτε διὰ πᾶσαν ὑπόθεσιν τοῦ. Καὶ ὁ

ταν. ακόμη έδημοσίευε την περί Δρακολιμνών του Πίνδου πραγματείαν του την υπέβαλε προηγουμένως εις την κρίσιν αυτού, όστις έσημείωσεν εις τόν πρώτον φύλλον του χειρογράφου έγκρίνεται Σ. Λάμπρος.

ΔΕΝ ΕΥΡΕΘΗ ΔΙ' ΑΥΤΟΝ ΥΠΟΤΡΟΦΙΑ

Κατά λάθος γίνεται λόγος περί του Συλλόγου ώφελίμων βιβλίων. ² όστις δέν έχει καμμίαν σχέση με κληροδοτήματα και υποτροφίας. Πρόκειται περί του Συλλόγου πρόσδιόσιν των Έλληνικών γραμμάτων μέσω του όποιου τόν Υπουργείον των Έξωτερικών έπεκρινώνκει και έπεχορήγει ένια σχολεία έλληνικά κοινοτήτων έν τώ έξωτερικώ, απέστελλε σχολικούς χάρτας κτλ. δηλαδή δράσεις άσήμαντος και άνευ προγράμματος. Δύναται ό άναγνώστης νά έξαγάγη και μόνος του τόν συμπέρασμα της μηδαμινότητος της δράσεως του από αυτό τόν γεγονός ότι δέν κατώρθωσε νά έξοικονομήση 50 δραχ. μηνιαίον βοήθημα επί έν έτος διά τόν Κρουστάλλον. Καί τότε; τότε ότι μάνα φιλανθρωπικά ιδρύματα πού ύπήρχον έν Αθήναις ήσαν κατά πλειοψηφίαν Ηπειρωτικά. Ένώ οι Ηπειρώται ήγωνίσθησαν διά την άπελευθέρωσιν και πρώτοι έσπευσαν νά ένισχύσωσι τόν Έλληνικόν Κρίτος διά γενναίων δωρεών και κληροδοτημάτων αυτό δέν κατώρθωσε νά προστατεύση και νά βοηθήση ένά πρόσφυγα και καταδιωχθέντα Ηπειρώτην μέ 600 δραχ. υποτροφίαν. Δέν είχε δέ τόν Κράτος και άλλους υπόδούλους υπότροφους, ένώ ή Βουλγαρία άπελευθερώθεισα υπερπλήρωσε άμέσως τά σχολεία της και τάς στρατιωτικές σχολάς από υπότροφους περισυλλεγέντας έκ των διεκδικουμένων Μακεδονικών και Θρακικών έπαρχιών. Τό τυφλοκομείον της όδου Φιλελλήνων (=Υπουργείον Έξωτε-

ρικών) λίγα πράγματα έγνώριζεν. Οι ύπουργοί πλύν έλαχίστων έξαιρέσεων, δέν καταλάβαιναν πολλά πράγματα. Υπήρχεν ένας Γενικός γραμματεύς όστις έπρεπε νά μελετήση όλας τάς έκθέσεις, νά εισηγηθή και νά αποφασίση και έπειδή και άνθρωπίνως δέν ήτο τούτο δύνα τόν δέν έλαμβάνετο καμμία μέριμνα. Ίσως δέν ύπήρχε και άνάγκη κατ' αυτός νά μεριμνήσωσι διότι περιώριζον τάς άξιώσεις της Έλλάδος έως εκεί πού δέν είχαν άλλοι τοιαύτας τούτέστι πρὸς Βερρὰν όχι πέραν του Αλιάκμονος, έως τόν Καλαμάν εις την Ηπειρόν, τάς νήσους και την Κρήτην. Διά τούτο ούτε και κανονικοί πρόξενοι δέν ύπήρχον εις τά επικαιρότερα μέρη και τά μάλλον χειμαζόμενα. Είς τόν Αργυρόκαστρο κάπου-κάπου ένεφανίζετο Έλλην πρόξενος όστις μετά παραμονήν 2-3 έβδομάδων έξηφανίζετο. Καί ούτω ή προξενική ύπηρεσία μετεφέρετο εις τόν μαγαζί του έκ Καλαρυτιών άναπληρωού του προξένου, χρυσικό τόν έπάγγελμα. Μετά την άνακήρυξιν του Τουρκικού συντάγματος κατά τόν 1909 ό Δημ. Ράλλης συνοδεύόμενος από έπιτελείον πολιτευτών έπεσκέφθη και τόν Αργυρόκαστρον Πρεμετήν και Κορυτσάν. Έξεπλάγη έκ της ζωτικότητος του έλληνισμού. Έπιστρέψας εις Αθήνας μού ειπε «και όμως ή Έλλάς τά μέρη αυτά έίχε καταδικασμένο». Διά τούτον τόν λόγον οι ζέρβοι και Βούλγαροι δέν υπελόγισαν ποσώς την Έλλάδα εις την πρώτην συμφωνίαν των της 29 Φεβρουαρίου 1918. Ένόμιζον ότι θα ήτο ίκανοποιημένη νά φθάση μέχρι των Καμβουνίων. Τό τυφλοκομείον αυτό άνέβλεπε και άνεσυνκροτήθη τή 18 Ιανουαρίου 1910 ότε άνετέθη ή Κυβέρνησις της χώρας εις τόν Στέφανον Δραγούμη, όστις πρόσλαβεν ως ύπουργόν των έξωτερικών τόν έν αυτό τμηματάρχην Καλέργην. Τό Υπουργείον διηρέθη εις τμήματα μέ καθορισμένας αρμοδιό-

τητας, ήρχισεν έντονος έργασία ή κούοντο και έλαμβάνοντο ύπ' όψιν αι γνώμαι των άλυτρώτων άδελφών. Επί κεφαλής του Βου τμήματος έτέθησαν οι Ίων Δραγούμης και Α. Σαχτούρης, νέοι ύπηρετήσαντες έν Προξενείοις έν Ηπειρώ και Μακεδονία. Ούτω άπεκομίσθη ή παλαιά μοχλα και σκωρία.

* *

Έάν ό Κρουστάλλης άντί του 1888 είχεν έμφανισθή εις τόν 1910 εις τόν Υπουργείον των Έξωτερικών, θα έτύχχανεν όλοθέριμου ύποστηρίξεως. Αλλά και κατά τόν 1888 ή χορήγησις 50—60 δρ. δέν ήτο έξ εκείνων πού θα ήτο άδύνατον νά γίνη. Έλειπεν ή συναίσθησις του καθήκοντος, έκυριάρχει ή κακομοιρία. Έχων τόν μικρόν αυτό ποσόν ό ποιητής θά ήδύνατο νά τόν συμπληροί μέ δημοσιεύσεις ποιημάτων και άλλων διατριβών (διηγημάτων) κτλ.³

Ο ΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΕ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΕΣ ΚΑΙ Η ΤΕΛΙΚΗ ΑΝΑΓΩΓΙΣΙΣ ΤΟΥ

Ο κ. Περάνθης έθιξε και τόν θέμα: πώς δέν εύρέθη, τούλάχιστον, κανένας Ηπειρώτης νά τόν αναλάβη ύπό την προστασίαν του. Τήν έποχήν εκείνην δέν ύπήρχον, φαίνεται, έν

Αθήναις Ζωσιμάδαι χρησιμοποιούντες τόν περιεχόμενον του βαλαντίου των διά τόν καλόν της άνθρωπότητος και την εύημερίαν του έλληνικού γένους. Συνεπώς έκρουσε εις ότα μη ακούντων διότι και τόν κοινόν τότε τόν πολύ, όλίγον ένδιεφέρετο διά τούς λογίους και ποιητάς, ένώ σήμερα γίνονται διαλέξεις μέ πολυπληθές ακροατήριον επί πληρωμή. Δέν ήτο δέ και γεννημένος ό ποιητής νά διακονεύη την ύποστήριξιν. Έγραψεν εις πολλούς και μη εισακουσθείς παρακάλεσε τόν Λάμπρον νά τόν συστήση εις τέχνην. Έπροτίμησε νά έργαζηται επί όλοκλήρους δέκα ώρας όρθιος εις τόν τυπογραφείον⁴ παρά νά άντικρύξη την άδιαφορίαν και την περιφρόνησιν και των συγχρόνων του άποκατεστημένων συγχωρίων και συμπατριωτών του. Όταν όμως έκυκλοφόρησε τόν φύλλον της Ακρόπόλεως της 19 Μαρτίου 1893 μέ τόν άρθρον του Β. Γαβριηλίδη κρίνοντος την δημοσίευσιν του «Τραγουδιστού του Χωριού και της Στάνης» έκεραυνοβολήθησαν οι κριταί του ποιητικού διαγωνισμού, εξαλίσθη ό κύκλος των άναγνωστών και ό Κρουστάλλης άνήλθεν εις την ύψηλοτέραν κορυφήν του Παρνασσού. Από τότε ήρχισεν ή φήμη του και ή δόξα του.

10 Νοεμβρίου 1943

Γεώργιος Γάγαρης

Υ. Γ.: Διά τούδ μή γνωρίζοντας σημειούμεν ότι τόν όνομα ήτο Κρουστάλλης και ότι τούτο μετά τάς Σκιάς τού Αδου μετέτρεψεν εις Κρουστάλλης. Δέν είναι άληθές ότι ό ποιητής έκρουλόγησε κατά την έκδρομήν του θέσις του 1893 εις Πεντέλην και ήσθένησεν έκ πνευματικής υπέθεσε και ό γέγον Κρουστάλλης και γράφει εις την από 24 Ιουνίου 1894 έπιστολήν του ήν έδημοσίευσε εί τόν δα' αριθ. 60, έτος του Απριλίου 1940 φύλλον του περιοδικού "Υπαίθρο" επί ευκαιρία της άποκαλύψεως της έν Πεντέλη στηθείσης έκ των έκδωμικών σωματοειών προτομής. Τότε δέν ήσθένησεν. Αίφνηδώς συνέβη τούτο μίαν έσπέραν του Ιανουαρίου 1894 ένώ εύρίσκετο εις τόν ένοικίον του Πανεπιστημίου καφετείον Γαμβέ-

τας μετά του έκ Κράνης φοιτητού της νομικής Γεωργίου Σιάμου. Μετέβησαν άμέσως εις την οικίαν του καθηγητού Κ. Βουσακή του έκ Καλαρυτιών όστις διέταξε την επίθεσιν μιας βεντούζας. Εκείθεν ήλθον εις την επί της όδου Οφθαλμιατρείου (νύν Έδουάρδου Δω) οικίαν μου, μέ παραλαβόν και έθέσαμεν την βεντούζαν. Τόν μεταφέραμεν την έπαισίαν εις ξενόδ. χείον εις Όμόνοιαν και κατόπιν, κατά συμβουλήν των Ιατρών τόν έστειλαμεν εις Κέρκυραν, ένώ τόν κλίμα της πόλεως ταύτης τόν χειμώνα είχε όγρόν και άκατάλληλον διά πνευμονικές παθήσεις (ιατρική κλάση) έγραψα εις τόν έκεί τότε Ιατρόν Δοκιστήν Vll. Αραβαντινόν όστις τόν έπεσκέπτετο τακτικώς, διαρκώς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Κατὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης συζύγου του, συμβάντα περὶ τὸ ἔτος 1880, εἶχε πέντε τέκνα· δύο ἄρρενα, τὸν ποιητὴν Κώσταν θανόντα τῷ 1894 καὶ τὸν Γούλαν θανόντα τὸν Μάρτιον 1895, καὶ τρία θήλεα, τὴν Μαρίαν Κ. Βασιώτη, εἰς ἧς τὸ σπῆτι ἐν Ἀρτῇ ἀπέθανεν ὁ ποιητὴς τῷ 1894, θανοῦσαν τῷ 1943 εἰς Κοκκινιάν τοῦ Πειραιῶς. Τὴν Νίτσαν (Ἑλένην) Σιάμου ἦς οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν, ὡς μοι ἔγραψε διὰ τῆς ἀπὸ 21 Αὐγούστου 1891 ἐπιστολῆς του ὁ γέρω Κρουστάλλης τὴν ἡμέραν αὐτήν, μετὰ τοῦ Νικολάου Σιάμου ἐμπορευομένου ἐν Βουκουρεστίῳ (Strada Romana 264):

α) «Ἰωάννινα 21 Αὐγούστου 1894. Ἀγαπητέ μοι Κύριε Γ. Γάγαρη εἰς Ἀθήνας. Ταύτην τὴν στιγμήν ποῦ κλειεῖ τὸ ταχυδρομεῖον μετ' εἰδοποίησιν ὁ κ. Μ. Δεύης καὶ συνάμα ἔλαβον παρ' αὐτοῦ μετ' ἀπόδειξιν μου εἰκοσάφραγμα εἰκοσι τρία (Ἀριθ. 23) ἐμβασθέντα τηλεγραφικῶς διὰ τοῦ γραφείου Μέλκιν. Σὰς βεβαιώσω ἀκριβέμου Γεώργε, ὅτι ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς μεταλλοχολίας ποῦ εὐρισκόμην ἀπένταρος εὐρεθεῖς ἀμέσως μετ' ὅσον ποσὸν χρημάτων ἔβαλλος ἔγνα ἐκ τῆς χαρᾶς μου. Δέομαι ὅθεν τῷ Θεῷ νὰ σὰς ἀνταμείψῃ μετ' αὐτῶν τῶν καλῶν κτλ. κτλ. β) Συρράκον 25 Αὐγούστου 1894. Ἀφοῦ Σὰς ἐκφράσω καὶ πάλιν τὰς εὐχαριστήσεις μου καὶ ὑποχρεώσεις μου διὰ τὰς ἀδελφικὰς καὶ εἰλικρινεῖς εὐεργεσίας σας πολὺ περισσώτερον διὰ τὴν ἐκ μέρους σας προσθήκην δο. 300, Σὰς πληροφορῶ ὅτι τοιοῦτοτρόπως βγήκα λιγώτερον ἐντροπισμένος εἰς τὸν γαμβρὸν μου μείνας χρεώστης μετ' ὑποχρεώσεων μου 10 εἰκοσάφρα. δι' ἕνα μῆνα, καὶ ἔξερὸν δι' 25 εἰκοσάφραγμα διὰ τὸν Ἰανουάριον ὅτε θὰ ἀναχωρήσῃ διὰ Βουκουρεστίου καὶ διερχόμενος ἐξ Ἀθηνῶν θὰ σὰς ἐπισκεφθῇ καὶ διὰ τὰ ὁποῖα ἐλπίζω νὰ μὴ ἐντροπισθῶ μετ' τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς προσπάθειάς ὑμῶν. Ἀπεφασίσαμεν καὶ ἡμεῖς, συμφώνως τῇ συμβουλῇ σας, νὰ μείνῃ ὁ Γούλας καὶ φέτος ὡς δάσκαλος εἰς Συρράκον. Ἐγὼ τὴν ἐρχομένην ἑβδομάδα ἀναχωρῶ διὰ τὰ Σουλιωτοχώρια ν' ἀποσυνάξω μερικὰ καθυστερούμενα ἀπὸ τὰ χρεοσώζοντα τοῦ Μακρυδήμα ἄλλα στείλει τοῦ Γούλα τὸ σχέδιον τοῦ ἐγγράφου ποῦ θὰ ὑπογράψῃ ὁ μουχτάρης τοῦ Συρράκου ὅτι ὁ μακαρίτης ἦτο υἱὸς μου κτλ. διὰ νὰ πάρῃτε δύναμει αὐτοῦ τὴν χρηματικὴν ἐγγύησιν ποῦ ἔδωκατε εἰς τὴν Τραπεζάν Ἀθηνῶν. Ἀπὸ τὸν μακαρίτην νομίζω νὰ ἔχῃς μάθῃ διὰ παρὰ τὴν ἐν Γαρδικίῳ Τρικιάλων γυναικαδέλφην μου Πανάγιω Παπαθανασίου εἶχα κόρην Φανίτσαν ἣν μοῦ τὴν ἐπῆρε τὸ 1880, ἀκλήρος οὖσα, ὅτε τὴν ἀφῆκεν ἡ μακαρίτισσα σύζυγός σου ἐννέα μηνῶν τότε εὐρίσκοντο ἐν ἀνθη-

ρᾷ καταστάσει ἀλλὰ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας ἤρχισε τὸ σπῆτι αὐτὸ νὰ ξεπεφτεῖ καὶ βαθμὴδὸν φέτω δὲν εἶαν οὔτε τὰ ἀγῶγια νὰ μεταβῶν εἰς Γαοδίκα ἀπὸ Τρίκκαλα ὅπου παραχειμάζουν πάντοτε. Ταῦτα μαθὼν ἔστειλα καὶ τὴν πῆρα καὶ εὐρέθη καὶ αὐτὴ εἰς τὴν στέφιν καὶ κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς ἡδὴ ἀποκατασταθείσης Νίτσας. Ἐκτοκαρδισεν ἡ ναυμένη διότι ἐθελονοῦσεν εἰς Τρίκκαλα ὅπου ἐπερίμενεν ἐπὶ τὸν μακαρίτην νὰ περάσῃ νὰ τὴν πάρῃ καὶ νὰ ἔλθουν μαζί εἰς Καλαρῦτας ὡς εἶχε ἔγραψεν ἐκ Κερκύρας ὅπου εὐρίσκειτο ἀσθενής ὁ πεφλημένος τῆς ἀδελφός. Νὰ στείλετε πεζογραφήματα εἰς τὸν ἐν Λεβαδείᾳ Ἀπόστολον Δ. Ζαμάνην καὶ τὸν γαμβρὸν μου Θεόδ. Κοσβογιάννην εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ὅπως ὑμέτερος Δημ. Κρουστάλλης.

Διαισαφηνίσεις: Ἡ Νίτσα μεταβάσα εἰς Βουκο ρέστιον δὲν ξαναγύοισεν, ὡς φαίνεται, εἰς Ἰωάννινα οὔτε ὁ σύζυγός τῆς Σιάμος. Ἀγνωστον πόθεν κατήγετο ὁ Ν. Σιάμος. Σιάμοι ὑπῆρχον καὶ εἰς Καλαρῦτας καὶ εἰς Κράφην. Ἐκ Κράφης κατήγετο ὁ Γεωργ. Σιάμος φίλος καὶ συμμοθητής τοῦ ποιητοῦ ἀποθανόντος πρὸ 14 περίπου ἐτῶν ὡς συμβολαιογράφος ἐν Σάνθῃ. Τοῦτο μόνον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἀπόγονος τῆς Νίτσας ὑπηρετεῖ ὡς ἀξιωματικὸς ἀεροπορίας εἰς τὸν Ρουμανικὸν στρατὸν. — Ἡ Φανίτσα τρίτη κόρη ὑπανδρῶσθῃ ἐν Ἰωαννίνοις τὸν Θεοχ. Ρίζον καὶ εἰς δευτέρον γάμον τὸν στρατιωτικὸν Δημ. Παπὰν καὶ ἀπέβησεν καὶ αὐτὴ εἶναι ὁμοῦ ἀγνωστον ἐπίσης τί εἶδους γαμβρὸς τοῦ Δημ. Κρουστάλλης ἦτο ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Θεόδ. Κοσβογιάννης αὐτὸς ὁ σύζυγός ἑκατετο Μαρούσω. Πιθανὸν ἐξ ἀδελφῆς. Ἀς μὰς πληροφορήσουν οἱ γνωρίζοντες. Ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ ὁ γέρω Κρουστάλλης ἀπέκτησε ἕνα υἱὸν καὶ τρεῖς θυγατέρας, Κούλαν Ματσούλη, Ὀλγαν Νικοπούλου καὶ Ἀμαλίαν Σπανοῦ.

Εἰς τὰ τὰ γραφεῖα σιδηροδρόμων Πελοποννήσου διωρίσθη ὡς ἐξῆς

• Εταιρία σιδηροδρόμων Πειρ-Αθ-Πελοποννήσου: Ἀθῆναι 2 Αὐγούστου 1891—Κύριον Κ. Κρουστάλην

Εὐχαρίστως γνωρίζω ὑμῖν ὅτι προσελήφθητε δεξιτικῶς ὡς ὑπάλληλος ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως καὶ ἀποστολῆς εἰσιτηρίων, ἐπὶ ἡμερημίῳ δραχ. 3,50 καθ' ἑκάστην ἀπὸ 1ης τρέχοντος. Ἐλπίζω ὅτι θέλετε δικαιοῦσαι τὴν ἀπόφασιν τῆς Διευθύνσεως διὰ τῆς καλῆς καὶ προθύμου ἐργασίας σας. Διὰ πᾶσαν ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπηρεσίας θέλετε ζητεῖ ὁδηγίας ὅπως μὴ συμβε-

λάθος τι ἢ ἀνωμαλία. — Ὁ προϊστάμενος τῆς ὑπηρεσίας

Τ. Δαμβέργης

δηλαδὴ ὑπηρετήσε δύο ἔτη ἀπολυθεῖς τὸν Αὐγουστον περίπου τοῦ 1893.

2) Εἰς τὴν πλάνην περιέπεσε καὶ ὁ κ. Ἀγγελομάτης· ἀλλὰ ὁ κ. Περάνθης διώρθωσε τοῦ το εἰς τὴν εἰς ἰδιαιτέρον τεῦχος ἀναδημοσίευσιν τῆς πραγματείας τοῦ ὁ Τσέλιγκας. Ἀναθασμένη ἐπίση; συγγάνει καὶ ἡ πληροφορία περὶ τοῦ Ξενοδοχείου «Ὁ Μωριάς». Τοῦτο ἐκτετο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Λιμπόνα καὶ Βασιλικῆς μεταξὺ τοῦ τέμματος τῆς ὁδοῦ Κολοκωτῶν καὶ Αἰόλου, ἐλέγετο ἡ Μοῦριαν διότι εἰς τὴν εἰσοδὸν ἐπὶ τῆς αὐλῆς εἶχε μεγάλην μοῦριαν (μοῦραν) καὶ διευθύνετο ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Λαδᾶ, θείου καὶ πατρὸς τοῦ δικηγόρου Χρήστου Μ. Λαδᾶ καὶ τοῦ λατροῦ Γεωργίου.

3) Ἄλλως τε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὰ μαγείρικα ἢ μερὶς ἐντράδες ἐτιμάτο 0,45 λ. τὰ μακαρόνια καὶ πιλάφι, 0,15 ὁ μοσχαρίσιος πατσῆς βαθὺ πιάτο γεμάτο 0,25.

4) Τὸ τυπογραφεῖον Παπαγεωργίου ἦτο εἰς τὸ ἰσόγειον (τὸ ὑπόγειον ἐχρησίμευε διὰ τὸ πιεστήριον) τῆς οἰκοδομῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ὁφθαλμιατρείου 3, νῦν Ἐδουάρδου Ἀῶ 7. Τὸ ἰσόγειον χρησιμεύει νῦν ὡς κατάστημα εἰδῶν ὑγιεινῆς καὶ τὸ ἀνώγειον διὰ ραφείων.

5) Δυὸ-τρία ἔτη βραδύτερον ἔτρο: συγχωριανός του (τοῦ Κρ.) ἀποφασίσας ὅπως δὴποτε νὰ σπουδάσῃ, στεροῦμενος τοῦ ὀβροῦ καὶ εὐρισκόμενος εἰς ἀπελπισίαν, μίαν ἡμέραν μετεβῇ περὶ εἰς Πειραιᾶ ὅπως ζητήσῃ ἀπὸ γνωστὸν του εὐκατάστατον μικρὰν ἐνίσχυσιν. Τὸν εἶρε γευματίζοντα τοῦ περιέγραψε τὴν κατάστασιν του. Ἐμείνεν ἀσυγκίνητος. Δὲν τοῦ ἐχορήγησεν οὔτε ἕνα πιάτο φαγητόν. Μοῦ ἤλθε λιπόθυμος. Ὅταν κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν ἐτελέσωσε καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, φοιτῶν τὸν ἕνα χρόνον καὶ τὸν ἄλλον διοριζόμενος δάσκαλος ἐν Ἠλείῳ ἤλθε καὶ μοῦ ὑπέμνησε τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετ' αὐτὴν προσθήκην ὅτι ἦτο ἀποφασισμένος ν' αὐτοκτονήσῃ. Ἀποφεύγων λοιπὸν ὁ Κρουστάλλης τὰς περιφρονήσεις αὐτὰς ἐγένετο τυπογράφος μετ' ὀφθαλμῶν τῆς ὑγείας του.

ΝΤΑΡ ΘΟΥΛΑ — ΤΟΥ ΟΣΣΙΑΝ

“ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΗ ΣΕΛΗΝΗ,”

Σελήνη, κόρη τ' οὐρανοῦ, ὡμορφα ποῦ φαντάζεις,
Μὲ γήτεψαν τῆς ὄψης σου κι' ἡ γλύκα κι' ἡ ὡμορφιά!
Σὰν στολισμένη προχωρεῖς νύφη, καὶ πῶς χλωμιάζεις
Τ' ἀστέρια ποῦ σ' ἀκολουθοῦν δειλὰ μὲς τὴ νυχτιά.

Κι' ἀφοῦ εἶς' ἔτσι ἀσύγκριτη, ποῦ κρύβεσαι Σελήνη,
Σὲ ποῖα βυθίζεσαι οὐκιά; Καὶ σὺ μὴν κατοικεῖς
Ὡσάν τὸν Ὀσσιαν, στὴν πικρὴ τῆς θλίψης σου γαλήνη
Καὶ δὲς' ἀστέρια πέσανε καὶ πέθαναν θρηνεῖς;

“Ἀχ! Θάρρη, θάρρη καὶ γὰρ σὲ τὸ τελευταῖο βράδυ!..
Τότε τ' ἀστέρια τὰ χλωμά θὰ λάμπουν στὸ σκοτάδι
Σὰν σβύσης, θαῦμα μου ἀργυρὸ τοῦ χάους τοῦ γαλανοῦ,

Θὲ νὰ χαροῦν τ' ἀδέλφια σου σὰν θᾶσαι πεθαμένη...
“Ἀνεμὲ σκίς' τὸ σύννεφο, δειξε μὰς τὴ θλιμμένη
Μορφὴ ξανά, τῆς κόρης τῆς νυχτιάς καὶ τ' οὐρανοῦ.

Ἀπόδοση στὸ Ἑλληνικὸ ἀπὸ γαλλικὴ
μετάφραση τοῦ Pierre Lafourneur

ΜΑΡΚΟΣ ΚΡΟΚΟΣ

ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ

Έσκουζ' ό Μήλιος, έσκουζε,
του τραγουδιου τεχνίτης
με τή φωνή τή λιγυρή
«Άλή Πασά, καυμένε...»

Στή λίμνη εκεί κατάμεσα,
κι' αντίκρυ μας τό Κάστρο,
τά πρώτα τά χαράματα
μας βρήκανε στο γλέντι.
κιι άπάνω στο ξεφάντωμα,
στου τραγουδιου τή γλύκα,
άπ' του γλυκόπιου κρασιου
τή μέθη ξαναμμένος
ό Νοός μας όλο σμίλευε
του Κάστρου εκεί τήν πέτρα.
Και στής αύγης τό σύθαμπο
άπ' τό μαβί τό Βράχο
νά ξεχωρίζουν άρχισαν
Βασιλικές, Φροσύνες,
Άλή Πασάς κι' ό Τάταρης
κρατώντας τά φερμάνια.
Άπ' τις κουφάλες πρόβαλαν
οί Κομνηνοί κι' ό Πύρρος,
Βαλ-ηδες στα όλόχρυσά,
γύρω τους Σουφαρηδες,
κρεμάλες και Καλόγηρων
άνεμισμένα ράσα.
Κι' άπάνω άπό τό Κάστρο μας
στούς δυό του μινάρéδες
Νά τρεμοφέγγουν άρχισαν
Ραμαζανιου καντήλια,
και τό Ναμάζ άντήχησε
ψηλά του Μουεζίνη.
Άργοκυλοός' ή βάρκα μας
γυρίζοντας στο Μώλο
Μ' άκόμα σάλευε ψηλά
του Μουεζίνη ό ήσκιος
και ράμφιζε τόν ούρανό
τό σφηνωτό του γένι.

Κι' έσκουζ' ό Μήλιος, έσκουζε,
«Φροσύνη μου καυμένη...»

ΜΙΧ. ΚΑΠΠΑΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΑΠΟΨΕ...

Άπόψε θα σταυρώσουμε τά χέρια
κ' ίσως νά πούμε κάποια προσευχή.
Άπόψε Θε μου λάμπουνε τ' άστέρια
και λεύτερα θα τρέξει μου ή ψυχή...

Τά μύρα, λές μυρώσαν τόν άγέρα,
τά λόγια μας είπώθηκαν άπλά.
κάποιο τραγούδι θ' άκουστεί άπό πέρα
και μείς θα συνεχίσουμε βραχνά...

βραχνά θ' άποτελειώσει ή φωνή μας
τό κλάμα που θα μοιάζει προσευχή.
άπόψε Θε μου λεύτερ' ή ψυχή μας
κι' όλοϋθε μας μυρίζει γιασεμί.

ΝΙΟΒΗ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΙΜΝΗ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ

Άσήμε αναλυτό σε περουζένιο τάσι
Φάνταζ' ή λίμνη άπόψε στο φεγγάρι.
Κι ό Δρίσκος λάγνος, ξαπλωμένος σε γιορτάσι,
Σ' άγκάλην όπαλένια άπλώνει νά τήν πάρει.

Οί λευκές ώριες μες τή γδύμνια ξανανθίζουν,
Π' όρφάνεψεν ή χειμωνιά τά κλώνια,
Χρυσάφι ντύνονται, σεντέφι και λιχνίζουν
Διαμάντια μες τή λίμνη τήν αλώνια.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΡΑΛΗΣ

ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

(Δ' ΗΓΗΜΑ)

‘Ολόμπροστα κι’ ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπ’ τὴ Δράμα ἀπλώνεται μεγάλο-πρεπο το δασωμένο Παγγαῖο. Στὰ ριζὰ του χωρία πολλὰ μ’ ὁμορφοχτισμένα σπίτια καὶ πιὸ ψηλά, ἀνάμεσα ἀπὸ θεόρατες καστανιές, τὸ φημισμένο μοναστήρι τῆς Παναγιάς, χτισμένο ἀπ’ τὰ Βυζαντινὰ ἀκόμα χρόνια.

Στὶς ἀρχές τοῦ καλοκαιριοῦ ὁ ἀχώριστός μου τότε στὴ Δράμα καὶ ἀξέχαστός μου τώρα καὶ πάντα Θανάσης Πουρινιάς, ὁ Νάσιος, ὅπως τὸν φώναζα, μοῦ λέει :

—Σὲ λίγες μέρες φεύγουμε γιὰ τὴν πατρίδα, ἀφήνουμε γιὰ πάντα τοῦτα τὰ χῶματα. Δὲν πᾶμε, πρὶν φύγουμε, νὰ δοῦμε τὸ μοναστήρι ; Ποιὸς ξέρει, ἂν θὰ ξανάρθουμε ποτὲ δῶ ἀπάνου !

—Νὰ πᾶμε, Νάσιο, τοῦ ἀπαντῶ. ‘Απὸ κεῖ ψηλά θ’ ἀγναντέψουμε ὁλόγυρα Σέρρες, Δράμα, Καβάλλα. ‘Όσο νὰ πείς, ἓνα κομμάτι τῆς ψυχῆς μὲς θὰ μείνῃ ἐδῶ. ‘Ας πᾶμε νὰ ποῦμε ἀπὸ κεῖ ψηλά : ‘Εχετε γειὰ Μακεδονοποῦλες !

Καὶ πήγαμε. Μᾶς ὑποδέχτηκε εὐγενικὰ καὶ ποδοῦμα ἓνας ὁμορφοκαλόγερος, ροδαλός, καμιὰ σαρόντα ριὰ χρονῶν τὸ πολὺ καὶ μᾶς ὠδήγησε στὸ κελλί, ποῦ θὰ μέναμε. Πάτερ Καλλίνικος λέγονταν. Πιάσαμε κουβέντα μαζί του.

—‘Απὸ ποῦ εἶσαι πάτερ ;

Σὰ νὰ τὸν στεναχῶρεσε ἡ ἐρώτησή μας.

—‘Απὸ μακριὰ, πολὺ μακριὰ, ἀπάντησε.

—Κι’ ἐμεῖς ἀπὸ μακριὰ εἴμαστε. Πές μας ἀπὸ ποῦ.

—‘Απ’ τὴν ‘Ηπειρο.

Κοιταχτήκαμε λίγο μὲ τὸ Νάσιο κι

ὕστερα βροχή τὰ ρωτήματα.

—‘Απ’ τὸ Πωγωνί ; ‘Απ’ τὸ Ζαγόρι ; ‘Απ’ τὴ Λάκκα ; Μῶρ’ σὰν Μετσοβίτης μοιάζεις. Μὴν εἶσαι ἀπ’ τὸ Μέτσοβο ;

‘Αστράψαν τὰ μάτια τοῦ πάτερ Καλλίνικου.

—‘Ηπειρώτες εἴστε ;

—Ναί !

—Πολὺ μ’ εὐχαριστεῖ, ποῦμαστε πατριώτες. Καθῆστε δῶ ὅσες μέρες θέλετε. Δὲ θὰ σᾶς λείψει τίποτε. Μὰ μὴ ζητᾶτε νὰ μάθετε περισσότερα γιὰ μένα.

Ντάν, ντάν, ντάνν !

—Τώρα θὰ πᾶμε στὸν ἑσπερινό, μᾶς λέει. Σεῖς ξεκουραστήτε λίγο καὶ σὰν τελειώσει ὁ ἑσπερινός θὰ ρθῶ νὰ τὰ ποῦμε.

Τρεῖς μέρες μείναμε σιὸ μοναστήρι. Καὶ τί δὲν ἔκαμε ὁ κημένοσ ὁ Καλλίνικος, νὰ μᾶς εὐχαριστήσῃ. Μονάχα σάντὸν ρωτούσαμε γιὰ τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς του, ἀπόφευγε μὲ τρόπο νὰ μᾶς ἀπαντήσῃ. Μὰ σὰν τὸ τσοῦξαμε καλὰ τὸ τελευταῖο βράδυ, πρὶν φύγουμε, κι’ ἄρχισε ὁ Νάσιος τὰ κλέφτικα —σωστὸς Μπαταριάς ! στὸ τραγοῦδι—ὁ πάτερ Καλλίνικος ξανοίχτηκε λίγο καὶ μέσες-ἄρες μᾶς εἶπε, πὼς ἀγαποῦσε στὴν πατρίδα κάποιον, ποῦ παντρεύτηκε μ’ ἓναν ἄλλον, κι αὐτὸς ἀπ’ τὴ στενοχώρια του, ἀπ’ τὴ ντροπή του, ἔφυγε κι’ ἦρθε δῶ κι’ ἐγινε καλόγερος.

—Δὲν ξαναπήγες ἀπὸ τότε στὴν πατρίδα ;

—Θὰ σᾶς πῶ, νὰ μὴ γελάστε, σεῖς οἱ γραμματισμένοι δὲν πιστεύετε τίποτε, μὰ αὐτὸ ποῦ θὰ σᾶς πῶ εἶν’ ἀλήθεια.

—Πές μας, ὅλα τὰ πιστεύουμε κι’ ἐμεῖς.

—Τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο της ἡ κοπέλλα π’ ἀγαποῦσα πέθανε. ‘Εγὼ τὸν πεθαμό της τὸν παρακολούθησα ἀπὸ δῶ. Τὴν εἶδα μπροστὰ μου, νὰ, ὅπως σᾶς βλέπω καὶ μὲ βλέπετε καὶ, λίγο πρὶν ξεψυχῇ, μοῦ χαμογέλασε —μ’ ἔβλεπε τάχα κι’ αὐτὴ ; —κι’ ὕστερα ἔκλεισε τὰ μάτια. ‘Εφυγα τότε ἀπ’ τὸ μοναστήρι κρυφὰ, πήγα σιὸ χωριό, δὲ φανερώθηκα σὲ κανέναν, μὰ κρυφορῶτώντας ἔμαθα πὼς ἀλήθεια εἰχεπεθάνει ξημερώνοντας τ’ αἰ-Γιωργιοῦ. Ξαναγύρισα δῶ κι’ ἀπὸ τότε δὲν ξαναπήγα—εἴκοσι χρόνια ἔχω δῶ—οὔτε θὰ ξαναπάω. Γιοῖδν ἔχω τώρα ἐγὼ ἐκεῖ κάτω νὰ ἰδῶ ; ...

Τὸ πρῶτὶ πήγαμε νὰ τὸν ἀποχαιρετήσουμε.

—Φεύγετε κιόλας ; Πολὺ μὲ λυπεῖ αὐτό ! Καὶ θὰ πᾶτε τώρα στὴν πατρίδα ; Στὸ καλὸ. ‘Ο Θεὸς μαζί σας.

Τοῦ φιλήσαμε τὸ χέρι.

—Δὲ θὰ ξαναρθῇτε εἶπατε σ’ αὐτὰ τὰ μέρη ; Δὲ θὰ σᾶς ξαναἰδῶ ;

Συγκινήθηκε ὁ καημένος ὁ πάτερ Καλλίνικος. Τοῦ ξαναφιλήσαμε τὸ χέρι.

—‘Ε, δὲν ξέρεις. Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲν ἀνταμώνει.

Φτάσαμε μὲ τὸ τραῖνο στὴν Καλαμπάκη. ‘Απὸ κεῖ καὶ κάτω θὰ συνεχίζαμε τὸ ταξίδι μὲ μουλάρια. ‘Ετοί τῶθελε ὁ Νάσιος.

—‘Αξίζει, μοῦ λέει. ‘Εγὼ ξανάκαμα αὐτὸ τὸ ταξίδι. Θὰ δεῖς ὁμορφιές, ποῦ θὰ σὲ μαγέψουν.

Καὶ ξεκινήσαμε καβάλλα στὰ μουλάρια. ‘Υστερα ἀπὸ λίγο ἀναπνέαμε κιόλας ἡπειρωτικὸν ἀέρα ποῦ ὁλόδροσος μᾶς ἔρχονταν ἀπ’ τὰ γύρω βουνά, τὰ πευκοσκεπασμένα. Κι’ ἡ μέρα χαρὰ θεοῦ. ‘Αρχές καλοκαιριοῦ, μὰ κεῖ ψηλά ἦταν ἀκόμα ἀνοιξή. Καθὼς προχωρούσαμε εἶδαμε μιὰ γριούλα νὰ κατεβαίνει βιαστικὴ—ὅσο

μποροῦσε—ἀπὸ τὴν πλαγιά, πῶβοσκε λίγα προβατάκια, πρὸς τὸ δρόμο. Στάθηκε καταμεσῆς.

—Ποῦθε ἔρχεστε, μῶρ’ ψυχοῦλες μ’ ; Ξένοι εἴστε ;

—‘Όχι, δὲν εἴμαστε ξένοι, ντόπιοι εἴμαστε, μὰ λείπαμε κάμποσα χρόνια καὶ τώρα γυρνᾶμε στὰ σπίτια μας.

—Μπᾶς κι’ ἔρχεσ’ ἀπ’ τὴν ἔρμ’ τὴ Βλαχιά ; Μὴν εἶδαταν κεῖ ἀπάν’ τὸ Βασιλάκη τὸν δικό μ’ ; Βασιλάκης Μαρμαρᾶς λέεται.

‘Αλλάξαμε μιὰ γλήγορη ματιὰ μὲ τὸ Νάσιο κι’ ὕστερα :

—‘Απ’ τὴ Βλαχιά ἐρχόμαστε ! Γυιὸς σου εἶν’ ὁ Βασιλάκης ; Τὸν ξέρουμε ! Καλὰ εἶναι. Σοῦ στέλνει πολλὰ χαιρετίσματα !

‘Ετρεμε σύγκορμη ἡ γριούλα, τρικλίζοντας μᾶς πλησίασε.

—Νὰ ζήστε, παιδάκια μ’ χίλια χρόνια. Δὲ θάρθ’ ὁ Βασιλάκης ὁ δικός μ’ ; Δὲ σᾶς εἶπε τίποτε ;

—Θάρθει, θάρθει !

—Πότε, γυιὲ μ’ ; Δεκαοχτὼ χρόνια τὸν καρτερᾶω !

—Νὰ, κάτι μικροδουλιές ἔχει ἀκόμα νὰ τελειώσει καὶ θάρθει.

—Δὲν ξεπεζεύετε, παιδιὰ μ’ νὰ σᾶς ρωτήσω, νὰ μ’ πῆτε γιὰ τὸ παιδί μ’ ;

Κατεβήκαμε, τραβήξαμε παράμερα ἀπ’ τὸ δρόμο τὰ ζῶα καὶ ξαπλώσαμε κάτω στὴν πρασινάδα. ‘Αρχίσουμε τὴν κουβέντα μὲ τὴ γριούλα, τῆς εἶπαμε πολλὰ, μᾶς εἶπε κι’ αὐτὴ τὴν ἱστορία της, τὰ βάσανά της :

Εἶχε παντρευτεῖ στὰ εἴκοσι της χρόνια μὲ τὸ Δῆμο Μαρμαρᾶ. Στὸ χρόνο ἀπάνω ἀπόχτησε τὸ πρῶτο παιδί, τὸ Βασιλάκη. Πρὶν κλείσει ὁ δεῦτερος χρόνος τῆς λέει μιὰ μέρα ὁ ἄντρας της :

Θὰ φύγω, Βάσιω,—ἔτσι τὴ λέγανε τὴ γριά—θὰ πᾶω στὴ Βλαχιά. Φεύγουν κι’ ἄλλοι αὐτὲς τίς μέρες. Θὰ πᾶω κι’ ἐγὼ. Γλήγορα θὰ γυρίσω. Καὶ μὲ καζάντιο. Θὰ δεῖς. Θὰ χτίσουμε καινούργιο σπίτι, θ’ ἀγοράσουμε χτήματα ἐδῶ καὶ θὰ ζοῦμε χωρὶς στενοχώριες.

Κι' ἔφυγε, ἀφήνοντάς την ἔγγυο στήν κόρη της, τὴ Λένη, ποὺ γεννήθηκε ἔξη μῆνες ἀργότερα. Στὴν ἀρχὴ συχνὰ πυκνὰ ἔρχόταν τὰ γράμματα. Ὑστερα πὶο ἀραιά. Κυκλοῦσαν τὰ χρόνια. Ἐλυωνε ἡ Δήμainer ἀπ' τὸν καημὸ τ' ἀντρός της, ὀλομόνυχη. Ἐρμα νειάτα εἶν' αὐτά! Καὶ περίμενε. Κι' ὄλο περίμενε. Σὰν μάθαινε πὼς ἔρχόταν κοντοχωριανοὶ ἢ καὶ μακρυνοὶ ἀκόμα, πῆγαινε νὰ τοὺς δεῖ, νὰ τοὺς ρωτήσει:

—Μὴ σὰς εἶπε τίποτε ὁ Δῆμος ὁ δικός μ'; Δὲ θάρθῃ;

—Θάρθει, θάρθει! τῆς ἀπαντοῦσαν. Ὅλο θάρθει τῆς λέγανε κι' ὄλο ἀνέβηκε ὁ Δῆμος τὸν ἐρχομὸ.

Ἡ ξενητεία καὶ ἡ καλοπέραση πλανεύουν. Στὰ δώδεκα χρόνια τῆς μὴνᾶει ἕνας πατριώτης—μακρυλὸς—νὰ πάει νὰ τὸν δεῖ, τῆς ἔφερε καὶ γράμμα ἀπ' τὸ Δῆμο. Ἐ, τώρα θὰ τῆς ἔγραφε σίγουρα πὼς θάρθει. Ἐβαλε τὰ καλὰ τῆς ἡ Δήμainer καὶ πῆγε. Πῆρε τὸ γράμμα. Τὸ διαβάζει:

—«Τὸ παιδί μας, Βάσιω, θὰ μεγάλωσε τώρα. Νὰ τὸ στείλεις ἐδῶ, νὰ μὲ βοηθάει στὴ δουλειὰ καὶ σὰν πᾶνε καλὰ οἱ δουλειές, θὰ γυρίσουμε μαζί. Γιὰ τὸ καλὸ τοῦ προέπει νὰ τὸ στείλεις...»

Πεισματώθηκε στὴν ἀρχὴ ἡ Δήμainer νακ' εἶπε νὰ μὴν τὸ στείλει, μὰ μετὰ νοιώσε. Φτωχὸς ὁ τόπος. Πὼς θὰ ζήσει τὸ παιδί; Ἀς πάει μιά κ' εἶναι γιὰ τὸ καλὸ τοῦ. Ἐτοὶ δὲν τῆς ἔγραφε; Καὶ τί δὲν κάνει ἡ μάνα γιὰ τὸ καλὸ τοῦ γιοῦ της! Καὶ τῷστειλε, ἄπλως καημὸς κρυφώτρωγε τώρα τὴν Δήμainer. Ἐβλεπε κάθε Λαμπρὴ τ' ἄλλα παιδάκια τοῦ χωριοῦ νὰ γυρνᾶν ἀπ' τὰ Γιάννενα, (ποὺ ἄλλα πῆγαιναν στὸ σκολεῖο κι' ἄλλα μαθαίνανε τέχνη) μὲ καινούρια φορεματάκια, μὲ τὸ γέλιο, τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀφροντισιὰ τῆς ἡλικίας τους καὶ ράγιζε ἡ καρδιά της. Ἐβλεπε τίς ἄλλες γυναῖκες μὲ τοὺς ἄνδρες τους στὸ πλάϊ καὶ μαραίνονταν. Σὰν τέλειωνε ἡ δευτέρα ἀνάστασις μαζεύ-

ονταν ὅλοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, στὸ μεσοχώρι νὰ γιορτάσουν, νὰ χορέψουν. Χορεύουν τὴ Λαμπρὴ, ὅλοι χορεύουν. Γιὰ τὰ χρόνια πολλά, γιὰ τὸ καλὸ τῆς μέρας. Ἐμτρινε κι' ἡ Δήμainer στὸ χορὸ:

Τὶ νὰ σὰς στείλω, ξένο, μου, ἀπ' τοῦ στα ξένα πὺ εἴστε;

Ραγισμένη ἡ φωνὴ της. Σὰ θρῆνος καὶ σὰ μοιρολόι. Ὅμοια λυπητερὰ καὶ σὰν ἀντίλαλος ἐπ' ἀναλαβαίνανε τὸ τραγοῦδι τῆς Δήμainer οἱ ἄλλες γυναῖκες—ὅμοια κι' αὐτὲς ξενητοπαθιασμένες. Πὼς νὰ μὴν εἶναι τὸ τραγοῦδι τους σὰν κλάμα; Κι' ὁ χορὸς τους; Οὔτε «σειόνταν» οὔτε «λυγιόνταν» ὅπως τὸ θέλει τὸ τραγοῦδι. Ἀργὰ κι' ἄχρως ἀλλάζανε πατημασιὲς κι' ἀργολιητες καὶ μονοκόμματα προχωροῦσαν, σὰ σ' ἐκφορὰ νεκροῦ. Ἀμ' μὲ τί καρδιά νὰ δώσουν χάρη, κίνηση κι' λυγερὰδα στὸ κορμί; Ἀπ' τ' ἀπαλὰ τους χρόνια στάλα στάλα πίνουν τὴν πίκρα τῆς ξενητείας.

Μοναδικὴ παρηγοριά τῆς Δήμainer ἡ κόρη της, ἡ Λένη.

—«Ἐσὺ δὲ θὰ μοῦ φύγεις, εἶσαι κορίτσι ἔσθ', μαζὺ μου θὰ μείνεις» καὶ τὴν ἔσφιγγε τὰ βράδια στήν ἀγκαλιά της, σὰ νὰ φοβόταν πὼς κάτι μπορεῖ νὰ τῆς τύχει καὶ νὰ τὴ χάσει κι' αὐτὴ! Περνοῦν τὰ χρόνια. Ἡ Λένη εἶναι τώρα δεκοχτὼ χρονῶ, πα νόμορφη, ὀλόδροση, ζωγραφιά. Καὶ τὴν καμαρώνει ἡ Δήμainer. Μαζὶ μὲ τὴν Δήμainer τὴν καμαρώνει κι' ὁ Κώστας τοῦ Ντάρρα, τὸ γειτονόπουλο. Λίγο μεγαλύτερὸς της, ὄλο ὑγεία, δύναμη κι' ὁμορφιά κι' αὐτὸς. Πὼς χτυποῦσε ἡ καρδιά του γιὰ τὴ Λένη! Τὸν ἀγαποῦσε ὅμως κι' αὐτὴ; Ἀς τῷξερει! Εἶναι ἀλήθεια πὼς εἶχε πολὺς ἀφορμὲς νὰ πιστεύει, πὼς τὸν ἀγαποῦσε. Κεῖνες οἱ ματιές ποὺ τοῦρριχνε κάποτε στὸ χορὸ καὶ κεῖνο τὸ κοκκίνισμα τοῦ προσώπου της σὰν τύχαινε νὰ τὴ συναντήσει στὸ δρόμο, πολλὰ τοῦ λέγανε. Μὰ τίποτ' ἄλλο. Κι' οὔτε ποὺ τόλμησε ποτὲ νὰ

τῆς μιλήσει γιὰ τὴν ἀγάπη του. Ἡ Δήμainer κατὶ εἶχε μυριστεῖ. Καὶ χαίροταν γι' αὐτὸ χωρὶς νὰ τὸ δείχνει «Ναί» ἔλεγε, «ὁ Κώστας ταιριάζει τῆς Λένης μου. Ἐχει καὶ βιὸς. Εἰς ζήσει στὸν τόπο τοῦ αὐτοῦ, δὲ θὰ ξενιτευτεῖ, ὅπως οἱ ἄλλοι». Κι' ὄλο γλυκομιλοῦσε τώρα τοῦ Κώστα κι' ὄλο ἄρχισε συχνὰ πυκνὰ νὰ τὸν καλεῖ στὸ σπίτι γιὰ νὰ τὴ βοηθήσει τάχα, πότε σὲ τοῦτο, πότε σὲ κεῖνο. Κι' ὁ Κώστας τοσκιζόταν νὰ τὴν εὐχαριστήσει. Δυὸ χρόνια κράτησε αὐτὸ. Ὅπου ἕνα βραδάκι τοὺς εἶδε νὰ φιλοῦνται κρυφά. Δὲν εἶπε τίποτε τότε. Φώναξε τὴν ἄλλη μέρα τὴ Λένη κοντά της.

—Τὸν ἀγαπᾷς;

—Μανούλα μου, ἂν δὲν τὸν πάρω θὰ πεθάνω.

—Καλὰ!

Κι' ἔπιασε ἡ Δήμainer νὰ γράψει γράμμα στὴ Βλαχιά στὸν ἄντρα της, νὰ τοῦ πάρει τὴν ἄδεια νὰ παντρεύει τὴ Λένη μὲ τὸν Κώστα. Μὰ πρὶν στείλει τὸ γράμμα τῆς παίρνουν τὰ συχαρίκια. Ἐρχονται! Ἄντρας καὶ γιὸς!

Τὶ νὰ τὰ λέμε τώρα γιὰ τὴ χαρὰ τῆς Δήμainer, σὰν ἦρθαν; Ἀγκάλιασε τὸν ἄντρα της, φιλοῦσε τὸ γιὸς της—εἰκοσιένα χρονῶ παλληκάρη—καὶ δὲν τοὺς χόρταινε. Κι' ἡ Λένη καμάρωνε καὶ χαίροταν κοντά τους, εἶχε πατέρα τώρα, εἶχε κι' ἀδερφό. Πέρασε ἕνας μῆνας. Κι' ἐκεῖ ποὺ τοιμαζόταν ἡ Δήμainer νὰ μιλήσει στὸν ἄντρα της γιὰ τὴ Λένη, τὸν Κώστα, γιὰ τὸ γάμο τους, κατὶ μισόλογα τοῦ κόσμου φτάσανε στ' αὐτιά της, ποὺ τὴν ἀναστατώσανε. Τρέχει στὸ σπίτι κίτρινη ἀπ' τὴν ἀγωνία της, τὴ λαχτάρα της. Καὶ τὴν ὀργή. Βρίσκει τὸν ἄντρα της μονάχο.

—Μπᾶς καὶ εἶναι ἀλήθεια κατὶ μισόλογα, π' ἀκούω ἀπ' τὸν κόσμον; Λέγε μου! Θὰ φύγετε πάλι γιὰ τὴ Βλαχιά;

—Ναί, Βάσιω, θὰ φύγουμε. Μὰ θὰ ξαναγυρίσουμε.

—Καὶ σκέφτεσαι νὰ πάρεις καὶ τὴ Λένη μαζί σου;

—Θὰ τὴν πάρω! Θὰ τὴν παντρέψω κεῖ μ' ἕναν δικό μας, ἔχει μαγαζιά δικὰ του, νὰ δοῦμε κι' ἐμεῖς προκοπή. Γι' αὐτὸ κατέβηκα.

Πῆγε κατὶ νὰ πεῖ ἡ δόλια ἡ Δήμainer, νὰ βγάλει φωνὴ δυνατὴ, νὰ σκούξει, μὰ σωριάστηκε κάτου μισοπεθαμένη. Σπαρταροῦσε τὸ κορμὶ της, πιασμένη ἡ φωνὴ της, οὔτε νὰ φωνάξει, οὔτε νὰ κλάψει μποροῦσε. Κάποια στιγμή ἀνασηκώθηκε. Ἀγρία καὶ τρομερὴ στήν ὄψη, παραλοῖσμένη.

Ἐρριξε μιά φοβερὴ ματιὰ στὸν ἄντρα της, γεμάτη κακία καὶ μῖσος. Μῖσος θανάσιμο. Δὲν ἦταν ὁ ἄντρας της κεῖνος, ὄχι, κάποιο κακὸ στοιχειό ἦταν, δράκος, ποὺ μπῆκε ξαφνικά στὸ σπίτι της γιὰ νὰ τῆς πνίξει τὰ παιδιά. Βγήκε ὅξω καὶ καὶ σὲ λίγο ξαναγύρισε. Στὰ χέρια κρατοῦσε ἕνα τσεκούρι. Στάθηκε ἀντικρὺ τοῦ, ὅλο τὸ μάτι της.

Χούφτιασε καλὰ τὸ τσεκούρι, στὰ χέρια της καὶ πῆρε θέση. Γιὰ πάλεμα. Ἀγρία μιλεῖ στὸν ἄντρα της.

—Ἀλλάξε γνώμη, Δῆμο Μαρμαρά! Τὴν κοπέλλά δὲ σοῦ τὴ δίνω γώ! Ἀλλάξε γνώμη! Ἀλλοῶς... τήρα δῶ!! κι' ἔσεισε ἀπειλητικὰ τὸ τσεκούρι.

Πεισματώθηκε ὁ Δῆμος.

—Ἐγὼ εἶμαι νοικοκύρης ἐδῶ μέσα! Θὰ τὴν πάρω!

Πὶο πολὺ ξαγριώνεται ἡ Δήμainer. Δὲν εἶναι ἄνθρωπος πιά, εἶναι θεοριό, δὲ μιλάει, οὐρλιάζει:

—Ποῖος εἶσαι σύ; Ἐξω ἀπ' τὸ σπίτι μου! Στοιχειό! Κακὸ στοιχειό!! Ἐξω ἀπ' τὸ σπίτι μου!!

Μὲ τὰ ξεφωνητὰ τῆς Δήμainer ὄρμισαν νὰ μαζεῦνται στὸ σπίτι οἱ γειτόνοι. Ἀλλόφρον ἡ Δήμainer μὲ τὸ τσεκούρι στὸ χέρι ξεφωνίζει ἀπελπισμένα:

—Διῶχτε, γειτόνοι, τὸ στοιχειό ἀπ' τὸ σπίτι μου! Διῶχτε τὸ στοιχειό!! Θὰ μοῦ φάει τὰ παιδιά!! Τὰ παιδιά

μου !!!

Πιὸ πολὺ πεισματώθηκε τώρα ὁ Δήμος.

—Θὰ τὴν πάρω! Ξανάπε καὶ κίνησε νὰ βγεῖ.

Δὲν κράτηθηκε πιά ἡ Δήμαινα. Σήκωσε ψηλά τὸ τσεκούρι, χύθηκε καταπάνω του καὶ τὸ κατέβασε μ' ὅλη της τὴ δύναμη.

—Νά !!!

Ὁ Δήμος πρόλαβε καὶ παραμέρισε. Ἡ τσεκουριά ἔπεσε στὴν πόρτα καὶ τὴν ἀνοίξε στα δύο, ὡς κάτω.

Στὴν ὁρμὴ της σωριάστηκε ἡ Δήμαινα κατὰ γῆς. Τὴν ἀνασηκώσανε οἱ γειτόνοι, τῆς γλυκομίλησαν, τὴ μέρωσαν. Σὲ λίγὸ ἦρθε καὶ ὁ Βασιλάκης. Φύγανε ἕνας ἕνας οἱ γειτόνοι. Ἐπεσε στὴν ἀγκαλιά της.

—«Μὴ στεναχωριέσαι, μάνα. Ἐχέσέ μένα ἐμπιστοσύνη, θὰ τὴν προσέχω σὰν τὰ μάτια μου ἐκεῖ στὴν ξενητεία. Θὰ τὴν ἔχω καὶ σὰν τερνιογιά—ὁ πατέρας σὰν ξένος μοῦ φαίνεται. Αὐτὸς ποὺ θὰ τὴν πάρει εἶν' ἄξιός καὶ καλὸς καὶ θὰ ζήσει κοντά του ἡ Λένη μας κυρὰ καὶ βασίλισσα. Γλήγορα θὰ γυρίσουμε ὅλοι μαζί καὶ θὰ ζοῦμε ἀντάμα».

Ἀρχισε νὰ μαλακώνει ἡ Δήμαινα, μὰ τὴ βασάνισε ἀκόμα κάποιος φόβος. Χαμήλωσε τὴ φωνή της καὶ ἐμπιστευτικὰ λέει τοῦ Βασιλάκη:

—Ἡ Λένη, Βασιλάκη μ' ἀγαπάει ἄλλον ἐδῶ. Ξαίρω γώ. Τοὺς εἶδα μὲ τὰ μάτια μ' μὰ δὲ μίλησα, μὴ μὰς πάρουν τὰ στόματα τοῦ κόσμου.

Θὰ τῆς κάμουμε κακό, παιδί μ' μ' αὐτὸν τὸ γάμο ποὺ λέτε. Θὰ τὴ σκοτώσουμε!

—Θὰ τὸν ξεχάσει γλήγορα αὐτὸν ἐδῶ. Θὰ δεῖς...

Αὐτὸ ἦταν! Πάει καὶ ἡ Λένη. Μιὰ Δευτέρα πρωτὶ ξεκίνησαν. Ὅλοι οἱ χωριανοὶ βγήκαν νὰ τοὺς ξεπροβοδίσουν. Κίτρινη ἡ Δήμαινα σὰν τὸ λεμόνι, μὰ προσπαθοῦσε νὰ μὴ δείχνεται, γιὰ νὰ κάμει κουράγιο στὰ παιδιά της καὶ πιὸ πολὺ στὴ Λένη. Ἀ-

ποχαιρετοῦσε ἡ Λένη ἕναν ἕναν τοὺς χωριανούς, φιλοῦσε τὶς γυναῖκες, τὶς φιλενάδες καὶ ἔφερνε ὁλόγυρα τὸ βλέμμα της νὰ συναντήσῃ τὸν ἀγαπημένο της, τὸν Κώστα, νὰ τὸν κάμει μὲ μιὰ ματιὰ της νὰ καταλάβει, πῶς δὲν τὸν ἀπαρνήθηκε μὲ τὴ θέλησή της. Μὰ ὁ Κώστας δὲν ἦταν ἐκεῖ. Ἀπ' τὴ μέρα ποὺ μαθεύτηκε στὸ χωριό, πῶς ἡ Λένη θάφευγε γιὰ τὴ Βλαχιά, γιὰ νὰ παντρευτεῖ ἐκεῖ μὲ κάποιον ἄλλον, πῆρε, πῶς δὲν τὸν ἀγαποῦσε πιά καὶ κόπηκαν τὰ φτερά του. Ἀλλοιῶς δὲ θάφηνε νὰ τοῦ τὴν πάρουν μεσ' ἀπ' τὰ χέρια, χωρὶς νὰ παλαίψει. Μποροῦσε νὰ παλαίσει καὶ μὲ τὰ στοιχεῖα, ἀνῆξαιρε, πῶς ἡ Λένη τὸν ἀγαποῦσε ἀκόμα.

Μὰ τώρα... Πληγωμένος, καταφρονεμένος, ντροπισμένος ἔφυγε ἀπάνω στὸ βουνὸ μὲ τὰ πρόβατά του καὶ οὔτε ξανακατέβηκε ὡς τὴ μέρα ποῦφυγε ἡ Λένη. Ἀπὸ κεῖ ψηλά παρακολουθοῦσε τὸ ξεκίνημά τους μὲ βουρκωμένα μάτια. Ὅλα γι αὐτὸν σβύσανε κείνη τὴν ὥρα. Καὶ πῆρε τὴν ἀπόφασή του:

—«Βουνὸ μου μὲ τὰ κρυόνερα... λογγά... πουλάκια... προβατάκια μου ἔρμα θὰ σὰς ἀφήσω...»

Ἐρριξε μιὰ ματιὰ κάτω πρὸς τὸ δρόμο, ποῦταν μαζεμένοι οἱ χωριανοὶ καὶ ἡ Λένη ἀνάμεσά τους ν' ἀποχαιρετάει, καὶ μὲ σταθερὸ βῆμα ξεκίνησε. Τὶ ἀπόγινε κανένας ἀπὸ τότε δὲ μπόρεσε νὰ μάθει θετικά.

Σὰν ἀποχαιρέτησε ὅλους ἡ Λένη πλησίασε ν' ἀποχαιρετήσῃ τὴ μάνα της. Ἐπεσε στὴν ἀγκαλιά της.

—Μανούλα μου, ποῦ σ' ἀφήνω!...

Γύρισε ἡ Δήμαινα στὸ σπίτι της τὸ ἄδειο καὶ σὰν μπῆκε μέσα ἄφησε τὸν πόνο της νὰ ξεσπάσει σὲ θρήνο καὶ σὲ μοιρολόι. Χτυπιόνταν, δερνόνταν τραβοῦσε τὰ μαλλιά της, ξέσκιζε τὰ μάγουλά της, καὶ ὁ θρήνος της ἀκούγονταν σ' ὅλο τὸ χωριό. Καὶ δὲν ἄργησαν ν' ἀκουστοῦν καὶ ἀπ' ἄλλα

σπίτια οἱ ἴδιοι θρήνοι, τὰ ἴδια μοιρολόγια, γιὰ τὸ ἴδιος καημὸς βασάνιζε ὅλο τὸ χωριό. Καὶ μονάχα τὸ χωριό; Ὅλη τὴν Ἠπειρὸ. Χιλιάδες ἀπ' τὰ παιδιά της κάθε χρόνο καταπίνει ἡ μαύρη ξενητεία—ὁ ἡπειρώτικὸς αὐτὸς Μινώταυρος—καὶ χορταμὸ δὲν ἔχει. Καὶ ὅμοια μὲ τὸ θρήνο τῆς Δήμαινας κάθε φράγγι καὶ κάθε ρεματιά, κάθε βουνὸ καὶ κάθε ποταμὶ τῆς δόλιας Ἠπειροῦς ἀχολογᾷ ἀπὸ τοὺς ἴδιους θρήνους.

—Ὁχωχώω! Παιδάκια μ' σὰς ἔχασα! σκούζει ἡ Δήμαινα στὸ ἔρμιο σπιτικό της.

—Ὁχωχώω! Παιδάκια μ' σὰς ἔχασα! ἀντιλαλοῦν τὰ ἡπειρώτικα φράγγια τὸ μοιρολόι τῆς δόλιας Ἠπειροῦς.

Πέρασαν τρία χρόνια ἀπ' τὴ μέρα ποῦφυγε ἡ Λένη. Σὲ κάθε ταχυδρομεῖο καὶ ἀπὸ 'να γράμμα λάβαινε ἡ Δήμαινα: «Μὴ στεναχωριέσαι, μανούλα μου, εἶμαι καλὰ καὶ περνῶ σὰ βασίλισσα» τῆς ἔγραφε ἡ Λένη. Μὰ στὸν τρίτο χρόνο ἔμαθε τὴν πικρὴ ἀλήθεια μὲ γράμμα τοῦ Βασιλάκη. «Δὲ μπορῶ νὰ σοῦ κρυφτῶ πιά ἄλλο, μάνα. Ἀπ' τὴ μέρα ποὺ φύγαμε ἡ Λένη ὅλο λυώνει καὶ μαραζώνει, μὰ δὲμ' ἄφηνε νὰ σοῦ τὸ γράψω. Μὰ τώρα ἄρχισα νὰ φοβάμαι. Φοβάμαι, μάνα, μὴν τὴ χάσουμε ἔτσι ποὺ γίνηκε. Γι' αὐτὸ σοῦ γράφω κρυφὰ αὐτὸ τὸ γράμμα. Νὰ κινήσεις, μάνα, καὶ νάρθεις ἐδῶ νὰ τὴν πάρεις κάτου, μήπως καὶ τὴν προλάβουμε. Ἐδῶ δὲν ἔχει γλυτωμό...»

Τὰ παράτησε ὅλα ἡ Δήμαινα. Πέρασε στεριές καὶ θάλασσες, ὁλομόναχη. Καὶ πῆγε στὴ Βλαχιά. Πῆρε τὴ Λένη καὶ τὴν ἔφερε στὸ χωριό. Τρέξανε χαρῶνι οἱ χωριανοὶ νὰ τοὺς καλοσωρίσουν. μὰ φύγανε βουβοὶ καὶ θλιμένοι. Ἀρρωστητὴ ἡ Λένη στὸ κρεβάτι, οὔτε νὰ μιλήσῃ μποροῦσε. Μονάχα τρὺς κυττοῦσε καὶ ὕστερα... ἔκρυβε τὸ πρόσωπό της στὸ μαξιλά-

ρι. Ἀφωνή καὶ ἡ Δήμαινα κοντὰ της. Μονάχα κάπου κάπου ἀναστενάζεαι γανά. Τίποτ' ἄλλο. Μπαίνονταν βουβοὶ καὶ ἀμίλητοι οἱ χωριανοί. Καὶ ἡ Λένη ἔψαχνε μὲ τὴ ματιὰ της, σὰν κάποιον νὰ θελε νὰ δεῖ, ποῦ τὸν περίμενε. Καὶ ὕστερα ἔκρυβε πάλι τὸ πρόσωπό της στὸ μαξιλάρι. Ξιμερώνοντας τ' αἰ-Γεωργίου ἄρχισε τ' ἀγκομαχητὸ καὶ τὸ χαροπάλεμα. Κάποια στιγμή κάρφωσε τὰ μάτια της στὸν τείχο ὧρα πολλή, χαμογέλασε καὶ, τὰ κλείσε γιὰ πάντα.

Δέκα μέρες μετὰ τὸ θάνατο τῆς Λένης ἡ Μαρία τοῦ Βρανᾶ, ἡ «τρελλο Μάρω» ὅπως τὴ φώναζαν στὸ χωριό, διηγόταν σὲς ἄλλες γυναῖκες, ποῦ τὴν ἀκούγαν, χωρὶς νὰ τὴν πιστεύουν, πῶς ζοῦσε ὁ Κώστας Ντάρρας καὶ πῶς τὸν εἶδε ἡ ἴδια, ντυμένον παπαδίστικα.

Γελοῦν οἱ γυναῖκες.

—Μωρὲ τὸν εἶδα, σὰς λέω! Δὲ γνωρίζω γώ τὸν Κώστα Ντάρρα! Στὴν ἀρχὴ μοῦ φάνηκε σὰν ὁ Παπαθανάσης. Τὸν πλησιάζω. Δὲν ἦταν ὁ Παπαθανάσης. Τὸν κυττάω καλὰ. Ἴδιος ὁ Κώστα Ντάρρας.

Πάω πιὸ κοντά:

—Ἐσύ σαι, Κώστα;

—Δὲ μὲ λέν Κώστα! μ' ἀπαντᾷ. Ἴδια καὶ ἡ φωνή του.

Γελοῦν πάλι οἱ γυναῖκες.

—Τὶ χαζὴ εἶμαι καὶ σὰς τὰ λέω! Σεῖς γελάτε, μὲ λέτε τρελλή. Σάματις μὲ πιστεύετε; Μὰ γώ τὸν εἶδα!

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορία τῆς γριᾶς.

Ὁ Νάσιος μὲ κυττάει κατὰματα. Ὁ γρό τὸ μάτι. Ἡ σκέψη μας συναντεῖται.

—Λὲς νὰ ἦταν αὐτός;

—Αὐτὸς ἦταν!

Καβαλλᾶμε τὰ μουλάρια.

—Ντέεε! Καὶ ξεκινήσαμε,

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΝΕΚΟΣ

1. Μπαταριάς—Ξακουτὸς τραγουδιστὴς στὸ Μεσολόγγι. Τὸν ἀποθανάτισε ὁ Μαλακώσης στὸ ὁμώνυμο ποίημά του.

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ

ΟΙ ΞΥΛΟΚΟΠΟΙ ΚΙ Η ΒΑΛΑΝΙΔΙΑ

ΔΡΥΟΤΟΜΟΙ ΚΑΙ ΔΡΥΣ.

Δρυοτόμοι δρῶν ἔσχιζον· ἡ δ' ἔφη· οὐ τοσοῦτον τὸν
κόπαντά με πέλεκυν μέμφομαι, ὅσον τοὺς ἐξ ἐμοῦ φυ-
έντας σφήνας...

Σκίζαν ξυλάδες τὴ γριά βαλανιδιά
μὲ σφήνες ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν κορμό της·
κ' εἶπεν ἡ δόλια τὸν πικρὸ καημὸ της·
«Δέ μοῦ πικραίνει τόσο τὴν καρδιά
τ' ἄγριο τσεκούρι ποὺ μὲ ξάπλωσε κομμένη,
μὰ τὰ δικά μου τὰ κλαδιά,
—εἶπεν ἡ γρὴν βαλανιδιά—
οἱ σφήνες, τὰ ἴδια μου παιδιὰ.
ἔχουν τὴ δόλια μου καρδιά
φαρμακωμένη...

Ἀπόδοση : ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΠΑΠΑΒΡΑΝΟΥΣΗΣ

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΣΤΟ ΣΤΑΘΜΟ

Τὰ πρῶτα τραῖνα ἔχουνε φύγει πιά
Καὶ θὰ ἀκλουθήσουν τώρα κι ἄλλα κι ἄλλα·
Μὰ ἐμᾶς στοῦ δρόμου ἀκόμα τὴν ἐρμιὰ
Μᾶς δέρνει ἡ φθινοπωρινὴ ψιχάλα.

Πότε θὰ φτάσουμε, ὦ φίλε, στοῦ σταθμοῦ ;
Κι εἶν' ὁ σκοπὸς τοῦ ταξιδιοῦ ποὺ ἐπείγει.
Κόβει ἡ λαχτάρα τὸν ἀνασασμὸ
Μὴν τό δικό μας τραῖνο ἔχει φύγει.

Κάλλιο νὰ μὴν κινούσαμε ποτέ
Μιά κι ὅπως βλέπω θὰ μᾶς βρεῖ τό γέρμα·
Μὰ κι ἂν προλάβουμε ἐκεῖ τό ἐξπρές
θὰ φτάσουμε ποτέ—τί λές—στοῦ τέρμα ;

Φίλε μου, τούτη ἡ γκρίζα συννεφιά
κι ἡ ἀγωνία μ' ἔχουν καταβάλει...
Σὺρε, θὰ βρεῖς μιὰν ἄλλη συντροφιά
Ἐγὼ μονάχος θὰ γυρίσω πάλι.

Β. ΜΠΕΧΛΗΣ

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Α— ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΕΔΩ ΚΑΙ ΣΑΡΑΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

7. Ἀκούσαμε ἴσαμε τώρα δυὸ ξέ-
νους, τὸ Φρ. Γκουῖτσιαντίνι καὶ τὴ
Νόρα Μπιελέκα, νὰ μᾶς ξαναζων-
τανεύουν, καθένας μὲ τὸ δικό του
τρόπο, τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ τὸ περι-
βάλλον τῶν Γιαννίων, τοῦ 1900 ὁ
ἕνας, τοῦ 1909 ἡ ἄλλη· καὶ τώρα, μπο-
ροῦμε θορρῶ ν' ἀκούσουμε κι' ἕνα
Γιαννιώτη νὰ μᾶς διηγεῖται κι' αὐτὸς
τὶς δικές του ἀπὸ τὰ Γιάννινα τῆς
ἴδιας ἀπάνω κάτω ἐποχῆς ἀναμνή-
σεις κι' ἐντυπώσεις, ὅπως κι' αὐτὸς τὰ
εἶδε καὶ τὰ ἔζησε καὶ πὶο πολὺ ὅπως
τὰ αἰσθάνθηκε. Καὶ τὸ Γιαννιώτη αὐ-
τὸ ἄς τὸν ποῦμε... Μῆτσο Καστρινό.

Τὸ «Καστρινός» εἶναι βέβαια ἕνα
«παράγκωμι», ὅπως λέγαμε στὰ
Γιάννινα τὸ παρατσούκλι, τὸ ψευτό-
νομα, μὰ ταυτόχρονα ἦταν τότε καὶ
δηλωτικὸ τοῦ βέρου, τοῦ παλαιοῦ
Γιαννιώτη, ποὺ χρονολογεῖ τὰ προ-
γονικά του σὲ μακρὸς καιρῶν : σ' ἐ-
ποχὲς δηλ. ποὺ τὰ Γιάννινα ἦταν ἀ-
κόμα τὸ «Κάστρο τῶν Γιαννίων»,
καὶ δὲν εἶχε ἀκόμ' ἀρχίσει, ξεκινών-
τας ἀπ' τὶς ὀχθες τῆς λίμνης, ν' ἀ-
πλώνεται πρὸς τὶς μαλακές πλαγιές
τῆς χαμηλῆς λοφοσειρᾶς ἡ σημερινὴ
πράσινη πολιτεία. Τότε, ποὺ ὅσοι κα-
τοικοῦσαν στὴ Γιαννιώτικη περιοχὴ,
διακρινόταν σὲ Καστρινούς, πολίτες
δηλαδὴ Γιαννιώτες ποὺ κατοικοῦσαν
μέσα στὸ Κάστρο, κι' Ἐξωκαστρι-
νούς, ποὺ κατοικοῦσαν στὰ προάστει-

α κι' ἦσαν τὸ πὶο πολὺ ἀγρότες· διά-
κριση, ποὺ εἶναι κίόλας διατυπωμένη
στὰ 1319, στὸ Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀν-
δρόνικου τοῦ Πρεσβύτερου, τὸν κατα-
στατικὸ αὐτὸ χάρτη τῆς Γιαννιώ-
τικῆς Πολιτείας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

«Καστρινός», ἔλεγε γιὰ τὸν ἑαυτό
νου ὁ παλιὸς Γιαννιώτης· καὶ τονί-
ζοντας πὶο πολὺ τὴν ἐξέχουσα αὐτῇ
τοῦ ἰδιότητά, «ἀπ' τὸν ὄφαλό τοῦ
Κάστρου», πρόσθετε περήφανα, θέ-
λοντας ἔτσι νὰ ξεχωριστεῖ τιμητικὰ
ἀπὸ κάθε ἄλλον «ἐποικο ἢ ἐξωκασ-
τρινός», τὸ ἴδιο ὅπως ἔλεγε περήφανα
γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ Ρωμαῖος πολί-
της : «*Urbis Romanius*».

Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Διονύ-
σιου Τρίκκης, τοῦ ἐπιλεγόμενου «Φι-
λόσοφου», οἱ Γιαννιώτες, ὅπως ἔτρο-
με, διώχτηκαν ὅλοι ἀπὸ τὸ Κάστρο·
ὅμως καὶ στὸν καιρὸ ἀκόμα τ' Ἀλῆ-
Πασᾶ, ὅστερα δηλαδὴ ἀπὸ τρεῖς αἰ-
ῶνες, ὅσοι κατοικοῦσαν τὴ Γιαννιώ-
τικὴ Πολιτεία ποὺ εἶχε πάρει πιά τὴ
σημερινή της ἑκτασὴ, ἐξακολουθοῦ-
σαν ἀκόμα νὰ διακρίνονται σὲ «βα-
ροσλήδες» καὶ προερχόμενους «ἀπ'
ἔξω» : «Κατὰ τὴν ὑψηλὴν σας
προσταγὴν», ἀναφέρουν ἐγγρά-
φος πρὸς τὸν «Υψηλότατον» νου
βλιετῆ Πασᾶ Ἐφέντη μας», τοὶ δι-
ωριζόμενοι διὰ τῆς ὑψηλῆς σας προ-
σταγῆς ταπεινοὶ σκλάβοι σας διατὴν

στίμαν βαροσίου», για τον καθορισμό δηλαδή του ποσοστού των φόρων που ανάλογησε στο βαρόσι, «έκαταγράψαμεν όλα τα όσπία του βαροσίου και έβγηκαν όλα με τας καλύβαις 1229»—(Ηπ. Χρον. ΙΔ. 1939 σελ 84). Οι Ζαγορίσιοι, οι Έβραίοι, μπαίνουν σε ιδιαίτερα «δεφτέρια» του Βιλαετιού με ιδιαίτερη «στίμα». Οι Καλαρυτιώτες κι οι Συρρακιώτες που πρωτίτερα «ήτον πιστικοί και ραφτάδες και τώρα έγιναν οι καλύτεροι πραγματευτάδες» έχουν επίσης ιδιαίτερα δεφτέρια. Και παρακαλούν στο άρτζουάλι τους τον Άλη Πασά να «λιγοστέψει την στίμαν του βαροσίου και «μάλιστα να προστάξετε να πληρώνουν όσοι είναι ο όρισμός σας από τους απλήρωτους και μάλιστα όλοι οι άπεξω, όπου έχουν έδω πραγματείαν, άργαστήρια, τέχνες και άλλα έπιχειρήματα». (ένθ. άν.)

Κι' ακόμ' άργότερα, τον καιρό που η Κοινότητα της Γιαννιώτικης Πολιτείας άρχισε να μορφοποιείται σε σώμα νομοθετικό και έκτελεστικό, κι' είχε, στο 19ο αιώνα να φροντίσει για τη διαχείριση της τεράστιας περιουσίας, που είχε σχηματισθεί από τα «λάσσα», τα κληροδοτήματα δηλαδή που μεγάλοι Ήπειρώτες τα ξειδεμένοι στη Βενετία, στη Ρωσία, στη Ρουμανία κι' άλλοι είχαν αφήσει για φιλανθρωπικούς κι' εκπαιδευτικούς σκοπούς, ή διάκριση αυτή άνάμεσα Καστρινοίς κι' εποίκου, βαρόσληδες κι' άπ' έξω, πήρε τη μορφή διάκρισης μεταξύ Γιαννιώτη «γέννημα και θρέμμα», που πολεμούσε αυτός μονάχα να κρατήσει όλα τα προνόμια και τα δικαιώματα του Γιαννιώτη πολίτη, κι' «έξωτερικού», που προερχόταν δηλ. άπ' το χωριό και την Έταρχια κι' άγωνιζότανε να ιθαγενεποιηθεί κι' αυτός και νάχει κι' αυτός τα ίδια δικαιώματα με τον «άρχαιο πολίτη».

Και σχετικά με όσα λάμε, σε γενικότατες για την έρα γραμμές, πού πάνου, έχω να σας πω και μία μικρή

ιστορία θά χρειαστεί όμως να κάνω με ένα μικρό ταξιδάκι ίσα με το Στρονι, το χωριάδακι που είναι στην ποδιά του Μετοικελιού άντικρου κι' άριστερα άπ' το Νησί.

8. Ήταν θαρρώ ο προπέρσινος χειμώνας, τότε που είχε αρχίσει να σφίγγει για πρώτη φορά τις ψυχές μας ή άγωνία για την έξασφάλιση του ψωμιού της χρονιάς. Τα χωριά είχαν αρχίσει να γεμίζουν από περιπλανώμενους Γιαννιώτες, που μετάφερναν εκεί ότι μπορούσαν να κουβαλήσουν από το σπίτι τους, για να τ' άνταλλάξουν επί τόπου με καλαμπόκι· αλλάζουν βλέπετε καμιά φορά τα πράγματα.

Ένα γλυκό λοιπόν φθινοπωρινό πρωινό ξεκίνησα κι' έγω μαζί με άλλους... μπομποτοθήρες για το Στρονι, όπου είχα θυμηθεί κάποιον παληό κουμπάρο. Στο Μώλο μπήκαμε σ' ένα καίκι βιζαβί, ο καϊκτοής μας πέρασε τα κουπιά στους τρουπουτήρες και όδρόμο για το Στρονι. «Μώλο» λέγαμε τα παλιά τα χρόνια τη Γιαννιώτικη προκυμιά, πριν άκόμα στα 1928 φκιαστεί όπως είναι τώρα, με πελεκητή δηλαδή πέτρα κι' όγκολίθους. «Βιζαβί» λέγαμε ένα είδος μεσιακού καϊκιού που είχε τις θέσεις των έπιβατών κίθεται προς το μεγάλο άξονά του τη μία άπέναντι στην άλλη. βιζαβί, όπως λένε γαλλικά.

Τό είδος αυτό του καϊκιού ήταν σίγουρα νεωτερισμός πρόσφατος, άπομνηση της θαλάσσιας βάρκας· τα πολυπαλιά καϊκια δέν είχαν θέσεις για τους έπιβάτες, τέτοιες που έχουν τα σημερινά· είχαν όμως κατάστρωμα, γέφυρα, σανίδωμα που έπιανε όλο το πλάτος του καϊκιού και σχημάτιζε άμπάρι· οι έπιβάτες καθότανε κει πάνου σταυροπόδι ή ξαπλωμένοι σε χιράμια ή βελέντζες· άργότερα βγήκε το καϊκι με τις πλευρικές θέσεις και την τέντα το καλοκαίρι για τον ήλιο και πιο άργότερα το βιζαβί. Τα μικρά καϊκια ήταν πάν

τοτε έτσι όπως τα σημερινά, με τη διαφορά ότι παληότερα τα λέγανε «κουρούτους», όνομα του πιθανώτατα έχει σλαυική την έτυμολογία, και νεότερα «καραβούλια»· ο σημερινός «νησιώτης» ή «βαρκάρης», ήτανε τότε ο «καγιακτοής» ή «καϊκτοής», άπό το σλαυικό «καγιακ» και την τούρκικη κατάληξη—τοή, (όπως μποσταν—τζή, τενεκ—τζή κτλ). Άπ' το γαλλόφωνο βιζαβί βγήκαν κι αντίστοιχα παραγκώμια· και πιστεύω πως θά ζούν άκόμα στο Νησί μας νησιώτες με έπίθετο Βιζαβής, όπως υπάρχουν και νησιώτες με έπίθετο «Παγωτός», με τό να έχουν γεννηθεί σε χρονιές που πάγωσε όλόκληρη ή λίμνη, (όπως τελευταία το Φλεβάρη του 1929 άνήμερα του Άγ. Χαραλάμπους, με θερμοκρασία 17 υπό το μηδέν).

Ήταν λοιπόν τότε ένα γλυκότατο φθινοπωρινό πρωινό· ο ήλιος δέν είχε άκόμα κατορθώσει να διαλύσει την πρωινή όμίχλη, που γλυστρούσε άργη και περιεργη στα ήρεμα νερά της λίμνης, σά να περιεργαζόταν έρευνητικά τους σκοτεινούς μά κοντινούς βυθούς. Δεξιά μας πρόβαλε, όγρός άκόμα και θολός ο ήσκιος του Βράχου που θαρρείς μας μούσκευε και μας, καθώς περνούσαμε δίπλα του. Ο μινάρές του τζαμιού τ' Άσλάν Πασά, λόγγιζε λές τον ούρανό. Η λίμνη είχε άρκετη κίνηση· και καθώς ξεχαστήκαμε στις κουβέντες, θαρρούσε πως γλυστρούσαμε μαλακά σε μία λεία και πλατειά λεωφόρο, στη μέση μιας άπέραντης όλοσας άπλωσιδας, έξω από χρόνο και τόπο· δεξιά κι' άριστερά μας είχαν πιά ξανοιχτεί οι μακρνοί όρίζοντες του Περιοτεριού και της Νεμέρτσας, που χανόταν, λές σβυνόταν, σε μία γλαυκογαλάζια άχλύ. Ειρήνη κι όμορφιά· μία γαλήνη παρήγορη και μία μυστηριακή άταραξία άπλωνότανε σ' όλο το πλάτος των άκίνητων νερών, σά νάβγαине θαρρείς από τα βάθη των αιώνων και σά να είσχω-

ρούσε και στους μελλούμενους καιρούς, σά βάλαμο κι έλπίδα στους πόνους και τους καύμους μιας πρόσκαιρης άνθρώπινης ζωής.

Μπουλούκια-μπουλούκια—χιλιάδες—οι φαλαρίδες και τα παπιά μαυρίζαν έδω κι εκεί στην άπλωσιά της λίμνης· κι άν μας άφηνον να τα ζυγώσουμε κοντά, θά μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε τους γιέσιους και τις κανναβές τους, τις ψαλλίδες, τις άγλίστρες, κι όλα τα νέα πουλιά τους, τα παλάζια· και ξέχωρα και μοναχικά τα νησαρία, με τό λεπτότατο μεταξωτό τους και βαρύτιμο πτίλωμα, με τό όποιο γεμίζουν πουπουλένια σκεπάσματα, μαξιλάρια κτλ. Πιο θαρρετά μά και πιο σβέλτα στριφογύριζαν κοντινά μας τα γκουστερέλια (ή βουτ'σάτια όπως τάλένε άλλοι), που έπαιρναν μακροβούτια άνάμεσα στα νέρατα (τα φύκια) των βυθών.

Καθώς ζυγώναμε τις καλαμιές ή γύρω μας ζωή άρχιζε να μας όπενθυμίζει πιο έντονα την παρουσία της· Οι φαλαρίδες άφηναν, άθέατες μεσ' από τα πράσινα κι' όγρ άσκίφωτα τ' άνήσυχά τους «κίπ, κίπ, κίπ», κι οι χαρακακλίδες, που σάν έξάισιοι τεχνίτες πλέκουν, ένώνοντας με φυτικά νήματα τρία—τέσσερα μαζί καλάμια, τό άριστούργημα της φύλης τους, διάκοφταν κάθε τόσο με τό βροντερό τους καγχασμό· «χά-ρααα...κί, κί, κί, κί...», τό μυστηριακό θρόϊσμα της καλαμιάς. Γέλια, φωνές, μурμουρητά, μας άναγκάζουν να προσέξουμε πως το Νησί είναι καιρός τώρα που μπήκε στον πρωινό του κάματο.

Όμως να τό στενό του «Μπλίτς» μιας άπ' τις πολλές πηγές του Μετοικελιού που χύνουν τα κρύσταλλα νερά τους στη λίμνη μας. Δεξιά κι' άριστερά, στην παρυφή του διαδρόμου που σκίζει την καλαμιά, τεράστια νούφαρα περιτριγυρίζουν τ' άμπάρια, όπου οι νησιώτες κλειούσαν τους καλούς εκείνους καιρούς τα ψάρια, ό-

ταν δὲν ἤθελαν ἢ δὲ μποροῦσαν νὰ τὰ ρίξουν στὴν κατανάλωση. Καθὼς πατοῦμε τὴν ἀκρολιμνιά, Στρουινιώτισσες γιομίζουν τὰ βουτσέλια τους με τὸ ὠραιότατο νερὸ καὶ μαζί τους πέρνουμε, ἀριστερά, τὸ μονοπάτι περνοῦμε τίς ξεραμένες τώρα πηγές τοῦ Κιδόσκι, ὅπου ὁ Ἄλῃ Πασᾶς εἶχε φκιασμένο περίπτερο ἀνάμεσα σ' ἱτιές, κι' ἀνηφορίζοντας, ἀφήνομε, σύρριζα ἀριστερά μας, τὴν Ἐκκλησιὰ τῶν Ἀγ. Ἀναργύρων, ὅπου γινότανε τὸ πρῶτο ἀπ' τὰ ὠραῖα καλοκαιρινὰ πανηγύρια τοῦ Νησιοῦ, κι' ὅπου εἶναι θαμμένη ἡ Κυρά-Φροσύνη διασχίζουμε τὸ Στροῦνι, καὶ στὸ τελευταῖο μοναχικὸ σπιτάκι σταματοῦμε: ἐδῶ εἶναι τὸ σπῖτι τοῦ παλαιοῦ καλοῦ κουμπάρου μας.

Ὁ ἴδιος ὅμως δὲν εἶναι στὸ χωριό· εἶχε πάει, μᾶς λέει ἡ κουμπάρα, «στὰ Γιάν'να» γιὰ ψώνια. Καθήσαμε λοιπὸν ὑπομονητικὰ νὰ τὸν περιμένουμε σ' ἓνα πλάτωμα μπροστὰ στὸ σπῖτι τοῦ: κατὸν στὰ πόδια μας χωράφια, τὸ σκαρλί, ἡ καλαμιὰ, ὁ καθρέφτης τῆς λίμνης, ὀλάνοιχτα ὡς πέρα στὸ Πέραμα δεξιά, καὶ ὡς ἀπόμετρα στὴν Καταικὴ ἀριστερά. Ὁ Βράχος μετὰ τὰ δυὸ του τζαμιά, εἰσχωρεῖ βαθειὰ μέσ' στὰ νερά, κι' ἡ πράσινη πόλη ἀπλώνεται μετὰ νωχέλια στὶς πλαγιές τῶν λόφων τῆς Καραβατιᾶς καὶ τῶν Ζευγαριῶν στὴν ἄκρη τοῦ ὀρίζοντα, οἱ μαλακὲς καμπύλες τοῦ Ἀῆ Νικόλα καὶ τῆς Ζαντοβίτσας καὶ πίσω τους ἡ τεράστια, τραχειὰ καὶ κοφτερὴ ραχοκοκκαλιὰ τῆς Ὀλύτσικας.

Ἡ κουμπάρα ἐκεῖ κοντὰ καταπίνεται νὰ μᾶς ψήσει τὸν καφέ σὲ μιὰ πρόχειρη στιά πού τὴν ἔφκιασε ἐκείνη τῇ στιγμῇ μετὰ τρία-τέσσερα λιθάρια.

—Καλότυχοι ἐσεῖς, κουμπάρα, εἶπα ἀνασπενάζοντας, πού δὲ σᾶς νοιάζει γιὰ τὰ ξύλα σας· μὰ ποῦ τὰ κόβετε, ἀλήθεια; συνέχισα· ἐδῶ κοντὰ δὲν ξέρω πουθενὰ σύδεντρο ἢ δάσο.

—Γιὰ ποιά ξύλα ρωτᾶς κουμπάρε,

ἀπολογήθηκε ἡ κυρά Ν'κόλαινα, γιὰ τὰ φωτήσια;

Φωτήσια! παραξενεύτηκα, τί σχέση νᾶχουν τὰ ξύλα μετὰ τὰ Φῶτα, ἀναρωτιόμουν· καὶ γιὰ νὰ ψαρέψω ἐξηγήσεις.

—Πῶς τᾶπες αὐτά, κουμπάρα; ρώτησα.

—Τὰ φωτήσια, μοῦ ἀποκρίθηκε ἡ κυρά Παρασκευή, αὐτὰ πού βάνουμε στὴ φωτιά γιὰ μαγειρεμα, καφέ, γιὰ τὴ λάτρα τοῦ σπιτιοῦ· ἐδῶ στὸ χωριὸ γιὰ τίς πρόχειρες δουλειές βγάζουμε ἀσφάκες στὸ βουνό· δταν χρειαστοῦμε ξύλα, κόβουμε στὸ λόγγο, δυὸ ὥρες μακριὰ ἀπὸ δῶ, λιανὸ ξύλα, πού τὰ λέμε φωτήσια.

—Μὰ ἐσεῖς κουβαλάτε στὰ Γιάννινα καὶ ξύλα ἀπὸ κείνα πού παίρνουμε ἐμεῖς γιὰ τὰ σπῖτια μας· καὶ αὐτὰ ἐκεῖ τὰ κόβετε;

—Ἄ! πρόλαβε ἡ κυρά Ν'κόλαινα, θὰ λὲς γιὰ τὰ καστρινά;

—Καστρινά; γιατί τὰ λὲς καστρινά; ρώτησα τώρα ξαφνιασμένος καὶ γεμάτος συγκινημένη περιέργεια.

—Ξέρω κι' ἐγώ, ἀπολογήθηκε ἡ κυρά Παρασκευή, ἔτσι τὰ λέμε ἐμεῖς στὸ χωριό.

Τὰ μάτια μου ἄθελα γύρισαν κατὰ τὸ Γιαννιώτικο Κάστρο καὶ τὸ Βράχο πού ἦταν ἀκόμα τυλιγμένα σὲ γαλάζιες γάζες, ἔτσι πού μόνον τὸ περίγραμμά τους διαγραφότανε, θαμπὸ κι αὐτὸ κι ἀχνὸ στὸ ἀπειροκί ἀχρονο γαλάζιο φόντο. Τὰ «καστρινά», τὰ ξύλα πού τὰ κουβαλοῦσαν, αἰῶνες τώρα οἱ Στρουινιώτες γιὰ τὸ Κάστρο καὶ τοὺς Καστρινούς! Κι' ἡ καλὴ ἡ κυρά Παρασκευή, πού δὲ μάντευε κἄν τὴ συγκίνηση μου, καὶ πού δὲν εἴξερε νὰ μοῦ πεῖ γιατί τᾶλεγαν ἔτσι στὸ χωριὸ τους, σβύστηκε ξαφνικὰ ἀπὸ μπροστὰ μου κι' ἐγινε κι' αὐτὴ ἀχνός κι' ἀχνός· κι' ἐγινε μιὰ θαμπή κι' ἀπομακρὴ φωνὴ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν καιρῶν, πού μοῦ μιλοῦσε γιὰ μιὰν ἐποχὴ πού ἡ πράσινη πολιτεία ἦταν γιὰ τοὺς Στρουινιώτες τὸ «Κάστρο», ἔτσι σκέτα. Τὸ Κάστρο τοῦ Γιαννίνου, κι

οἱ Γιαννιώτες, Καστρινοί.

10.—

Ὁ Μητσοῦς λοιπὸν Καστρινός—ἔτσι ἦταν τὸ παραγκῶμι τοῦ—κατέβαινε ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια κάποιον βράδυ τοῦ Νοέμβρι, τέλος τοῦ χινοῦ παύρου, κατὰ τὴ Λειβαδιώτῃ¹ στὸ Μῶλο· ἦταν ὁ πιὸ συνειθισμένος τοῦ περιπάτου: στὴ Λειβαδιώτῃ εἶχε γεννηθεῖ κι' εἰκοσιτέσσερα χρόνια τῆς ζωῆς του ἐκεῖ τὰ εἶχε ζήσει.

Κατηφορίζοντας εἶχε περάσει πᾶν τὴν Καμάρεσ² κι' ἄφησε δεξιά του τὸ δρόμο πού πάει κατὰ τὴ Μητροπολὶ καὶ τὴ Σιαράβα³ καὶ προχωρώντας, κόντευε νὰ φτάσει στὸ μεγάλο πλάτωνα ἐκεῖ πού τὸ καλοκαίρι πουλοῦνε τὰ Μπαρκμαδίτικα πεπόνια. Τὰ μαγαζιά εἶχανε κιόλας κλείσει· ἡ ἐρημιὰ τοῦ Παζαριοῦ καὶ μιὰ ἀνάλαφρη μὰ τσουχτερὴ ὁμίχλη τὸν ἔκανεν νὰ ριγῇ· σήκωσε βιαστικὰ τὸ γιακά τοῦ παλτοῦ του καὶ βίασε λιγάκι τὸ βῆμα· κατεβαίνοντας προχώρησε κατὰ τὸ Κυρμανεῖ⁴.—Σκοτεινὸς ὄγκος, θολὸς μέσα στὴ βραδυνὴ ὁμίχλη ξεχώριζε μόλις στὸ χειμωνιάτικο οὐρανὸ τὸ Κάστρο· ἓνας πύργος, βουβός τώρα καὶ ραγισμένος σὰ ρημαγμένο σκέλεθρο, ὕψωνόταν ἀπάνου του, τὸ Ρολοῖ.

Μέσα στὸ σκοτάδι νόμιζε πὼς ξεχώριζε κιόλας στὶς πολέμιστες τοῦ Καστροῦ τὰ τούρκικα κανόνια καὶ

1. Ἡ συνοικία Λειβαδιώτῃ εἶναι ἡ ἀρχαῖοτερη συνοικία τῶν Γιαννινῶν, ἀπὸ τὸν Καστροῦ, πολὺ πρὶν διωχτοῦν ἀπ' αὐτὸ οἱ Χριστιανοί (Χρον. τῆς Ἡπείρου Β', σελ. 240 ἑποσ. 3).

2) Τὸ κομμάτι τῆς ὁδοῦ Ἀβέρωφ ἀπὸ τὸν Πλάτανο ἀριστερὰ στὸ Πηγάδι τοῦ Παπαγγέλη, ἴσα μετὰ τὸ πρῶτο μεγάλο σταυροδρόμι.

3) Ὁλὴ ἡ συνοικία ἀριστερὰ τῆς Στρατιᾶς ἴσα μετὰ τὴν Λίμνη στὸ Ταμπαναρεῖ.

4) Ἡ σημερινὴ πλατεῖα Νεομάρτυρος. Στὸν καιρὸ πού ὁ Ἄλῃ Πασᾶς ἐξανάγκιζε τὸ Κάστρο, ἐκεῖ μοιραζότανε σιτοῦ, ἐργάτες· τὸ ψωμὶ πού ἦταν κατώτερης ποιότητος καὶ τὸ λέγαν «κουρμαδάν» πιθανότατα ἀπὸ τὸ τούρκικο «καρμάν» πού σημαίνει μελαχροινός.

θυμήθηκε τὰ Ραμαζάνια· καὶ γυρίζοντας χρόνια καὶ χρόνια πίσω, νόμιζε πὼς, νά! τώρα δὲ θὰ πέσει τὸ βραδυνὸ κανόνι πού συνέχεια ἓνα μῆνα σημάδευε γιὰ τοὺς πιστοὺς τοῦ Μωάμεθ τὸ τέλος τῆς νηστείας τῆς μέρας, στὶς δώδεκα ἀκριβῶς ἡ ὥρα, μετὰ τὴ δύσι τοῦ ἡλίου. Βιαστικοί-βιαστικοί περνοῦσαν τότε οἱ Χριστιανοὶ γιὰ νὰ κλειστοῦν στὰ σπῖτια τους· κι' ὅσοι καθότανε στὸ Κάστρο, βιαζόταν πρὶν πολλὴν γιὰ νὰ προλάβουν νὰ μποῦνε μέσα, πρὶν τοῦ σφάλλῃ ἡ βαρεῖα, ἡ ἀσκήκη πόρτα μετὰ τὰ τεράστια καρφιά.

Ποῦ καὶ ποῦ κανένα φανάρι πετρελαίου ἀγκομαχοῦσε νὰ σχίσει τὰ φοβισμένα σκοτάδια.

11.—

Εἶχε πᾶν φτάσει περπατώντας κατὰ τὸν ἀπ' τὸ Ρολοῖ τὸ παραβοτσακισμένο κι' ἐτοιμόρροπο· Κάτι θυμήθηκε καὶ χαμογέλασε μέσα στὸ σκοτάδι:

—«Τὸ Ρολοῖ τοῦ Καστροῦ!» εἶπε μέσα του, καὶ θυμήθηκε κάτι χειμωνιάτικα βράδυα, καθὼς ὁ ἀγριὸς βορρῆς παράσερνε κατὰ ριπὲς μαζί του τοὺς ἤχους τῆς καμπάνας τοῦ· συχνὰ συνέβαινε νὰ παρασκαλίσῃ ὁ μηχανισμὸς του, καὶ τὸ Ρολοῖ βαροῦσε, βαροῦσε... ἀσταμάτητα, ὡς πού νὰ φτάσει ὁ ἄνθρωπος πού τὸ φρόντιζε γιὰ νὰ τὸ σταματήσῃ· ἔτσι ἓνα βράδυ ὁ Μητσοῦς ὁ Καστρινός ἀπὸ τὴ ζεστασιά τῆς κάμαρας τοῦ εἶχε νὰ μετρήσῃ ἑκατὸν δώδεκα ὥρες!...

—«Ἀπολύθηκε», λέγανε τὸν παλὸ καιρὸ στὰ Γιάννινα, «ὅταν τὸ Ρολοῖ τοῦ Καστροῦ» γιὰ ὅποιον δὲν εἴξερε τί καὶ πόσα ἔβγαζε ἀσταμάτηγα ἀπὸ τὸ στόμα του.

Θυμήθηκε τώρα τὸ πλατὺ χαντάκι πού τριγύριζε ὁλόκληρο τὸ Κάστρο, ἀπὸ τὸ Μῶλο ἴσα μετὰ τὴ Σιαράβα, στὰ ψαράδικα· τρία ξύλινα γεφύρια ἔνωσαν τὴν πόλη μετὰ τὸ ἐσωτερικὸ του. Καθὼς κατέβαινε πατώντας ἀπάνω στὰ χώματα πού γιόμοσαν, εἶ-

ναι τώρα καμμιὰ εικοσιπενταριά χρόνια, τὸ παλὸ πλάτῃ χαντάκι, θυμήθηκε, ἐκεῖ δὲ πού ἀρχίζει ἡ δεξιὰ πλευρὰ τῶν σπιτιῶν τῆς Ἑβραϊκῆς συνοικίας, τῆς Ρούγας, τῆς λιθόστρωτης τότε καὶ καλντεριμώτης μετὸ μεσιανὸ ἀλλάκι γιὰ τὰ βρώμικα νερά, θυμήθηκε καὶ σαραβαλιασμένα ξύλινα σπῖτια, γραφικὰ μέσα στὴν ἀνισορροπία τους, πού ἀπ' τὸ πίσω μέρος στηριζότανε στὰ πλευρὰ τοῦ χαντακιοῦ σὲ ξύλινα δοκάρια ἀγκάθια κι' ἀγριόχορτα, πράσινα νερά καὶ μπάρες γεμίζαν τὸ βυθὸ του.

Ἡ μαχαλιώτισσά του ἡ Κυρά Στέρω, με φρίκη μολογοῦσε γιὰ τὰ «τζίνια» πού συχνὰ τὸ βράδυ τ' ἄκουε πότε νὰ στριγγλίζουν καὶ πότε νὰ νιαουρίζουν μέσα στὸ χαντάκι κοντὰ στὴ Ντάπια καὶ πότε ἀνέρα νὰ γλεντοῦν με βιολιά καὶ ντέφια καὶ πότε νὰ γελοῦν με χάχανα ἀπὸ πίσω ἀπ' τὸ σπῖτι της.

Περνοῦσε τώρα μπροστὰ ἀπ' τὸ σπῖτι τοῦ κύρ Σιμέλ πού εἶχε πιάσει κάποτε—ἦτανε τότε μικρός, πολὺ μικρός,—φωτιά ἓνα τόπι ἀπὸ τὸ Κάστρο εἰδοποιῶσε σὲ κάθε τέτοια περιστασιὴ τὴ φοβισμένη πόλη γιὰ τὸν κίνδυνο, καὶ τοὺς τουλουμπατζήδες μετὴ χειροκίνητη ἀντλία καὶ τίς κάντζιες, γιὰ νὰ τρέξουν στὸν τόπο τῆς πυρκαϊᾶς. Κι ἀπὸ κεῖ θυμήθηκε τὸν τρόπο πού ἔσφιγγε τίς καρδιές ὅλης τῆς Ρούγας καὶ τῆς Λειβαδιώτης, ὅταν τύχαινε νὰ πιάσει φωτιά μέσα στὸ Κάστρο, μὴν τύχει κι ἀνάψει ὁ τζουμπχανὲς κι οἱ μπαροῦτες τ' Ἀλῆ-Πασᾶ καὶ τινάξουνε τὴν πόλη στὸν ἀέρα. Ὅμως καλὰ καλὰ πού ἦταν οἱ μπαροῦτες κανέναν δὲν εἴξερε· ἄλλοι λέγανε πῶς, τόσο καιρὸ—δὲ μπορεῖ!—ἡ μπαροῦτη θᾶχε χυλάσει.

Ὁ ἀγριὸς Βεζύρης κυνηγοῦσε θαρρεῖς ἀκόμα, μέσα στὰ χρόνια πού διάβαιναν, τὰ σκιαγμένα Γιάννινα μετὴ φρίκη τοῦ θρύλου του.

Ὁ Μῆτσος Καστρινὸς προχωρώντας εἶχε βυθιστεῖ μέσα στὸ σκοτάδι

καὶ στὰ παλὰ τὰ περασμένα χρόνια.

Καθὼς κατηφόριζε, μπροστὰ του ἀντίκρουσε πελώριο μέσα στὴ σκοτεινιά τὸ πράσινο τεῖχος πού φικιάζουν τὰ πλατάνια κι οἱ λεῦκες τοῦ Μῶλου τ' Ἀμπνιουλλά, ἐκεῖ πού τώρα στὴν Ἑμποροπανήγυρη πουλιώτανε τὰ μάλλινα· πὶὸ δεξιότερα μάντευε μᾶλλον παρὰ εἶδε μιὰ σιδερένια πόρτα πού ἀνοίγεται ψηλὰ στὸν τοῖχο τοῦ Κάστρου καὶ πού αὐτὸς τῇ θυμότανε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ χορταριασμένη καὶ κατάκλειστη, σὰν ἀπὸ πίσω ἀπὸ κάποιο φριχτὸ δρᾶμα.

Κι ἀπὸ κεῖ ὁ νοῦς του πέταξε στὴν Κυρά Ρούσιω τ' Μιραλάι, τὴν ψηλόκορμη, σὰν περήφανη λεύκα γρηά μετὰ μεγάλα μάτια καὶ τὰ καμαρωτὰ τὰ φρύδια, τὸ τσεμπέρι καὶ τὰ κατὰσπρα μαλλιά, πού τὸ χειμῶνα κάθε βράδυ—ἦτανε δὲ σπιτιακή στὸ πατρικὸ του—μέσα στὴ θαλπωρὴ τῆς κρεβατοκάμαρας ἔπρεπε χωρὶς ἄλλο νὰ τοῦ πεῖ τὸ παραμῦθι του μετὴ τίς Λάμιες, τὸν Ἀράπη μετὴ τὸ ποῦζι πού εἶχε τὸ ἐν' ἀχειλὶ στὸν οὐρανὸ καὶ τ' ἄλλο ὡς τὴ γῆ, τίς Ὠμορφες τοῦ τόπου πού μαρμάρωναν τὰ παλληκάρια, τοὺς Ἀντρεωμένους πού παίζαν τὰ βουνὰ πεντάβολα κι ἔφικιαν μετὰ τὰ δέντρα τριχιές· τὸ μαρτύριο καὶ τὴ ζωὴ τοῦ Ἀγίου ἢ τῆς Ἀγίας τῆς ἡμέρας· τὰ κρυστάλλινα παλάτια, τ' ἀθάνατα νερά, τοὺς Δράκους, τίς Ξωθιές, τὰ Τζίνια :

Ἐνας κόσμος ἀλλόκοτος, τερατώδης, ὑπερφυσικὸς ξύπνησε μέσα του μονομιᾶς.

Καὶ θυμήθηκε τότες τὴν Ξωθιά πού φώναξαν, λέει, ἓνα βράδυ τὴν Κυρά Ρούσιω γιὰ νὰ τὴν ξεγεννήσει, τὰ μεσάνυχτα, καὶ τὴ μπάσαν, λέει, ἀπὸ κελὴν κεῖ τῇ σιδερένια πόρτα, τὴν κατάκλειστη καὶ χορταριασμένη· καὶ σὰν ἔφτασε, λέει, στὴ λεχώνα, εἶδε πῶς ἦταν, λέει, μιὰ γκουστερίτσα, σὰν αὐτὲς πού τόσο συχνὰ κοιτοῦσε προσεχτικὰ ὁ Μῆτσος Καστρινὸς στὸ Μῶλο, μετὰ τὰ γλυκὰ καὶ τρυφερά τους μάτια, τόσο σβέλτες καὶ λυγρές κι

ὡμορφες σὰν καὶ θαυμάσιες μινιατοῦρες.

—«Νὰ μὴν πειράξεις, γυιέ μου, τίς γκουστερίτσες, γιὰτ' εἶναι Ξωθικίς»· τοῦλεγε ἡ Κυρά Ρούσιω τ' Μιραλάι μετὰ τὰ μεγάλα μάτια καὶ τὰ καμπυλωτὰ τὰ φρύδια, ἡ γρηά ἡ ψηλόκορμη σὰν περήφανη λεύκα.

12.—

Ἀριστερά του τώρα, εἶχε ξανοίξει ἡ Λειβαδιώτη κι ὁ Μῶλος· Πατοῦσε τὰ νοτισμέν' ἀπὸ τὴν ὕγρασία πλατανόφυλλα ποῦχαν ἀρχίσει πιά νὰ πέφτουν, κιτρινισμένα καὶ νεκρά· μαῦρα πυκνὰ σύνεφα σχηματίζαν ἀπάνου του θόλο πηχτὸ σκοτεινὴ ἀντανάκλαση ἄπλωνε μιὰ πλατεῖα φρίκη στ' ἀκίνητα σχεδὸν νερά τῆς λίμνης· μπροστὰ του στὸ βάθος—κοντινὸ τεῖχος—μάντευε τὸ βορὸ τὸν ὄγκο τοῦ Μιτσικελιοῦ· ψυχρὸ ἀεράκι ἔκανε τὰ δέντρα νὰ ριγοῦν στ' ἀπομεινάρια τῆς φυλλωσιᾶς τους· ἀριστερά του ξεχώρισε τὸν παράταξη τῶν σπιτιῶν τοῦ Μῶλου.

Νὰ καὶ τὰ πατρικά του !.. Χορὸς ἀπὸ ὠχρὲς μορφές τὸν περιτύλιξεν ἀπὸ τὰ περασμένα... Τίποτε δὲ ζοῦσε· μόνο τὸ ριγνὸ ψιθύρισμα τῶν δέντρων κι ἓνα φωσάκι κάποιου τζομπάνη στίς πλαγιές τοῦ Μιτσικελιοῦ.

Ἐνα σκυλάκι ἄρχισε νὰ γαυγίζει ἀνήσυχο μέσα στὴ σκοτεινιά.

Ὁ Μῆτσος Καστρινὸς σφίχτηκε γερὰ στὸ παλτό του καὶ βίασε τὸ βῆμα κατὰ τοῦ Μαβίλη, στὸ ξέφωτο.

Ἀπ' τὸν ἀντικρυνὸ τεκεῖ τοῦ Σιέη Ραζή (παλὰ Ἑκκλησιὰ τῆς Ἀι-Τριτάδας), ὠχρὰ φῶτα λερώνανε τὸ σκοτάδι, πού μάταια πολεμοῦσε νὰ πνίξει στὴ μαύρη του ἀγκαλιά τοὺς πουλημένους καὶ σιχαμεροὺς ἔρωτες πού κρυβότανε τώρα στὸ παλὸ ἐκεῖνο τέμενος. Βραχνὸ τραγοῦδι σὲ ἀχὸ κυματιστὸ καὶ σὲ ρυθμὸ πού ζωντάνευε τὴν αἰώνια, τὴν πανανθρώπινη κίνηση, ἔσβυσε μέσ' τ' αὐτιά του...

Πῆρε βιαστικὸς τὸ δρόμο πρὸς τ' ἀπάνου ἔχοντας δεξιὰ του τὰ μποστάνια. Θυμήθηκε τὸ παλὸ, τὸ χαλασμένο καλντερίμι πού γιόμοζε τὸ χειμῶνα ἓνα γόνα λάσπη, κι ὅπου κάποιο βράδυ εἶχε χάσει κυριολεκτικὰ ἓνα του γαλότσι.

Στὸ Νοσοκομεῖο τοῦ Χατζηκώστα εἶδε φωτισμένα τὰ παράθυρα τοῦ Χειρουργείου : εἰκόνες πόνου καὶ σπαραγμοῦ χοροπηδῆσανε φευγαλέες μπροστὰ του.

Περνώντας ἀπ' τὸν Ἀϊ-Νικόλα, ἔκανε τὸ σταυρὸ του καὶ θυμήθηκε τὸ μακαρίτη τὸν Παπᾶ-Κρομμύδα.

Ξαφνικὰ, βρέθηκε στὴν Ἀγορά !..

Τὰ ἡλεκτρικὰ πλημμύριζαν μετὰ φῶς τὸ δρόμο κι οἱ τελευταῖοι διαβάτες περνοῦσαν βιαστικοί στὰ πεζοδρόμια.

—Ἀς πᾶμε, εἶπε μέσα του, κατὰ τὴν Πλατεῖα νὰ ἴδουμε καὶ κανένα γνωστὸ.

Μὰ ἴσως νὰ προτιμοῦσε νὰ πᾶει στὸ σπῖτι, νὰ ξεπλώσει, νὰ βάλει καὶ τὸ Ραδιόφωνο !.

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ

1) Τὸ τμῆμα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ 10 ἴσαμε τὸ τέλος, εἶναι ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸ ἀνέκδοτο βιβλίο.

βλίου «Γιάννινα», ἡθογραφίαι μετὰ στίχοι τοῦ κ. Κ. Μυλάμου.

ΣΑΝ ΟΝΕΙΡΟ

Κάτι άπαλό, κάτι γλυκό, κάτι σάν άχνα όνειρου
Σκορπάνε τ' άδυόφωτα παιδιάστικά σου μάτια
Κι είσαι δλόκληρη ένα φώς σιά βάθη λές τοῦ άπειρου
Μυριάκριβο άπ' άγνότη φώς μέσα στής γής τ' ά πλάτια.

Λουλοῦδι πού πρώτάνοιξες τ' άροδοπέταλά σου
σάν χαμογέλιο σύγινής της άνοιξης πνοής,
Πώς καμρώνω τ' άσφαλτο, γερό περπάτημά σου
μέσ' άπ' τ' άγκάθια και τίς τόσες μπόρες της ζωής.

Άντιφεγγίζουν στή μορφή σου τ' άνθια της άγνότης,
Μοσχοβολούν τ' άτίμητα τ' άμυρα της ψυχής
Κι είσαι για μένα μιάς ζωής καινούργιας φωτοδότης
Ήλιος, πού χρόνια πρόσμενα πώς κάποτε θ' ά ρθείς.

Κι ήρθες, κι ὦ πόσο λαχταρώ, γλυκειά, τὸ μονοπάτι
Πού ή μοίρα χάραξε στους δυό νά περναμε μαζί!
Θά πλημμυρίζαμ' άπ' Φώς κι άπ' άγνωρο ένα κάτι
Πού αλώνια, φλόγα θεϊκιά, έντός μας θέ νά ζή.

ΚΙΜΩΝ ΒΑΣΜΑΤΖΙΔΗΣ

ΙΚΕΣΙΑ

Τ' άστέρια ψέσ τρεμούλιαζαν χλωμά,
οί πόθοι μας γλυστροδσαν σ'ό σκοτάδι,
έτριζε στήν αύλή ή κληματαριά,
τό κύμα πέρα κύλαγε σά χάδι.

Ήταν σάν όνειρο ή νύχτα ψέσ
κι ή μυγδαλιά χλωμή, λευκοντυμένη,
σιγόγερνε στή νύχτα τίς κορφές
και κεί ὤρες έμενε γονατισμένη.

Έτσι άπαλά βυθίστηκε ὄλ' ή γή
σ' άπόκοσμη, σέ θείαν ίκεσία
και διάβηκαν στής νύχτας τή σιγή
ψυχές, κοντά κοντά, σά λιτανεία.

Ψέσ, τ' άστρα ένῶ τρεμούλιαζαν χλωμά,
χρυσόνειρα, σταλμένα άπ' τὸ φεγγάρι
διαβήκαν στήν ψυχή μου σιωπηλά
ὡς νάρθει ή μέρα πάλι νά τ' ά πάρει...

ΘΑΛΕΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ

Από μήνα σε μήνα

ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑΧΡΟΝΑ ΤΟΥ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Στις 22 Άπρίλη 1894 έσβυσε στήν "Άρτα ή τελευταία πνοή
τοῦ μεγάλου Ήπειρώτη ποιητή τοῦ Κώστα Κρυστάλλη. Πενήντα
χρόνια πέρασαν άπό τότε και σ'ό διάστημα αυτό τὸ έργο τοῦ
Κρυστάλλη κρίθηκε, συγκρίθηκε και κατακρίθηκε, αλλά σιάθη-
κε πάντα τὸ τὸ Ἑλληνικό και τὸ πὸ πηγαίο και τὸ πὸ άγνό
έργο της Νεοελληνικής μας Φιλολογίας. Έγιναν άλλεπάλληλες
έκδόσεις τῶν τραγουδιῶν του, μελετήθηκε ὁ τραγικός του βίος,
και ὁ Κρυστάλλης έγινε στή λογοτεχνία μας φωτεινό μετέωρο
για ὅσους κρύβουν μέσα τους τ' ά ζώπυρα της Τέχνης. «Τά Ή-
πειρωτικά Γράμματα» αισθάνονται τήν ιερή ὑποχρέωση νά άφι-
ρώσουν ένα τιμητικό τεῦχος για τ' ά πενήνταχρόνά του. Θά είναι
ὁ μεγαλύτερος φόρος τιμής άπό τήν "Ήπειρο και τούς Ήπειρώ-
τες διανοούμενους και μὴ σ'όν μεγάλο μας συμπατριώτη Κρυ-
στάλλη πού τόσο γλυκά τραγούδησε τήν Ήπειρο και τόσο άγνά
άγάπησε τήν Ήπειρωτική ζωή. Παρακαλούμε ὅσους αισθάνον-
ται άγάπη για τὸ έργο τοῦ Κρυστάλλη νά τιμήσουν με τή συνερ-
γασία τους τήν προσπάθειά μας αυτή.—

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ...

Τὸ τελευταίο Σάββατο της Άποχρής, πού
ή εκκλησία μας τὸ άφιόωσε στους νεκρούς—
έτσι, τάχα, άπαραίτητη ή μάσα κι όταν πρό-
κειται νά επικοινωνήσουμε με τ' ά ζωικά β'ά-
θη της γής ; — ένα; βαθύ; άγιάτρευτος πό-
νος μέπερε κι έμένα σ'ό νεκροταφείο τοῦ Ά-
γίου Νικολάου, ὅπου οί νεκροί κιτ'ό από τίς
πλοΐσιες φυλλωσιές τῶν δέντρων και μέσα
σέ μεγαλόπρεπους μαρμαρίνους τάφους ή σά
σχημα φτωχά κιβώρια με ξύλινους σταυρούς.
—βλέπετε π'ό; τ'ά όστά τ'ά γεγυμνωμένα τ'ή
νεκρική; ὡδής είναι βολετό νά διακριθεῖ άν
άνήκουσε σέ πλούσιο ή φτωχό — κοιμούνται
γαλήνια τὸν αἰώνιο του, ὕπνο...
Πήγαινα εκεί νάνάψω εἰλαβικά ένα κερά-
κι σ'όν άγαπημένο μου τάφο και νά χύσω λί-
γα δάκρυ σ'ό νοπό του χώμα. Σάν όμως πλη-
σίσει τὸ κιγκλίδωμα τοῦ νεκροταφείου, τὸ
μιας, π'ός έκανα λάθος στήν είσοδο. Μου φέ-
νηκε π'ός έμπισνα σέ δεξίω τη μασκαράδων κι
ὄχι σέ μακάβριο τοπείο. Πραγματικό μελισ-
σολόι από δεκαεπτάχρονης κοπέλας κι είκο-
σάχρονους νέους τειβίζε, χαχάνιζε, γελοῦσε

χοροπηδούσε. Δίχως άλλο, τ'ά νέα αἰδιά και
διά είχανε δώσει τὸ σιντεβόλ τους στή μα-
μαρένια νεκρόπολη, με τήν εύκαιρία τοῦ παγ-
ματικά άνοιξιάτικου εκείνου πρωϊνοῦ, ὅταν
σ'ό άρμύ ψυχάλισμα ὁ άέρας έτρεπε από με-
στ'έ. λαχτάρας κι ή άτασφαίρα ήταν κορ-
σένη από επιθυμίες. Είχανε, φαίνεται, άπο-
φασίσεινά κάνουνε σουσπράτζ-παρτο στους νε-
κρούς, με... ένα κόλλυβα και προσφορές,
πού είχανε φέρει στους τάφους τῶν παιδιῶν
τους φτωχές κακόμοιρες μητερούλες, και ένα
λουλούδι πού θλιμμένες καρδιές είχανε φέ-
ρει νά στολίσουνε τ'ά μνημεία τῶν άγαπημέ-
νων τους... Οί νεκροί τους άδοδεχτήκανε, φυ-
σικά, με τήν παγερή άβιοπρέπεια τῶν τάφων
τους και σέ λίγο οί δοσιμίσκοι της μικρής πο-
λ'είας τους, σάν τ'ά κασμικά σαλόνια, είχα-
νε γίνει τὸ στάδιο εφαρμογής τῶν πὸ περι-
τεχνων έρωτικῶν ασκήσεων. Οί κοπέλας, με
τὸν πρόπο σέ γυναίκα σχηματισμό τους, είλι-
σσαν γύρω από τ'άγόρια επιδεικνύοντας τίς
στρογγυλότητες τοῦ φιδιόλου κορμιοῦ τους,
χαμπατίζοντας τ'ά χέλια τους σάν ταινίες και
λιγύζοντας προκλητικά και φιλήδονα τή δα-
χτυλιδένια μέση τους, έτσι πού ένας από
τους σιντελεστέ; για τή διεγερση της
επιθυμίας — ή δόση — είχε κορσετί.
Ή άφή έμενε καπως παραπονεμένη. Ά νά

μπορούσαν να χορεύουν... Στο ήδονικό στροβίλισμα του ταγκό και του φοξ-τρού και στη δαιμονική λαγνεία του σίμμου και της ρούμπας, ά τότες... τότες...

Δίχως άλλο αυτά τ' αποσιωπητικά θα γαργάλιζαν την επιδερμίδα μιανής σιελφίδας, όταν κοιτάζοντας ένα πλατύχωρο επίπεδο μαρμάρινου τάφου, χωρίς νερότη — κι άς λένε πως το «αίσθημα της αιδούς» δεν άφίνει τη γυναίκα άκόμα και σε περίπτωση κινδύνου ή άρρώστιας — φώναζε στους άλλους: —Τι ό ραία πίστα για χορό! Χορεύουμε; ενώ τά φλόυρα πόδια της ποκίμαζαν στο κενό ήδονικά χορευτικά βήματα...

Μά οι περισσότεροι δεν συγκαταάνειαν, φαίνεται, να γίνουνε κορύβαντες. Ίσως γιατί έλειπε ή στανική όρχηστρα. Ίσως —νά τό πιστέψουμε;— γιατί σωζότανε κάποια ύτόλοιπα ήθικη και κοσμοεισέτης.

Άξαφνα, μέσα σαυτό τό όργιαστικό πανδαμόνιο άκούστηκε μια παραχαχτική κραυγή. Άμφιβάλλω, άν την άκουσε ό «όμιλος των βαβακχευμένων». Η θλιμμένη μου καρδιά την άκουσε κι έτρεξε προς τη δυστυχία, που με καλούσε κοντά της. Άίτλια σ' έναν νηόσκαφο τόφο ήταν συρμένη μία γυναίκα. Ντυμένη με κουρέλια κρατούσε στην άγκαλιά της ένα βρέφο, που δεν έννοούσε να ξεκολλήσει τό στοματάκι του από τη ρόγα του μαστού της. Δυό βρύσες, τέττα γινήκανε τά μάτια της, στο πεινασμένο, κλαμμένο και ταλαιπωρημένο πρόσωπό της—χόνανε άκατάπανστα δάκρυα, που κυλούσανε στο χόμα. Τό χέλι της, κολλήνω στο σκαυρό του τάφου, τρεμοσάλευε και σ' άρραία διαστήματα έβγαине από τά σωθικά της; μία σπαραχτική κραυγή, που έσχιζε τη γή. Διηγόταν στον καλό της τό χίλια της και την άνημποριά της. Κι έλεγε:

—Έφυγες, καλέ μου, της ζωής μου στήνιμα, του σπιτιού μου αντίστύλι. Όρφάνεψε τό σπίτι μας. Σώθηκε τό στόμα από τό πιάρι. Τέλειωσε κι ή στερεή γουλιά από τό λάδι. Καί τό πουλάκι στην άγκαλιά μου μάτωσε τά χέλη του μασσώντες άκαρπα τά στήθη μου, που στέρεψαν από την άναφαγιά. Ζητιάνεψα. Μ' έδιωξαν παντού. Τό κορί μου σκελειώθη κε από τις τρεχάλες στους δρόμους.

Κι άκόμα έλεγε:

—Και σε σέβανε, καλέ μου, που ήσουν τό καμέρι της ζωής μου κι ή γλυκειά άπαντοχή τοΰ γιού μας, δεν έχω τόν τρόπο να φέρω τόν παπα κοντά σου κι οΰτε ένα κερί να σ' άνάψω. Κόλλυβα, δεν έχω ντισού φτιάσει κι οΰτε λουλούδια να σου φέρω. Μονάχα τούτη την καρδιά φέρνω κοντά σου, που στάζει αίμα απ' την πληγή της...

Σε μία στιγμή, που τά μάτια στερέψανε από τό κλάμα —έχει κι ή δυστυχία τά όριά της— άνασηλώθηκε κι έμεινε σάν άπολιθωμένη. Χάϊόσε τό παιδάκι στα ξανθά μαλλιά του κι έδωσε στη μητέρα του μία μικρή βοήθεια. "Ηθελα και κάτι άλλο να πώ στη

δυστυχισμένη γυναίκα, που άργότερα τό έχασα, μά υποχρεώθηκα σ' άλλα ν' άπαντήσω.

—Δέ μου λέτε, σάς παρακαλώ κύριε, τι είναι αυτοί οι άνθρωποι που είναι μαζωμένοι εκεί κάτω; με ρώτησε ένας άγνωστος νέος, που μπήκε από την άπάνω μεριά του νεκροταφείου πληδώντας έναν ριγμένο τοίχο, χωρίς να προσέξει καθόλου τη ζωγραφιά του πόνου, που ήταν ζωντανή μπροστά μας.

—Έδώ είναι ή δυστυχία, του άποκρίθηκα, που βιτσιμάς καθώς είστε, περνάτε χωρίς να τη προσέχετε. Έκει κάτω...

—... Είνε πνεύματα του Σατανά, καταδικασθέντα και φυλακισθέντα έντός ανθρώπινου σώματος! συμπλήρωσε ένας γέρος αζοντοδισολογής, έχων γυμνόν όλίγον τόν πώγωνα—σάν εικόνα του Αγίου Αντωνίου, που για ν' άπορύγει τόν πειρασμό, έκανε συνέχεια τό σκαυρό του μουρμουρίζοντας τό:

«Κι ανδς τό σιήνος των μελισσών έκτρέπει, ψαλμψία δε δαιμόνων την σφηκιαν βάλλει, κερωνει, πυρπολεί, καταφλέγει».

Μά ό άγνωστος νέος —Ίλαρίωνα τον βάφτισι άναπολώντας κάποιες σκανταλιάρικες σελίδες από τις «Tentations de Saint Antoine» του Φλωμπέρ—ήλεκτρίστηκε από την άπάντηση του αγαθού γέροντα και πήγε ν' άπολύσει από κοντά τη γαργαλιστική παράσταση.

Στό άναμεταξύ απ' τη μακρυνή κάπως άπόσταση έχόταν ό αντίλαλος του γρολλίσματος της χροστή; νεολαίας της νέας Βαβυλώνας. Η κουρελιασμένη γυναίκα είχε τεντώσει τό αυτί της στις δαιμονικές κραυγές και κοιτούσε έσπευστικά.

Δεν έβρα ποιά ήταν ή έντύπωσή της. Μά, καθώς έφευγα ξαναγυρίζοντας στους ζωντανούς; για να τους πώ, πως τό αξιοπρεπέστερο μνημείο για τό νεκρό του ό άνθρωπος πρόέπει να τό στήσει μέσα του, είδα τη γυναίκα, με τό ξανθό πουλάκι στην άγκαλιά, να φεύγει με γληγοράκι απε τό νέο Κεραμικό, όπου οί άπόγονοι των άρχαίων Έλλήνων—γύρταζαν τά Άφροδίδια μυσόμενοι έν τη μοιχική τέχνη».

Π. Φ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Όλμου Περάνθη. «Ό Τ σ έ λ ι γ γ α ς (μυθιστορηματική βιογραφία). Άθήναι (1943).

Η ζωή του Κρουστάλλη με τις πίκρες της τό άπόδειξαν ό Καμπύσης; και ό Παπαντωνίου πόσο βαθιά μπορεί να συγκινήσει ένα λογοτέχνη. Ό Καμπύσης έμπνεύστηκε τό «Δαχτυλίδι της μάννας» όνεροδόρμα που έχει υπόθεση τη ζωή του Κρουστάλλη. Από την βασισμένη ζωή του ίδιου του ποιητή έμπνεύστηκε άργότερα και ό Ζαχαρίας Παπαντωνίου τό όρατό του διήγημα «Τό λαμπρό άμάξι».

Ό κ. Όλμος Περάνθη, ό ως, ή αν ό πιο καιάλληλος να έκμεταλλευτεί λογοτεχνικά τη ζωή του Κρουστάλλη και να έμπνευστεί απ' αυτη ένα πρωτότυπο γά τη λογοτεχνία μας βιβλίο τόν «Τ σ λ ι γ γ ι» στον όποιο έχοντας υπ όψη τις πηγές, έγραψε μία μυθιστορηματική βιογραφία του ποιητή. Ό κ. Περάνθη είναι Ηπειρώτης από την Άρτα και σάν Ηπειρώτης ζει και ιεθάνεται τόν Κρουστάλλη βαθύτερα και γονιμότερα από κάθε άλλο Έλληνα λογοτεχνή. Ατό μικρό έξης στην όλη του πέθανε έγκαταλειμμένος και βροχιά άρρωστος, ό ποιητής, άνατράφης κι αυτός στην άρμόσφαιρα την Ηπειρωτική μέσα στην όποία άναστροφείται τό Κρουστάλλη τραγοΰδι, γνώρισε από κοντά τά βουνά, τούς κάμπους και χωριά της Ηπείρου και την ποιμενική και χωριάτικη ζωή της, είχε γράψει και άλλοτε διεδοκίμη βιογραφία του ποιητή καί ήταν ό μόνος κατάλληλος να μάς άναπαραστήσει τη ζωή του ποιητή μυθιστορηματικά.

«Ηθελα νάμουν τσέλιγγας νάμουν κι ένας σκου... [έρης

τραγοΰδησε με καμητό βαθύ ό ποιητής και χωρι, Άλλο απ' αυτόν τό στίχο έμπνευστηκε τόν τίτλο του έργου του. Τό βιβλίο διαίεται σε δύο μέρη, όπως σε δυό μέρη διαίρεται και ή ζωή του Κρουστάλλη. Τό πρώτο μέρος περιγράφεται στα χρόνια που έζησε ό Κρουστάλης στα Γιάννια κυρίως ως μαθητή; και σ ό Συρράχο και τό δεύτερο στην Άθήνα. Δυστυχώς ή ζωή του Κρουστάλλη στα Γιάννια δεν είναι και τόσο γνωστή και πολλές άνακριβείες έχουν γραφεί. Όι οι σχεδόν όι βιογράφοι του γράφουν πως τις γυμνασιακές του σπουδές ως έκαμε σ ή Ζωσιμαία Σχολή ως την Δ' τάξη του Γυμνασίου τόν όπ άι δεν έτελειώσε γιατί πήγαν να τόν πιάσουν οί Τούκοι καί έφυγε. Από τό άρχείο όμως της Ζωσιμαίας Σχολής βγίει ότι ό Κρουστάλης ήθε στα Γιάννια από τό Συρράχο, σέ ηλικία 12 ετών άπόφοιτος της Δης τάξης του Δημοτικού στις 26 Σεπτεμβρίου 1880, έδωσε είσοδική έξέταση; και γράφηκε στην 1' τάξη του Έλληνικού Σχολείου. Στη Ζωσιμαία Σχολή έφοιτη έ έ στα κατό τό σ λ ι γ γ ι 1880—81 μέχρι 1884—85 σελ. στις τέσσερις τάξεις του Έλ. Σχολείου της Ζωσιμαίας. Είχε τότε τό Έλ. Σχολείο της Ζωσιμαίας Σχολή—και στην Α' τάξη του Γυμνασίου. Στην Α' τάξη έμεινε έ έσπευστος, έδω έ έξέτασεις και έ ήλθε κατό τά τέλη Σεπτεμβρίου έως σ ή έώνεται σιδ Γενικό έλεγχο της Ζωσι. Σχολής. Γι' ατό έδόθηκε τί σπουδές του. Έίχε σιδ διάστημα τών έτών 1885—1888 που έφυγε για τη Άθήνα, πως βρέθηκα τό 1888 στην Δ' τάξη Γυμνασίου της Ζωσιμαίας Σχολής και ήγε από τόν συλλαβιστή ή λογική άστυνορία, είναι ήματα που δεν έχον άσχοληθεί οί βιογράφοι του. Έχει γραφεί από πολλούς και τό γράφει και ό κ. Περώνης πως οί συμπεθετές του Σταμάτης

και Σούλης ήταν παρόντες στην τάξη όταν μπήκαν οί Τούρκοι άστυνομικοί να τόν συλλάβουν, και ότι ό Σταμάτης τόν έκρυψε κάτω από τό θρανίο και είπε πως είναι άπών. Άπό τό άρχείο όμως της Ζωσιμαίας Σχολής πληροφορούμαστε ότι ό Κρουστάλης δεν τούς είχε ποτέ συμπεθετές και ότι ό μόν Σταμάτης τελείωσε τό Γυμνάσιο στα 1891 ό δε Σούλης σιδ 1892 όταν ό Κρουστάλης ήταν στην Άθήνα. Έλπίζω κάποτε να άσοληθώ πλοτύ ερα με μερικά βιογραφικά άνακρίσεις του Κρουστάλλη έχοντας υπ όψη τό άρχείο της Ζωσιμαίας Σχολής, τό άρχείο του κ. Γάγαρη και πληροφορίες τών συγχρόνων του που ζουν άκόμα. Πάντως ό κ. Περάνθη, έκμεταλλεύεται με πολλή άγάπη και ζέση και με ίνεπιτήδευτη λογοτεχνική διαθεση όλα τά στοιχεία για να μάς δώσει μία εικόνα της μαθητικής ζωής του ποιητή στα Γιάννια. Νομίζω όμως πώ ή μεγάλη προσήλωση στις πηγές ζημώνει κάποιες. Σε τέτοιες έγγραφες οί πηγές πέπει να βρισκωνται πίσω από τό παραβάν της τέχνης; και να φαίνεται περισσότερο ό λογοτέχνης παρά ό βιογράφος. Ό Σκ. Μελάς μάς έδωσε σιδ Γέρο του Μωριά υποδειγματικές σελίδες. Τό πρώτο μέρος καί φαίνεται πολύ στενόχωρο. Ό σ. βιάζεται και με τά άποσπάσματα που παραδέτει περπει μόνος του ό άναγνώστη; να συμπληρώσει τά λογοτεχνικά κενά. Ό παλιός όμως καί ή συγκίνηση με τά όποια γράφει τις περιηγήσεις του ήρώα του αφήνει ίχνη βιθειάκαί συγκινήσει.

Τό δεύτερο μέρος άρτιότερο, ίσως γιατί είναι πλουσιότερο και οί πηγές περισσότερες ύστερα μάλιστα από τη δημοσίευση της άλληλογραφίας με τόν Άλ'ξόπουλο. Όλη ή τραγωδία της ζωής του ποιητή στην Άθήνα γά φαίνεται με συγκίνηση βαθιά που μεταδίδεται. Ό κ. Χατζήνης και ηγορεί στη Ν. Έστία του Μαρτίου 1944 τόν κ. Περάνθη «ότι πέρας κοντά από τό βαθύτερό ό όραμα του ήρώα του άλλα χωρίς να ρίξει τό φως που έπιβάλλονταν να φωτίσει τό βαθύς μία ψυχής με άναφισβήτητα τραγικά στοιχεία. Νομίζω πως αυτό είναι ύπερβολή, γιατί ό κ. Περάνθη κατά τη γνώμη μου έρριξε πολύ φως στις τραγικές αντιθέσεις της ζωής του ποιητή, κατόλαβε βαθιά τόν πόνο του καί μάς τόν άποτάωσε με ελκινέισι με ζέση και με συμπόνια.

Ό Τσέλιγγας του κ. Περάνθη για μάς τούς Ηπειρώτες που ζούμε τά ποιήματα του Κρουστάλλη, που νοιώθουμε τούς πόνους του και τούς καμηούς του, μάς συγκινεί να άβιθα. Τό όραμα του Κρουστάλλη είναι ένα διάμα Ηπειρωτικό συνειδημένο. Ποσα Ηπειρώτοπουλα με κουρμένες άξίες δε δοκίμασαν στην Άθήνα τό όραμα του Κρουστάλλη και δεν πήγαν χαμένα από την άστο για τών γύλων και δυνατών Ηπειρ. τών; Ποσα Ηπειρωτόπουλα δεν έφυγαν από τό χωριό τους

κατατροχμημένα καὶ φτωχὰ μὲ τὴ φλόγα καὶ τὸν καημὸ τοῦ Κρυστάλλου νὰ ἀναδειχθῶν καὶ δὲν πῆγαν χαμένα στὴ «βρωμοσθήνα» γιατί εἶναι ἀσυγκίνητοι μεγάλοι Ἡπειρώτες; ἢ γιατί οἱ Μιστριώτες τοὺς παραμέρισαν γιὰ τὰ ὑποσημειώσαν μερικὸς Μιστριώτες;

X. I. Σ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΝΕΚΟΣ

Δημοσιεύουμε στὸ τεύχος αὐτὸ ἓνα διήγημα καθ' ὅσον Ἡπειρωτικὸ τοῦ νέου Ἡπειρώτη λογοτεχνήσαντος Γιάννη Μπενέκου. Ὁ Μπενέκος δὲν εἶναι ἄγνωστος στὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, γιατί ἔχει δημοσιεῖ ὡς τώρα ἀρκετὰ διηγήματα παρμένα ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴν ζωὴ καὶ τὴν Ἡπειρωτικὴν λαογραφίαν στὸ περιοδικὸν τῆς Μεγάλης, Ἐλ. Ἑγκυκλοπαιδείας καὶ πρὸ πινδὸς στὰ «Νεοῦ Ἑλληνικὰ Γράμματα». Ἐνὰ τοῦ μάλιστα διήγημα εἶχε βροβευτεῖ σ' ἐνὶ λογοτεχνικῷ διαγωγιμῶν τοῦ ἔχον προκηρύξει τὰ Νεοῦ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Τελευταίον ασχολεῖται καὶ μὲ τὴν κριτικὴ καὶ δημοσιεύει τακτικὰ κριτικὰς ἐπιφυλλίδας στίς ἐφημερίδας τῆς Θεσσαλονίκης. Μία τοῦ κριτικῆς τελευτεῖα γιὰ τὸν Κοβάφην ἔδωκε ἀρμερὴ σ' ἐνδιαφέρουσα λογοτεχνικὴ συζήτηση.

ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ

Παραπάνω δημοσιεύεται μελέτη τοῦ κ. Χρ. Σούλη γιὰ τὸ ποιητικὸν κυρίως ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη.

Στὴ μελέτῃ αὐτῇ ὁ κ. Σούλης χρησιμοποίησε ἑκτός ἀπὸ τὰ ἐκδομένα ποιήματα, καὶ ἄλλα τοῦ ἔχον δημοσιευτεῖ σὲ ἡμερολόγια, περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδας καὶ πρὸ πάντων στὴν ἐφημερίδα τοῦ Χρηστοβασίλη «Ἐλευθερία» καθὼς καὶ ἀνέκδοτα ποὺ τὰ ἔδωκε ὁ ποιητὴς χειρόγραφα. Ἀ γότερα τὰ ἀνέκδοτα ποιήματα τοῦ Χρηστοβασίλη θὰ δημοσιεύωνται στὰ Ἡπειρωτικὰ Γράμματα ἀπὸ τὸν κ. Σούλη.

Κατάλογον τῶν δημοσιευμένων ποιημάτων τοῦ Χρηστοβασίλη βρίσκουμε κανέναν σ' αὐτὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» τοῦ 1918 ὅπου ὁ κ. Σούλης δημοσιεύει ἐκτενὴ βιογραφίαν τοῦ μεγάλου Ἡπειρώτη λογοτεχνή.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΓΙΟΡΤΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΝ

Γιὰ τὰ πενήνταχρονα τοῦ Κρυστάλλου μὴ ομάδα ἀπὸ πολλοὺς νέους ὁργάνωσε στὰ Γιάννινα στίς 8 Ἀπριλίου Φιλόλογικὸν μνημοσυνα πρὸς τιμὴν τοῦ μεγάλου Ἡπειρώτη ποιητῆ. Γιὰ τὸ ἔργον τοῦ ποιητῆ μιλῶν διεξοδικὰ οἱ κ. κ. Β. σίλη Παπαδάς, Ν. Λεβ. τοῦ, ὁ Γιάννης Παπαδάς καὶ ἡ Ἄδρα Μιράντα καὶ ἀπαγγέλλων ποιήματα ἀπὸ τῆς Ἀδρας Γραμμίδου καὶ Πουλιμένη.

ΜΕΡΟΠΗ ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

Ὁ ἐκλεκτὸς μας φίλος καὶ συνεργάτης τῶν Ἡπειρωτικῶν Γραμμάτων κ. Δημ. Σαλαμάγκας δοκίμασε τελευταῖα μὴ ἐνέλεπτη δόδον μὲ τὸν ἀπάντεχον καὶ σκληρὸ θάνατον τῆς ἀγαπημένης τοῦ συζύγου τῆς Μερόπης Σαλαμάγκας. Ἡ Μερόπη Σαλαμάγκα, κρη τοῦ δικηγόρου Μέρη, ἔκρυβε τὴν ψυχὴν τῆς ἀνάμεσα σὲ ἄλλα χαρίσματα, καὶ τὸ μεγάλο χάρισμα τῆς Χριστιανῆς γυναικὸς, τὴν συμπόνιαν, χωρὶς ἐπαδείξαι καὶ φαρμακισμοὺς, τὴν συμπόνιαν ποὺ βγαίνει ἀπὸ ἄφωτον ἀπὸ χριστιανικὴν ἀγάπην.

Ἡ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκφράσει τὰ συλλυπητήριά της σὺν ἐκλεκτῇ τῇ συνεργάτῃ γιὰ τὸν τόσο πρόωρον χαμὸ τῆς συντρόφου τοῦ.

ΕΠΙΒΕΒΛΗΜΕΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Τι «Ἡπειρωτικὰ Γράμματα», ὅστερ' ἀπὸ τὰ ἐπανελημμένα παράπονα ποὺ διατυπώθηκαν ἀπὸ πολλὰ μέρη σχετικὰ μὲ τὴν δόσιν τοῦ πρῶτον ἐκδότου τοῦ Περιοδικοῦ Ἀδ. Γιαγγα, ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ δηλώσιν καὶ τὴν ἑπ' ἑκατοστὸς ἀναγνώστες τοῦ πρῶτον ἐκδότου αὐτοῦ, ποὺ μὲ τὸν πρῶτον ἐκδότον πρὸς τὰ γράμματα καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ ἐνισχύσει οἰκονομικὰ τὴν ἐκδόσιν τοῦ περιοδικοῦ, κατάρθρωσε νὰ εἰσχωρήσῃ στὴ Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ νὰ ἐμφανιστεῖ ὡς ἐκδότης δὲν ἔχουν πιά καμμιά σχέση. Ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Α' τεύχους τῶν «Ἡπειρωτικῶν Γραμμάτων» ὄχιον τὰ πρῶτα κρούσματα Ἀπὸ τὴν ἐκδόσιν τῆς Β' τεύχους τῶν συν. οργάνων τοῦ περιοδικοῦ αὐθαίρετη ἔγγραψαν σὺνδρομῶν πρὸς διάφορα πόλεις δπου ἐμφανίζονταν ἀπὸ ἐκδότην, ἐκμετάλλευση τοῦ ὀνόματος τῶν μελῶν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς, πλαστογραφίες, ὑπερεκδόσεις, καὶ τόσα ἄλλα ποὺ ἴσως δὲν ἐφτασάν ἀκόμα σ' αὐτὰ μας, ἀνάγκασαν ἐπ' τὴν πρῶτῃ στιγμῇ τὴν Ἐπιτροπὴν νὰ κόψει καθεστῶς πρὸς τὸν Αδ. Γιαγγα, ὁ ὁποῖος ἀλλοστὸς ἐφ' ὅσον μάζεψε κάμποσα ἑκατομμύρια μ' αὐτὴν τὴν μέθοδον, ἀφώρησε καὶ τὰ ἐξαφανιστεῖ ὁ ὅλος κόσμος. Ὅσοι ἀπατήθησαν ἀπ' αὐτόν, θὰ πρέπει νὰ τοῦ ὑποβάλουν μὴνυσιν. Καὶ μοινοῦν οἱ συνθήκες σήμερον εἶναι τόσο δύσκολα, τὰ Ἡπ. Γράμματα θὰ φωνάζουν νὰ σταλῶν ἓνα ἀντίτυπον ἀπὸ ἅμα στοὺς συνδρομητὰς ποὺ ἐνέγραψαν ὁ Γιαγγας, ἀρκεῖ αὐτὸ νὰ μὴ γνωρίζουν τὴν διεύθυνσιν τοῦ σταλόντος καὶ τὴν σχετικὴν ἀπόδειξιν καταβολῆς τῆς συνδρομῆς ποὺ δυστυχῶς... δὲν ἐφάρσεν ποτε στὰ χεῖρά μας.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Τουμαδάκη Νικ. Ὁ Ἰωάννης Βηλλωράς. Ἡ δέξις — ἀρχιλογιστὴς — πρότυπον τοῦ ἔργου καὶ ἡ τῶν μύθων — ἡ γραφὴ τοῦ ἐπιθέτου τοῦ σ. 8 σελ. 72 Ἀθήναι 1913.